

МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АКАДЕМІКА
СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

МАТЕРІАЛИ
міжнародної науково-практичної конференції

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ
В XXI СТОЛІТТІ»**

16–17 жовтня 2020 року

Частина II

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Голова організаційного комітету:

Дем'янчук В.А. – доктор юридичних наук, доцент, перший проректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Заступник голови організаційного комітету:

Боровик А.В. – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Члени організаційного комітету:

Крупнова Л.В. – доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, професор кафедри кримінального права та правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Мельник О.М. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права та філософії Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Микулець В.Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Колб О.Г. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри політології, державної безпеки і управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Марисюк К.Б. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Національного університету «Львівська політехніка»;

Копотун І.М. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор Akademie HUSPOL (Чехія);

Рубіс О.С. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу установи освіти «Академія внутрішніх справ Республіки Білорусь» (Білорусь);

Орловська О.І. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії і історії держави і права Білоруського державного університету (Білорусь).

Актуальні проблеми юридичної науки та практики в XXI столітті:
А 43 матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 16–17 жовтня 2020 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. – Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Ч. 2. – 212 с.

ISBN 978-966-992-259-5

УДК 34«20»(063)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 10. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Знижена ставка податку на додану вартість:

законодавчі ініціативи в Україні та міжнародна практика

Атаманчук Н. І. 8

Адміністративно-правові форми регулювання інвестиційної діяльності

Бліхар М. М...... 12

Основні реформаційні зміни чинного законодавства,

що мають безпосередній вплив на організацію

та функціональність судових органів господарської юрисдикції

Буравльов С. І...... 15

Проблеми захисту інформації

Демьохін В. А. 18

Адміністративно-правове регулювання

протидії COVID-19 на ринку праці в Німеччині

Діордіца І. В...... 22

Сутність та значення законодавчого забезпечення реалізації правоохоронної

функції держави у сфері оподаткування

Дмитренко С. О. 26

Протидія фіктивному підприємництву:

досвід Німеччини, Італії та Республіки Казахстан

Єфіменко Л. Л...... 29

Щодо невідповідності права працівника Поліції на притягнення громадян

до адміністративної відповідальності вимогам Конституції України

Зотов Д. О., Міськевич А. В...... 32

Гарантії та стимули в дипломатичній службі України: основні напрями

реформування вітчизняного законодавства в умовах пандемії COVID-19

Козинець А. А., Усатенко Д. І. 35

Економічний ефект від викривання податкових правопорушень

Косиця О. О...... 40

Про ознаки податково-правової пільги

Криницький І. Є...... 43

Особливості категорійного розуміння науково-технологічного розвитку

як об'єкта адміністративно-правового забезпечення

Куркова К. М. 47

Корупційні ризики в діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо надання адміністративних послуг Легеца Є. О.	49
Деякі особливості класифікацій надання публічних послуг з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно Мартинюк Н. М.	53
Уніфікація митних технологій як засіб розвитку митної політики Європейського Союзу Микулець В. Ю.	55
«Ідеальна» модель стратегічного планування місцевого розвитку Оксін В. Ю.	59
Щодо якості реалізації кадрової політики у системі правосуддя Попик А. В.	60
Процес формування правових ознак наркотичних засобів та психотропних речовин Пристигінська К. О.	63
Стан нормативно-правової регламентації процедур банкрутства в Україні Пчелін В. Б.	67
Сестра медична з косметичних процедур як суб'єкт адміністративно-правового регулювання ринку косметологічних послуг в Україні Садовенко А. І.	72
Етимологія правової категорії «державні гарантії» Сорока Л. В.	75
Становлення касаційного провадження в адміністративному судочинстві України Стафійчук К. В.	77
Деякі аспекти правового регулювання діяльності центрів надання адміністративних послуг в м. Дніпро Федоріщев С. С.	81
Сучасні підходи до розуміння сутності адміністративної відповідальності юридичних осіб за порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності Хрідочкін А. В.	84
Конструктивна критика окремих положень стратегії розвитку вищої освіти в Україні (у контексті актуальних проблем науково-освітнього права) Цимбалюк В. С.	87

СЕКЦІЯ 11. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Психологічні аспекти переслідування (сталкінгу) Бартничук М. В.	92
---	-----------

Щодо необхідності змін окремих положень КВК України Белкіна Д. С.	94
Щодо основних документів, які регулюють питання міжнародного співробітництва у сфері корупційних кримінальних правопорушень Боровик А. В.	97
Щодо профілактики вчинення кримінальних правопорушень в місцях виконання покарань Головач А. В.	99
Ювенальна юстиція як запорука розвитку ювенальної кримінології Голубош Г. В., Голубош В. В.	102
Щодо детермінант, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень Дем'янчук В. А.	104
Складання психологічного портрету потерпілого, який відбуває покарання, при розслідуванні фактів нанесення йому тілесних ушкоджень Дерев'янко Н. З.	107
Щодо місця профілактики відвернення у запобіганні корупційним кримінальним правопорушенням Джамадзе Т. Г., Білецький А. В.	110
Окремі проблемні питання, пов'язані із невиконанням рішення суду в рамках кримінального провадження Льїна О. В., Пучко А. В.	112
До питання про триваючі кримінальні правопорушення та момент їх закінчення Канцір В. С.	116
Проблемні питання визначення окремих понять у законодавстві України Катеринчук К. В.	118
Система покарань підлягає ревізії Кернякевич-Танасійчук Ю. В.	121
Способи отримання інформації в уголовно-исполнительных учреждениях Копотун И. Н.	123
Система кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням проти волі, честі та гідності особи Кравченко В. В., Охман О. В.	127
Кримінально-правове значення обмеженої осудності: деякі аспекти Марисюк К. Б.	131
І. О. Малиновський про зародження кримінально-виконавчого права Матвійчук М. А.	134
Проблемні питання віднесення окремих кримінальних правопорушень до нетяжких злочинів Михайліченко Т. О., Рак С. В.	138

Щодо мотивації військових насильницьких злочинів	
Пашенко Є. М.	141
Поняття та ознаки транснаціональної організованої злочинності на шкоду економічним інтересам держави	
Хороновський О. І.	143
Дуалізм кримінально-правового регулювання	
Хряпінський П. В.	148
Щодо вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства України	
Щербаків В. В.	152
СЕКЦІЯ 12. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ	
National security in the light of counter terrorism	
Batiuk O. V., Niczyporuk Janusz	155
Межі апеляційного дослідження у кримінальному судочинстві	
Білічак О. А.	159
Розширення процесуальних можливостей слідчих органів під час розслідування підкупу виборців відповідно до змін у кримінальному законодавстві	
Грига М. А., Григорова Є. В.	162
Права потерпілого у провадженні з виконання судових рішень: окремі проблеми їх реалізації	
Дільна З. Ф.	166
Результативність застосування правових норм як індикатор якості кримінального процесуального законодавства, що регулює порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування	
Клепка Д. І.	169
Проблемні питання залучення спеціалістів дослідно-випробувальних лабораторій ДСНС до дослідження пожеж і проведення експертиз по ним	
Климась Р. В.	172
Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні	
Лук'яничков Є. Д.	176
Проблемні питання забезпечення присутності під час проведення огляду осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені	
Лучко О. А.	180
Межі слідчого контролю над проведенням НСРД оперативними підрозділами правоохоронних відомств	
Озерський І. В.	183
Проблеми класифікації методів судової експертизи	
Ропот Р. М.	187

Систематизация электронных документов как ключ к пониманию их сущности Рубис А. С., Ахраменко Т. В.	190
Совершенствование научно-методического обеспечения экспертизы ударно-раздробляющего холодного оружия Рубис А. С., Лаппо А. О.	194
Методологические проблемы оценки достоверности судебных экспертиз Рубис А. С.	197
Поняття криміналістичної класифікації умисних вбивств військовослужбовців Сиводед І. С.	201
Ініціювання укладення угоди про примирення як крок до правового компромісу Сіроткіна М. В.	203
Відповідальність за незаконний обіг зброї у період зародження української державності до створення СРСР Томков О. М.	207

СЕКЦІЯ 10. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

ЗНИЖЕНА СТАВКА ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ: ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ В УКРАЇНІ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА

Атаманчук Н. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри фінансового права
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

В нашій державі податок на додану вартість (далі – ПДВ) є загальнодержавним та відіграє важливу роль у формуванні дохідної частини державного бюджету. За даними Державної казначейської служби України [1] у 2016 році до зведеного бюджету надійшло ПДВ у сумі 320,92 млрд. грн., у 2017 році – 430,4 млрд. грн., у 2018 році – 506,17 млрд. грн. і у 2019 році – 530,6 млрд. грн. Окрім того, ПДВ є умовою входу нашої країни до Європейського Союзу (далі – ЄС). Саме у контексті Угоди про асоціацію [2] Україна ставить на меті не тільки адаптацію вітчизняного законодавства про ПДВ до законодавства ЄС, а й запозичення й запровадження найкращих елементів системи ПДВ, з метою усунення торговельних бар'єрів між Україною та ЄС, й удосконалення вітчизняних податкових норм. Однак, не зважаючи на позитивний та тривалий досвід функціонування ПДВ у європейських країнах, його застосування в Україні є достатньо проблемним. Нині залишаються неврегульованими питання пов'язані з функціонуванням ПДВ, а саме з механізмом нарахування та сплати податку, диференціації ставок та встановлення пільг, поверненням зайвсплачених сум ПДВ платникам з бюджету тощо.

Окремі аспекти адміністрування ПДВ досліджуються у працях вітчизняних науковців: Kasianenko L.M., Atamanchuk N. I., Slastonenko O. O., Sholkova T. B., Fomenko Y. O. [3], С. Греци, Ю. Бисаги, В. Яреми [4], М. Кучерявенка [5] та інших. Відсутність єдиної точки зору в цьому аспекті, як науковців так і практиків, а також наявність суттєвих прогалин у законодавстві штовхає до пошуку нових шляхів щодо вдосконалення сучасного податкового законодавства.

Аналізуючи ПДВ, необхідно зазначити, що розміри ставок цього податку зазнавали постійних змін. На сьогодні, пункт 193.1 Податкового кодексу України [6] передбачає три ставки ПДВ: 20%, 7% та 0%. Саме ставку у розмірі 20% законодавець визначає основною ставкою і застосовує до наступних операцій: а) постачання товарів, місце постачання яких розташоване на митній території України, у тому числі операції з безоплатної передачі та з передачі права власності на об'єкти застави позичальнику (кредитору), на товари, що передаються на умовах товарного кредиту, а також з передачі об'єкта фінансового лізингу в користування лізингоотримувачу/орендарю; б) постачання послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України; в) ввезення товарів на митну територію України; г) вивезення товарів за межі митної території України; д) постачання послуг з міжнародних перевезень пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським, річковим та авіаційним транспортом [6, ст. 194].

Ставка ПДВ у розмірі 7 % застосовується по операціях з: постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів, а також медичних виробів, які внесені до Державного реєстру медичної техніки та виробів медичного призначення або відповідають вимогам відповідних технічних регламентів, що підтверджується документом про відповідність, та дозволених для надання на ринку та/або введення в експлуатацію і застосування в Україні; постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання, дозволених для застосування у межах клінічних випробувань, дозвіл на проведення яких надано центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [6, ст. 193].

За нульовою ставкою оподатковуються такі операції: вивезення товарів за межі митної території України (у митному режимі експорту, реекспорту, у митному режимі безмитної торгівлі та вільної митної зони); постачання товарів (для заправки або забезпечення морських суден, для заправки або забезпечення повітряних суден); постачання таких послуг: а) міжнародні перевезення пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом; б) послуги, що передбачають роботи з рухомим майном, попередньо ввезеним на митну територію України для виконання таких робіт та вивезеним за межі митної території України платником, що виконував такі роботи, або отримувачем-нерезидентом; в) послуги з обслуговування повітряних суден, що виконують міжнародні рейси [6, ст. 195].

Відповідно до Директиви Ради ЄС 2006/112/ЄС [7] в усіх країнах ЄС діє спільне правило щодо ПДВ, за яким стандартна ставка ПДВ має становити не менше ніж 15%. Відповідно до ст. 98 зазначеної Директиви держави-члени можуть застосовувати одну або дві знижених ставки. При цьому знижені ставки застосовуються лише до поставки товарів або послуг за категоріями, визначеними в Додатку III Директиви Ради ЄС 2006/112/ЄС, а саме: харчові продукти, водопостачання, фармацевтична продукція, медичне обладнання, перевезення пасажирів та їхнього ручного багажу, поставка брошур, дитячих книг, газет і періодичних видань, доступ на видовищні заходи, в театри, цирки, на ярмарки, в розважальні парки, на концерти, в музеї, зоопарки, кінотеатри, на виставки й подібні культурні заходи та об'єкти, приймання послуг радіомовлення та телевізійного мовлення, надання послуг письменниками, композиторами та акторами або належні їм гонорари, надання, будівництво, ремонт та перебудова житла в межах соціальної політики, поставка товарів і послуг, як правило, призначених для використання у сільськогосподарському виробництві; розміщення в готелях і подібних закладах; доступ на спортивні заходи; користування спортивними об'єктами; поставка товарів та послуг організаціями, визнаними державами-членами як такі, що діють в інтересах соціального добробуту, котрі працюють у сфері соціального забезпечення або соціального захисту; поставка послуг з організації похорону та кремації, а також поставка ритуальних товарів; надання послуг медичної та стоматологічної допомоги, термічної обробки; поставка послуг, що надаються у зв'язку з прибиранням вулиць, вивезенням сміття та обробкою відходів, тощо.

Необхідно зазначити, що більшість держав-членів ЄС уже скористалися рекомендаціями цієї Директиви щодо розміру і диференціації ставок ПДВ. На такі ж положення щодо стягнення ПДВ орієнтуються і країни – кандидати на вступ до європейської спільноти. Наприклад, найбільш високі основні ставки ПДВ у ЄС (23-25%) у Хорватії, Швеції, Ірландії, Норвегії, Данії. У цих країнах навіть найнижчі пільгові ставки становлять 8-10%. Середнє значення основної ставки податку на додану вартість у Європі складає 20-21%. Це такі країни: Австрія, Бельгія, Болгарія, Чеська Республіка, Естонія, Франція, Латвія, Литва, Нідерланди, Словацька Республіка, Іспанія та Велика Британія. Знижені ставки у розмірі 10-12% – в Австрії, Бельгії, Латвії, Сербії, Словаччині, Чехії, Естонії. Найнижчі основні ставки в Люксембурзі – 17%, на Мальті – 18%, а також у Німеччині та на Кіпрі – 19% [8].

Верховною Радою України було прийнято за основу проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість з операцій з постачання окремих видів

сільськогосподарської продукції» від 15.06.2020 № 3656 [9], яким пропонується запровадити знижену ставку податку на додану вартість у розмірі 14 % для сільськогосподарської продукції, що класифікується за такими кодами згідно з УКТ ЗЕД: 0102 (велика рогата худоба, жива), 0103 (свині, живі), 0401 (в частині молока незбираного), 1001 (пшениця), 1002 (жито), 1003 (ячмінь), 1004 (овес), 1005 (кукурудза), 1201 (соєві боби), 1204 00 (насіння льону), 1205 (насіння свиріпи та ріпаку), 1206 00 (насіння соняшнику), 1207 (насіння та плоди інших олійних культур), 1212 91 (цукрові буряки).

Вважаємо, що законодавчі ініціативи щодо зниження ставки ПДВ на операції з постачання сільськогосподарської продукції є досить важливим кроком на шляху обраного Україною курсу на інтеграцію до ЄС, що обумовлює поступове приведення національної системи оподаткування та вітчизняного податкового законодавства у відповідність до вимог і стандартів ЄС.

Література:

1. Державна казначейська служба України: Офіційний сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 20.09.2020).

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015 р. № 984_011. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011. (дата звернення: 20.09.2020).

3. Kasianenko Liubov M., Atamanchuk Natalia I., Slastonenko Oksana O., Sholkova Tetiana B., Fomenko Yuliia O. Legal Regulation of Value Added Tax Payers in Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2019. Volume X. Issue 5 (43). Pp. 1459–1465.

4. Правове регулювання адміністрування податку на додану вартість в Україні: моногр. / С.М. Греца, Ю.М. Бисага, В.І. Ярема та ін. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 200 с.

5. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права. В 6 Т. Особенная часть. Т. IV: Косвенные налоги. Х.: Право, 2007. 536 с.

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n4633>, (дата звернення: 01.11.2019).

7. Про спільну систему податку на додану вартість: Директива Ради ЄС 2006/112/ЄС від 28.11.2006 № 994_928. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_928#o488. (дата звернення: 01.10.2020).

8. VAT Rates Applied in the Member States of the European Union. URL: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf. (дата звернення: 01.10.2020).

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість з операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції: проект Закону України від 15.06.2020 № 3656. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf351169140 (дата звернення: 01.10.2020).

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ФОРМИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бліхар М. М.

доктор юридичних наук, доцент,

*професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Під адміністративно-правовими формами державної діяльності в теорії права розуміють організаційно-правові види реалізації владних повноважень органами держави, органами місцевого самоврядування, посадовими особами, пов'язані з виконанням державної роботи (вирішенням юридичних справ) у порядку, передбаченому процесуальними нормами, і настанням юридично значущих результатів.

Форми державного управління можуть бути як правовими, так і неправовими. Неправові форми державного управління поділяються на організаційно-технічні дії (розробка програм, проведення нарад, контроль, роз'яснення тих чи інших заходів) та матеріально-технічні дії (робота з інформацією, проведення досліджень, розробок, підготовка до видань і видання актів, ведення діловодства, складання довідок). Правові форми державного управління можуть безпосередньо виражатися у виданні правових актів управління (нормативного або індивідуального характеру); в укладенні адміністративних договорів та інших діях, що тягнуть юридичні наслідки (дозволи на вчинення певних дій, державна реєстрація тощо).

За змістом правові форми державного управління поділяються на правотворчу (правовстановлювальну) та правозастосовну. Якщо перша полягає у виданні правових актів управління, то змістом другої є дії суб'єктів управління з підведення юридично значущого факту під

відповідну норму з метою прийняття індивідуального акта, тобто вирішення на основі норм права конкретних управлінських справ. За цільовою спрямованістю правові форми управлінської діяльності поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні застосовуються для вирішення організаційно-штатних питань, ведення діловодства тощо. Зовнішні – з метою забезпечення виконання покладених на орган завдань і функцій, що становлять зміст управлінської діяльності.

Виходячи з означеного, у даному дослідженні під формами адміністративного правового регулювання інвестиційної діяльності ми розумітимемо зовнішнє вираження управлінських відносин органів виконавчої влади, що здійснюється ними відносно осіб, які вкладають майнові та інтелектуальні цінності в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою впорядкування цієї діяльності.

Український законодавець узагальнив усі можливі форми адміністративного правового регулювання інвестиційної діяльності, звівши їх у ч. 1 ст. 12 Закону України «Про інвестиційну діяльність» до трьох основних. Перша – управління державними інвестиціями, друга – регулювання умов інвестиційної діяльності, третя – контроль за здійсненням інвестиційної діяльності. Кожна з цих форм державного регулювання інвестиційної діяльності утворює самостійний напрям цієї діяльності.

Розглянемо першу форму адміністративного правового регулювання інвестиційної діяльності – управління державними інвестиціями.

Державне управління – це вид діяльності держави, сутність якого полягає у здійсненні управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій з метою комплексного соціально-економічного і культурного розвитку держави, її окремих територій, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя, створення умов для реалізації громадянами своїх прав і свобод. Метою управління є організація спільної діяльності людей, їх окремих груп та організацій, забезпечення координації взаємодії між ними, а його суттю – здійснення керівного впливу на відповідні об'єкти [1, с. 146, 158].

Наступною формою державного регулювання інвестиційної діяльності є регулювання умов інвестиційної діяльності.

Відтак основна регулятивна підсистема в державному управлінні – право як система державних або санкціонованих державою норм, обов'язкових правил поведінки, що виражають, з одного боку, спільні інтереси всього даного політичного суспільства, а з іншого – волю домінуючого в державі певного соціального прошарку (в демократичному суспільстві – більшості населення), виходять із принципів

загальнолюдських цінностей і забезпечуються державним примусом. Регулювання правовідносин правом, по-перше, охоплює дотримання суб'єктом норм права, які, на відміну від норм моралі, є обов'язковими до виконання. По-друге, право становить несуперечливу єдність норм, інститутів, галузей, які системно регулюють, позаяк життя суспільства системним регулюванням, так як суперечності призводять до хаосу. По-третє, право повинно виражати волю усієї неполітичної спільності людей, однак деякі загальнолюдські норми трансформувались під впливом домінуючої соціальної верстви або створювались як такі, що захищають, її інтереси. По-четверте, у праві виявляються загальнолюдські цінності. По-п'яте, воно забезпечується державним примусом: за порушення правових норм встановлюється юридична відповідальність.

Правове регулювання, своєю чергою, – це діяльність держави зі встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права. Правове регулювання економіки має свій предмет, оскільки пов'язане з юридичним визначенням засобів, інструментів і процедур реалізації державної влади. Предметом правового регулювання економіки є: відносини між державою (державними органами) і суспільством, громадянами, суб'єктами господарської діяльності; відносини «всередині» держави, між її органами з приводу розподілу повноважень, визначення їх правового статусу; відносини між суб'єктами господарської діяльності (виробник – посередник, замовник – підрядник, боржник – кредитор, власник – орендар і т. ін.); економічні відносини між людьми, залученими в державно-управлінські процеси як з приводу професійного виконання обов'язків державних службовців, так і з причин звернення до державних органів для вирішення будь-яких власних проблем [2, с. 22–23].

Контроль за здійсненням інвестиційної діяльності є третьою формою адміністративного правового регулювання інвестиційної діяльності. Контроль – це один з істотних елементів державного управління. Він дозволяє своєчасно коригувати управлінську діяльність і на основі інформації про фактичні ситуації, явища і зміни вживати заходів щодо усунення недоліків у роботі ланок управління і посадових осіб, «відхилень» від заданих цілей. Контролем є перевірка дотримання та виконання нормативно встановлених завдань, планів і рішень. Контрольна діяльність держави виражається у формі інспектування, перевірки відповідності діяльності органів держави, посадових осіб законам, актам вищих органів шляхом перевірки виконання посадових обов'язків, дотримання встановлених стандартів, правил тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що законодавчо запроваджені різноманітні форми та методи регулювання інвестиційної діяльності недостатньо впливають на формування і розвиток інвес-

тиційного потенціалу в Україні. Вони повинні бути більш гнучкими та адаптованими до соціально-економічного розвитку країни, оскільки між ними простежується взаємозалежність і взаємозумовленість можливостей щодо їх застосування. Тому лише в комплексі вони можуть створювати ефективну систему забезпечення інвестиційної діяльності в Україні, що забезпечить створення привабливого інвестиційного клімату країни.

Література:

1. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Київ : Атіка, 2003. 576 с.
2. Державне регулювання економіки: навч. посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2004. 440 с.

ОСНОВНІ РЕФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО МАЮТЬ БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ВПЛИВ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Буравльов С. І.

суддя

Північного апеляційного господарського суду

м. Київ, Україна

Ще із зародженням перших держав, правосуддя було тим самим фундаментом для створення правової держави та всебічного розвитку права для врегулювання важливих суспільних відносин. Судова влада є найвагомішою самостійною структурною складовою державної влади будь-якої сучасної країни, адже вона виконує специфічні функції притаманні лише їй та обумовлена великою соціальною роллю. Тому її значення у системі державно-правового регулювання величезне, оскільки якісне відправлення правосуддя є тим чинником, який визначає імідж країни на міжнародній арені [1].

За час, що минув з моменту набуття Україною незалежності, пройдено тривалий та складний шлях в напрямку формування незалежної та ефективної судової системи, яка б забезпечувала оперативний та дієвий судовий захист своїх громадян, інших фізичних та юридичних осіб, державних та суспільних інтересів. Разом з тим сьогодні існує багато нерозв'язаних проблем, на подолання яких мають бути спрямовані подальші зусилля держави. Така ситуація обумовлена неефективністю

окремих аспектів державної політики в сфері організації та функціонування судової системи, помилками, допущеними на різних етапах її становлення [2, с. 71]. Тобто сьогодні потреба розробки новітніх напрямків реформаційних процесів, у тому числі щодо забезпечення [3, с. 101] якісного правосуддя у сфері господарської юрисдикції, знову стала надзвичайно актуальною [3, с. 101].

Уточнимо, що на наш погляд, суттєве значення мають реформи державного управління, адміністративно-правова реформа територіального устрою та окремо реформа правосуддя з розумінням того, що всі вони об'єднані спільною метою – збалансувати розвиток країни [4, с. 66].

З моменту прийняття лідерами країн світу Декларації тисячоліття минуло понад десять років. Де перебуває людство, чи наблизилося воно до розв'язання глобальних проблем і досягнення визначених цілей? Документи ООН, національні звіти з людського розвитку свідчать про певні позитивні зрушення, що наближають досягнення цілей розвитку тисячоліття в усьому світі. У той же час є десятки країн, де розвиток залишається надто уповільненим. Зокрема, через нестачу ресурсів та ряд інших причин загальні темпи просування до визначених цілей є неприйнятними, оскільки вони не дають можливості бідним країнам, що розвиваються, не тільки стати в один ряд з розвинутими країнами, а навіть хоч якоюсь мірою наблизитися до них у доступному для огляду майбутньому. Це стосується мільйонів чоловіків та жінок, дітей, молоді, літніх людей. Глобальні проблеми загрожують людству як покарання за егоїзм сильних та заможних, це і загарбницькі війни, з яких складається майже вся історія людства, і насильство стосовно подібних до себе та до природи. Для глобалізованого світу, в якому народи взаємопов'язані та взаємозалежні, це є вкрай небезпечним [5].

А як щодо України? Які позитивні новації відбулись? Як перебудовано за цей час ідеологічні, політичні, економічні, соціальні й правові основи розвитку українського суспільства? Починаючи з 2005 р., внаслідок відсутності сталих стратегічних орієнтирів щодо розвитку економіки, політичної нестабільності та проведення перманентних виборчих компаній в Україні посилювалась споживацька модель розвитку, яка зовсім не відповідає вимогам сталості [6, с. 232]. Незважаючи на підтримку Україною проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року та прийняття цілої низки нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток цього напрямку діяльності, наразі не сформовано єдиного цілісного уявлення (концепції) щодо механізмів державного регулювання, спрямованих на забезпечення сталого розвитку країни, а увагу у прийнятих документах переважно зосереджено на аналізі сучасної ситуації у різних сферах життєдіяльності (економічній, екологічній, соціальній тощо) та конс-

татації проблем, що заважають подальшому розвитку країни. В умовах сучасності Цілі сталого розвитку не знайшли належного відображення у законах, а відтак не стали дороговказом для здійснення реформ [4, с. 66; 7].

Отже, для належної організації та функціональності судових органів господарської юрисдикції визначальне значення мають основні реформацийні зміни чинного законодавства, спрямовані на забезпечення збалансованого розвитку країни загалом. Слід констатувати, що формально проголошеного у актах законодавства вектору руху до збалансованості економічних, соціальних, екологічних та інших її станів є замало задля того, щоб визначити їх дієвими. Практика сьогодні свідчить про необхідність звернення законодавцями більшої уваги даному питанню, адже їх вплив на сферу правосуддя є значним, а відсутність чітких орієнтирів до збалансованого розвитку негативно позначається й на діяльності господарських судів в Україні.

Література:

1. Конев І. Принципи судової реформи в сучасній Україні. Закон і Бізнес. URL: https://zib.com.ua/ua/140812-principi_sudovoi_reformi_v_suchasnyi_ukraini.html

2. Квасневська Н.Д. Реформування судової системи України: адміністративно-правові засади. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2015. № 4. С. 71–74.

3. Грянка Г.В. Напрями адміністративної реформи в Україні: Проблеми її здійснення та шляхи вирішення. Правові реформи в Україні: проблеми та перспективи: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Київ, 16 жовтня 2013 року) Частина 1 С. 101–102.

4. Буравльов С.І. Вплив реформ щодо забезпечення сталого розвитку держави на діяльність господарських судів України. Colloquium-journal. 2020. № 26 (78) Ч. 1. С. 65–67.

5. Збалансований розвиток – шлях збереження планети. Всеукраїнська екологічна ліга. URL: http://www.ecoleague.net/images/pdf/tematychni/zb_rozv_istoria_Rio20.pdf

6. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник; авт.: А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко. 2 вид. К. : 2011. 392 с.

7. Воронцов С.Б., Бурбела Т.М. Сучасний стан та проблеми формування підходів до забезпечення сталого розвитку України. Національний інститут стратегічних досліджень. 2020. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/suchasnyi-stan-zabezbechennya-stalogo-rosvytku-ukrainy.pdf>

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

Демьохін В. А.

магістрант

Науковий керівник: Фурашев В. М.

кандидат технічних наук,

старший науковий співробітник, доцент

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

У сучасних умовах серед пріоритетних напрямків державної інформаційної політики переважної більшості країн світу є формування сучасної системи охорони та захисту інформації [6, с. 99], спрямованої на мінімізацію неприпустимих ризиків, пов'язаних із потенційною можливістю нанесення збитку державі, суб'єктам господарювання усіх форм власності та громадянам у результаті незаконного отримання інформації та її несанкціонованого використання, тобто якісного та повного забезпечення безпеки інформації.

На сьогодні переважна більшість об'єму від загальних витоків і втрат інформаційних даних зумовлюються несанкціонованим її отриманням та використанням. Як вказують вчені М.В. Прокоф'єв та В.О. Хорошко, перш за все це стосується саме технічних каналів витoku інформації, у зв'язку із чим система технічного захисту інформації (надалі – СТЗІ) виступає у ролі важливого компоненту у загальній системі забезпечення охорони інформації, оскільки її головним призначенням є забезпечення своєчасного виявлення та нейтралізація потенційних загроз порушення конфіденційності, цілісності та доступності інформації, що має обмежений доступ та, що становить державний інформаційний ресурс, від можливого витoku через технічні канали [5, с. 9].

Відповідно до положень абзацу 3 статті 1 Закону України від 16 липня 2020 р. № 2657-ХІІ «Про інформацію», інформація є будь-якими відомостями та/або даними, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [4].

Аналізуючи сучасні проблеми захисту інформації, можна стверджувати про те, що їх можна умовно розподілити на чотири ключових групи:

- правові;
- нормативно-методичні;

- технічні;
- організаційні.

Розглянемо більш детально кожен із наведених груп у сфері захисту інформації.

1. Правові проблеми захисту інформації. На сьогодні в Україні науковці та спеціалісти у сфері інформаційних технологій вказують на недосконалість нормативно-правової бази у сфері технічного захисту інформації, а саме – наявність правових колізій, протиріч та неузгодженостей між законодавчими актами, відсутність норм щодо окремих питань та процесів у сфері захисту інформації тощо.

В результаті аналізу чинного законодавства України у сфері інформаційних відносин були виявлені наступні ключові правові проблеми захисту інформації:

- відсутність чіткої легальної регламентації прав та обов'язків учасників інформаційних відносин, у тому числі щодо захисту інформації із обмеженим доступом;

- відсутність чіткої нормативно-правової регламентації порядку та процедури встановлення права власності на інформацію, особливо такої, що була створена за допомогою використання технічних засобів (включно із засобами обчислювальної техніки);

- відсутність у чинному законодавстві чітких правових норм щодо визначення права особи на розпорядження інформацією про себе. Як зазначає А.В. Платоненко, на сьогодні в Україні здійснюються активні процеси накопичення особистих персональних даних у різних базах даних (банківські установи, бібліотеки, бази даних спецслужб тощо), обробка яких, як правило, здійснюється в автоматизованому порядку за допомогою використання обчислювальної техніки та хмарних технологій, у зв'язку із чим виникає низка потенційних загроз здійснення безконтрольного та/або навмисного поширення особистих персональних даних із вказаних баз без відома її власників технічними каналами [4, с. 129–130];

- відсутність чіткого визначення виду, типу, обсягу конфіденційної інформації (інформації з обмеженим доступом), до якої прийнято відносити інформацію для службового користування, комерційну, професійну. На сьогодні немає жодного нормативно-правового акту, в якому було б чітко встановлено процедури розмежування видів інформації, віднесення відомостей до того чи іншого виду інформації та зняття обмежень на інформацію.

Крім того, в чинному законодавстві відсутня правова регламентація прав, обов'язків та відповідальності суб'єктів інформаційних відносин щодо питань визначення категорії конфіденційної інформації, її використання та захисту.

2. Нормативно-методичні проблеми захисту інформації, – зводяться до того, що:

- по-перше, технічний захист інформації потребує наявності комплексної, функціонально повної системи документації, положення якої регламентували б всю низку етапів проведення заходів технічного захисту інформації (надалі – ТЗІ), а також весь життєвий цикл засобів ТЗІ [2, с. 115], тобто системи стандартів та нормативних документів у сфері технічного захисту інформації;

- по-друге, перед розробкою нормативної документації необхідним є виявлення та встановлення переліку потенційних загроз для інформації.

3. Технічні проблеми захисту інформації. Останніми роками нерідкими є повідомлення щодо здійснення несанкціонованого доступу до інформації з обмеженим доступом за допомогою використання засобів, принцип роботи яких зводиться до методів високочастотного нав'язування та оптичного зондування об'єктів (лазерні засоби розвідки) [1, с. 225]. Це продукує необхідність здійснення оцінювання інформативності та небезпеки таких технічних каналів витоку інформації з метою забезпечення подальшої можливості упередження та нейтралізації потенційних загроз витоку інформації через мережу Інтернет та іншими шляхами.

Сьогодні актуалізується питання необхідності створення засобів технічного захисту інформації із урахуванням останніх найсучасніших досягнень у сфері науки, техніки та технологій.

Основними технічними проблема захисту інформації є:

- низький рівень захищеності інформації;
- колізії у критеріях захищеності інформації;
- відсутність ефективних функціональних наборів апаратно-програмних засобів, які сприяють забезпеченню досягнення певного встановленого рівня захищеності інформації;

- відсутність спеціальних засобів електронно-обчислювальної техніки (ЕОТ) та операційних систем, які б гарантували та забезпечували найвищий рівень захищеності інформації [3, с. 136].

4. Організаційні проблеми захисту інформації, – зводяться до відсутності висококваліфікованих вузьких спеціалістів у сфері захисту

інформації та необхідності формування спеціалізованої системи підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців у галузі технічного захисту інформації. Дані проблеми зумовлені тим, що:

– по-перше, на сьогодні на території України спостерігається брак регіональних наукових шкіл у сфері ТЗІ – постійно діючі не здатні повноцінно забезпечити аналізовану галузь необхідною кількістю високопрофесійних фахівців, здійснити підвищення їх кваліфікації та перепідготовку одночасно із навчанням нового покоління спеціалістів даної сфери, а розвиток нових наукових шкіл у сфері ТЗІ не відбувається;

– по-друге, умови для забезпечення режиму інформаційної безпеки в країні, окремих її регіонах, серед суб'єктів господарювання та громадян є неналежними, у зв'язку із чим має місце постійна потенційна небезпека у витоку інформації через технічні канали.

Таким чином, основні проблеми захисту інформації умовно можна розподілити на чотири групи: правові; технічні; нормативно-методичні; та організаційні.

Література:

1. Базилевич В.В. Аналіз методів захисту від кіберзагроз в бездротових мережах стандарту IEEE 802.11. *Захист інформації*. 2017. Том 13. № 3. С. 222–227.

2. Дудикевич В.Б., Микитин Г.В., Ребець А.І., Мельник А.В. Безпроводні сенсорні мережі ZigBee, Wi-Fi та Bluetooth в кіберфізичних системах: Концепція «об'єкт–загроза–захист» на основі моделі OSI. *Система обробки інформації*. 2019. Випуск 2 (157). С. 114–120.

3. Огневюк Г. Особливості використання об'єктів інтелектуальної власності в соціальних мережах. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 21–25.

4. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII. Дата оновлення: 21.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (Дата звернення: 10.09.2020).

5. Прокоф'єв М., Хорошко В. Проблеми захисту інформації в Україні. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту*.

6. Чернобай К.Ю., Грибков С.В. Аналіз та шляхи вирішення проблем захисту комерційних бездротових локальних мереж Wi-Fi. Lviv Polytechnic National University. 2017. № 17. С. 99–103.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ COVID-19 НА РИНКУ ПРАЦІ В НІМЕЧЧИНІ

Діордіца І. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну
м. Київ, Україна*

Натепер, в умовах зниження економічної активності, майже всім країнам світу доведеться зустрітися «віч-на-віч» із економічною кризою, яка невпинно насувається у зв'язку з епідемією вірусу COVID-19. Вважаю, що за таких обставин основна увага органів державної влади, окрім безпосередньої протидії пандемії засобами медицини, повинна бути скоординована в напрямку збереження ринку праці. Зокрема, визначальними є збереження робочих місць та належне матеріальне забезпечення на період протидії зазначеній загрозі.

Зауважу, що якщо правники більшою мірою звертають увагу на надлишкову зарегульованість і втручання держави в правовідносини, то стосовно сфери протидії вірусу COVID-19 ситуація кардинально протилежна – в даній сфері держава має найменший вплив на регулювання суспільних відносин, а відтак, поряд із уявною свободою дій формується чіткі умови для сталих системних порушень трудових прав українських громадян. Наразі постає нагальна потреба у формуванні такої правової бази, яка за умови врахування базових стандартів прав людини створила б умови для реалізації державної політики протидії вірусу COVID-19, в тому числі й на ринку праці.

30.03.2020 Верховною Радою України було прийнято законопроект № 3275 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)». Проектом, зокрема, внесено низку змін до Кодексу законів про працю України, Податкового кодексу України, Митного кодексу України, Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» і т. ін.

Як науковець, зберігаючи лінію дискусії в наукових рамках, зазначу, що незважаючи на позитивні прагнення унормувати виклики трудовим правам, що постали перед найманими працівниками в Україні на тлі пандемії COVID-19, через надшвидкий режим таких законодавчих змін, маємо певні правові суперечності, які зможуть створити ще більше правової невизначеності та позбавити працівників такого необхідного під час карантину захисту.

Отже, Україна також не стала виключенням у застосуванні механізму адміністративно-правове регулювання протидії COVID-19 на ринку праці. Однак, проаналізувавши вжиті державою заходи щодо впливу норм права на суспільні відносини у сфері протидії COVID-19 на ринку праці, зазначу, що будь-яких реально дієвих і соціально значущих гарантій для збереження ринку праці законодавцем так і не передбачено.

Відтак, для подальшого планування та прогнозування заходів із удосконалення механізму адміністративно-правового регулювання протидії COVID-19 на ринку праці, вважаю за необхідне дослідити правову модель такої протидії на прикладі Німеччини в розрізі уроку для України.

Зауважу, що у березні 2020 року після створення коаліції та формування Уряду в Німеччині було розширено доступ до урядової програми, відомої як *Kurzarbeit*, що приблизно перекладається як «короткострокова робота» чи «короткостроковий робочий час».

За переконанням Олафа Шольца, Міністра фінансів Німеччини, його країна володіє «базукою» у боротьбі за захист своєї економіки від вірусу, а професор Анке Хассель підкреслює, що така політика є однією з причин того, що Німеччина так швидко відновилася після фінансової кризи 2008–2009 років. [1].

Тобто *Kurzarbeit* є вже звичним союзником у боротьбі з економічними кризами у Німеччині. Проте нинішня пандемія коронавірусу призвела до вироблення нової моделі адміністративно-правового регулювання економічної безпеки на ринку праці – *Kurzarbeit* COVID-19.

З урахуванням недавніх змін та доповнень до законодавства у даній сфері (квітень, 2020р.) [2] можу виокремити основні компоненти *Kurzarbeit* COVID-19:

1. Виплати на «короткострокову допомогу працівникам».

Дана програма дозволяє компаніям, котрі значно та різко постраждали в умовах спаду, або відправити своїх працівників додому, або значно скоротити робочі години, без їх звільнення. У той же час працівники все одно отримують значну частину заробітної плати, оскільки держава бере проактивну участь у вирішенні даної ситуації з метою покриття значної частини дефіциту таких виплат. Якщо роботодавець скористається цією програмою, працівники звільняються тимчасово, однак заробітні плати будуть виплачуватися. У цьому випадку роботодавці отримують *Kurzarbeitergeld* (*KUG*) або «гроші на короткострокову допомогу працівникам» від Федерального агентства зайнятості, яке також відповідає за виплату допомоги по безробіттю. Уряд виплачує 60% суми від заробітної плати працівнику, яку останній отримував до кризи, або 67%, якщо він має дитину [3].

Після закінчення кризи працівники можуть повернутися до свого статусу повної зайнятості без будь-яких організаційно-правових перешкод.

2. Від скорочення робочого часу на підприємстві має постраждати 10% працівників.

Новелою даної програми є те, що 13 березня 2020 року Бундестаг із метою подолання унікальних (за своїми фінансовими потребами) вимог, висунутих пандемією, законодавчо розширив програму. Одним зі значних досягнень стало полегшення механізму доступу до цієї програми. Раніше роботодавець мав змогу скористатись нею лише тоді, коли принаймні 30% працівників постраждало від скорочення робочого часу. Однак, на період протидії вірусу COVID-19 із 01.03.2020 по 31.12.2020 достатньо щоб 10% працівників постраждало від скорочення робочого часу. Працівники, які навчаються за дуальною системою Ausbildung (німецька середня професійна освіта) не зараховуються до даного відсотка [4].

3. Згода ради трудового колективу про компенсації за короткострокову роботу.

Звернення про допомогу на короткострокову роботу зазвичай подається роботодавцем. Для цього роботодавець повинен письмово повідомити про це в агентство зайнятості (форма звернення затверджується Федеральним агентством зайнятості). До такого повідомлення має бути додано рішення ради трудового колективу. Якщо на підприємстві немає ради трудового колективу (як правило, працює менше п'яти працівників), роботодавцеві необхідно отримати письмову «декларацію про згоду на короткострокову роботу» від усіх працівників, до яких дана компенсація має бути застосована.

4. Гарантії оплати роботодавцем страхових внесків за працівника з подальшою їх компенсацією від держави.

Держава виплачує допомогу по безробіттю без реальної втрати робочого місця. Також роботодавець оплачує в повному обсязі соціальні страховки за працівника, а саме: медична каса (медична страховка), пенсійний фонд (пенсійне страхування), страхування від немічності (на випадок необхідності у догляді). Дані виплати повністю компенсуються державою і в підсумку працівник не втрачає навіть пенсійних заощаджень. Така підтримка не підлягає оподаткуванню, однак враховується для розрахунку податкової ставки на рік [5].

5. Достатньо одного працевлаштованого працівника на підприємстві.

Відзначу, що будь-яке комерційне підприємство може подати заявку на компенсацію за короткостроковий робочий час, достатньо щоб на ньому був працевлаштований принаймні один працівник. Підприємства, установи та організації державного сектору, як правило,

звільняються від короткострокової роботи. Однак, якщо є неминуча необхідність застосування короткострокового робочого часу (наприклад, офіційне розпорядження про закриття), така допомога також може надаватися й державним службовцям [6].

6. Додаткова робота на іншому підприємстві та компенсація за короткострокову роботу за основним місцем.

Працівники, які мали додаткове місце роботи до запровадження короткострокового робочого часу, можуть продовжувати її виконувати.

Для додаткової (вторинної) зайнятості в «системно важливих» сферах (сільське господарство, пожежна служба, органи безпеки, транспорт, пасажирський транспорт, енергопостачання, система охорони здоров'я) до 31 жовтня 2020 року застосовується таке: а) незначні роботи до 450 євро не враховуються, сума додаткового заробітку в цьому випадку не перевіряється; б) додатковий дохід понад 450 євро не впливає на компенсацію за короткострокову роботу до неперевищення розміру запланованої (існуючої до кризи) заробітної плати. Це означає, що якщо заробіток від додаткової зайнятості + залишок заробітної плати від основної зайнятості + будь-яка сума доплати від роботодавця, не перевищує попередній дохід, додатковий заробіток не враховується. Якщо ж дохід більший, допомога на короткостроковий робочий час відповідно зменшиться [6].

Отже, можна висновувати, що основною метою розширеної урядової програми *Kurzarbeit COVID-19* є запобігання безробіттю для роботодавців і працівників, які протидіяли цій кризі, що настала не з їх вини. Це також означає, що підприємства, установи та організації, які інвестували значні ресурси в освіту та навчання своїх працівників, не втрачять перспективні інноваційні розробки в майбутньому, оскільки держава виплачує допомогу по безробіттю без реальної втрати робочого місця. Також роботодавець оплачує в повному обсязі соціальні страховки за працівника, які повністю компенсуються державою і в підсумку працівник не втрачає навіть пенсійних заощаджень. У контексті українського сьогодення проаналізований вище досвід Німеччини може стати корисним для подальшого удосконалення механізму адміністративно-правового регулювання протидії COVID-19 на ринку праці.

Література:

1. Peter S. Rashish. A German import to fight the economic impact of the coronavirus. *The Hill*. Retrieved from <https://thehill.com/opinion/international/488484-a-german-import-to-fight-the-economic-impact-of-the-coronavirus>.

2. Arbeitsmarktservicegesetz. § 37b AMSG. *Jusline*. Retrieved from <https://www.jusline.at/gesetz/amsg/paragraf/37b>.

3. Gewerkschaften und kommunale Arbeitgeber einigen sich Kurzarbeit: COVID-19-Tarifvertrag gibt Sicherheit. *Der dbb*. Retrieved from <https://www.dbb.de/teaserdetail/artikel/kurzarbeit-covid-19-tarifvertrag-gibt-sicherheit.html>.

4. Arthur Sullivan. Short-time work: A vital tool in Germany's economic armory against coronavirus. *Deutsche Welle*. Retrieved from <https://www.dw.com/en/short-time-work-a-vital-tool-in-germanys-economic-armory-against-coronavirus/a-52952657>.

5. Anne Kleffmann, & Tobias Leder. Legal Update – COVID-19: Aktuelles zur Kurzarbeit. *LathamGermany*. Retrieved from <https://www.lathamgermany.de/2020/03/legal-update-covid-19-aktuelles-zur-kurzarbeit/>.

6. Deutscher Gewerkschaftsbund. Corona und Kurzarbeit: Was ArbeitnehmerInnen und Betriebsräte wissen müssen. *DGB*. Retrieved from <https://www.dgb.de/themen/++co++a94a239e-6a99-11ea-bab2-52540088cad>

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Дмитренко С. О.

*прокурор відділу організації процесуального керівництва
та підтримання публічного обвинувачення управління організації
і процесуального керівництва досудовим розслідуванням органів
Державної фіскальної служби України Департаменту нагляду за органами
безпеки, фіскальною та прикордонною службами
Офісу Генерального прокурора,
прокурор Офісу Генерального прокурора
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі державотворення виділяють розробку відповідної нормативно-правової бази як одну із основних передумов ефективності державної політики у сфері оподаткування. Адже на рівні нормативно-правових актів повинні створюватися пріоритетні напрями реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування, визначатися суб'єкти, відповідальні за її реалізацію, окреслюватися шляхи взаємодії зазначених суб'єктів, виокремлюватися проблемні

питання, пов'язані із забезпеченням реалізації правоохоронної функції у сфері оподаткування, та здійснюватися пошуки шляхів їх вирішення.

Варто акцентувати увагу на важливості значення законодавчого забезпечення. Позаяк воно відіграє вирішальну роль у системі адміністративно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування, бо саме на рівні законів регулюються найголовніші питання забезпечення належного функціонування сфери оподаткування. А. А. Стародубцев наголошує, що останнім часом проблема підвищення ролі законодавчого регулювання суспільних відносин набула особливо важливого значення [1, с. 14]. Ми поділяємо таку точку зору, оскільки провідна роль у формуванні правової бази реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування належить закону, як основному джерелу права. Зокрема, законами України повинні регулюватися найбільш важливі та значущі питання щодо законодавчого забезпечення реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування.

У системі адміністративно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування можна виділити ті закони, які визначають загальні засади реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування та окремі напрями реалізації правоохоронної функції держави у зазначеній сфері. Тож, такими законами можуть регулюватися найбільш важливі питання забезпечення належного функціонування та реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування. Вважаємо за доцільне зосередити особливо увагу на аналізі таких нормативно-правових актів.

Конституція України – це нормативно-правовий акт, який має вищу юридичну силу, а його положення є гарантом демократії, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина. У системі адміністративно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави в сфері оподаткування визначальна роль належить саме Конституції України. Положення Основного закону України повинні створювати міцний фундамент для основи правового регулювання реалізації правоохоронної функції держави, зокрема, в сфері оподаткування. Адже згідно зі статтею 67 Конституції України кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, визначених законом [2].

У системі законодавчих актів, що визначають особливості реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування, важливе місце належить кодифікованим нормативно-правовим актам – кодексам, серед яких виокремлюють Податковий кодекс України та Митний кодекс України. Норми цих кодифікованих актів спрямовані на регулювання відносин, які виникають у сфері справляння податків і зборів,

забезпечення порядку їх адміністрування, визначення платників податків і зборів, їх прав та обов'язків, виділення компетенції контролюючих органів, повноважень і обов'язків їх посадових осіб під час адміністрування податків і зборів, а також встановлення відповідальності за порушення податкового та митного законодавства [3].

В українській правовій царині до законів, що визначають загальні засади реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування, належать такі: Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про інформацію» «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» та інші.

Вищезазначені нормативно-правові акти визначають основні завдання, що покладаються на державу у зв'язку з необхідністю реалізації правоохоронної функції у сфері оподаткування та забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини на належному рівні; закріплюють основні форми та методи реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування; узагальнюють коло суб'єктів, відповідальних за належну реалізацію правоохоронної функції держави у сфері оподаткування; окреслюють основні засади взаємодії зазначених суб'єктів; встановлюють принципи міжнародного співробітництва у вказаній сфері.

На нашу думку, перспективними напрямками посилення ролі законодавчого забезпечення в адміністративно-правовому механізмі реалізації правоохоронної функції держави в сфері оподаткування є такі:

- 1) імплементація в національне законодавство, норми якого регулюють особливості реалізації правоохоронної функції держави в сфері оподаткування, норм та стандартів Європейського Союзу;
- 2) усунення колізій та системних невідповідностей між окремими законами;
- 3) забезпечення обов'язкового дотримання конституційних норм та положень кодифікованих актів;
- 4) затвердження правових законів, положення яких орієнтовані насамперед на забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а також на вироблення конструктивного механізму реалізації норм, що містяться в таких законах.

У результаті проведених теоретичних досліджень сутності та значення законодавчого забезпечення реалізації правоохоронної функції

держави у сфері оподаткування можна зробити висновок, що основоположними та визначальними законодавчими актами є Конституція України, Податковий кодекс України та Митний кодекс України. Водночас зауважимо, що інші нормативно-правові акти лише деталізують положення вказаних законів відповідно до напрямів правового регулювання.

Література:

1. Стародубцев А.А. Сутність законності та її сучасне розуміння в правовій науці. *Юридичний вісник*. 2014. № 1. С. 12–16.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2020).
3. Податковий кодекс України: Закон, Кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.10.2020).

ПРОТИДІЯ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ, ІТАЛІЇ ТА РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН

Єфіменко Л. Л.

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*

*Науково-дослідного інституту фіскальної політики
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

Пріоритетним завданням правоохоронних органів наразі є протидія фіктивному підприємству, зокрема щодо запобігання легалізації доходів, які можуть бути одержані злочинним шляхом. За останні роки практичний досвід України вказує на відсутність дієвого механізму протидії створенню фіктивних підприємств. Варто зауважити, що суди переповнені справами, які стосуються порушення норм податкового законодавства, у тому числі злочинної діяльності у сфері фіктивного підприємництва.

У світовій практиці склалися різні підходи щодо моделі регулювання інституту відповідальності юридичних осіб, зокрема й тих, які мають ознаки фіктивності. За таких обставин дослідження на належному рівні міжнародного законодавчого досвіду та узагальнення практики, спрямованої на боротьбу з фіктивністю підприємництва є вкрай

важливим. Зокрема, це стосується й розвантаження судової ланки, так як в світі практикується не тільки судова практика притягнення до відповідальності за виявлення ознак фіктивності підприємства, але й включає в себе адміністративну відповідальність юридичних осіб за причетність до злочину із застосуванням штрафних санкцій, що в свою чергу, позитивно впливає на розвантаження судової ланки, так як може бути вирішено на рівні контролюючого органу та обвинуваченої сторони.

На сьогодні функціонує три моделі регулювання інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в світовій практиці, а саме [1, с.19–20]:

1) юридична особа розглядається разом з фізичною особою в якості самостійного суб'єкта злочину. Така модель має широкий спектр застосування, зокрема зустрічається як в країнах загального права, так і в країнах романо-германської правової сім'ї (Франція, Бельгія);

2) визнання фізичної особи єдиною можливим суб'єктом злочину. У разі участі юридичної особи в злочині, що здійснюється фізичною особою в її інтересах, юридична особа разом з фізичною піддається кримінально-правовим обмеженням, але не покаранню (застосовується в Австрії, Албанії, Туреччині, Швейцарії, Латвії та ін.);

3) адміністративна відповідальність юридичних осіб за причетність до злочину. Якщо звернутися до теорії кримінального права, то можна спостерігати, що дану модель називають «квазікримінальна відповідальність юридичних осіб». Варто зауважити, що така модель є характерною для тих країн, які характеризуються помірною позицією відносно заходів дії на юридичних осіб.

Використання моделі адміністративної відповідальності юридичних осіб за причетність до злочину (квазікримінальна відповідальність юридичних осіб) характеризується найбільшим практичним застосуванням, так як включає в себе елементи обтяжуючих обставин із застосуванням контролюючим органом адміністративного примусу без обов'язкового звернення до суду.

З-поміж країн, де застосовується модель адміністративної відповідальності юридичних осіб потрібно виокремити Німеччину. Аналіз кримінально-правового законодавства Німеччини вказує про відсутність спеціальної норми, яка передбачає відповідальність за фіктивне підприємництво. Натомість, законодавче тлумачення фіктивного підприємництва розглядається як різновид шахрайства, що обумовлюється способом його вчинення, тобто обманом.

Варто зазначити, що в Німеччині передбачено корпоративну відповідальність, яка впливає із злочинної діяльності, а саме стосується характеру відповідальності (кримінальна, адміністративна) та підстави

(злочини, які вчинені директорами або представниками; в інтересах або на користь компанії). Відповідно до німецького законодавства, кримінальна відповідальність для компанії не передбачена, оскільки Кримінальний кодекс Німеччини (StGB) застосовується лише до фізичних осіб. Однак, згідно із Законом про правопорушення (OWiG) існує адміністративна відповідальність компаній. Зокрема, компанії можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності (Розділ 30 OWiG), якщо представник компанії вчинив кримінальне або адміністративне правопорушення, наслідком якого є порушення чинного обов'язку компанії, коли компанія збагатилася або мала намір збагатитися. Що стосується ідентифікації компаній та підприємств, щодо яких може застосовуватися відповідальність, то загалом в Німеччині всі типи компаній юридичних осіб та асоціацій можуть нести відповідальність незалежно від того, приватні вони чи державні, зареєстровані як прибуткове товариство чи неприбуткове.

Цікавим є досвід Німеччини щодо застосування санкцій до компаній. Зокрема, кримінальні санкції не застосовуються. Однак, адміністративні штрафи можуть становити досить значні суми для компаній, а саме:

- 10 млн євро, якщо кримінальне правопорушення вчинено навмисно;

- 5 млн євро, якщо кримінальне правопорушення вчинено з необережності.

Окрім штрафу, будь-який прибуток, отриманий злочинним шляхом підлягає конфіскації. Зважаючи на те, що компанії не підлягають кримінальній, а скоріше адміністративній відповідальності, штрафи нараховуються позасудовими органами [2].

Дещо схожою системою застосування адміністративної відповідальності до юридичних осіб зосереджено в Італії, зокрема відмінним є розмежування накладання відповідальності на юридичну особу за правопорушення вчинені певною категорією фізичних осіб. Тобто, відповідно до італійського законодавства, відповідальність юридичної особи за правопорушення може вчинятися двома категоріями осіб: 1) тих, хто займає вищі посади; 2) осіб, які підлягають управлінню чи контролю (підлеглі) [3].

Що стосується попередження протидії діяльності фіктивних підприємств,

то наразі позитивним є досвід Республіки Казахстан. Згідно з останніми змінами до Податкового кодексу Казахстану, податковим органам на підставах передбачених підпунктом 2 п. 2 статті 49 Цивільного кодексу РК [4], надано право пред'являти до судів позови про визнання недійсною реєстрацію юридичної особи у зв'язку з

допущеними порушеннями законодавства при її створенні. Дане положення дозволяє податковим органам на підставі вироків судів, якими встановлено факт створення фіктивного підприємства, проводити податкові перевірки осіб, які уклали угоди з такими юридичними особами з метою уникнення неправомірних дій в майбутньому. Потрібно зазначити, що в Казахстані з метою припинення діяльності фіктивних підприємств також допомогу отримують від самих платників податків, які при здійсненні операцій мають бути дуже уважними до своїх контрагентів, зокрема, при найменшому сумніві перевіряти походження товару, що купується, своєчасно контролювати фактичне надання послуг та виконання робіт. Зокрема, список фіктивних підприємств та недобросовісних платників податків розміщується на веб-порталі Податкового комітету Казахстану.

Література:

1. Грек Б. М. Кримінальна відповідальність юридичних осіб. Чи бути їй в Україні? 2011. № 12. С. 19–22.
2. Germany. URL: <https://globalcompliance.com/white-collar-crime-corporate-liability-in-germany/>
3. Italy. URL: <https://rm.coe.int/16806eebf2>
4. Kazakhstan. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=101715

ЩОДО НЕВІДПОВІДНОСТІ ПРАВА ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ НА ПРИТЯГНЕННЯ ГРОМАДЯН ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИМОГАМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Зотов Д. О.

адвокат

м. Київ, Україна

Міськевич А. В.

студентка II курсу юридичного факультету

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янука

м. Рівне, Україна

На сьогодні в Україні низку нарікань від громадян викликають факти незаконного притягнення їх до адміністративної відповідальності за порушення вимог Правил дорожнього руху. При цьому поліцейські, які виносять постанови про накладення на громадян адміністративних

стягнень у більшості випадків є «німими» та «глухими» до доказів, які надає правопорушник. Ці «горе юристи» коли говориш їм про мало-значність діяння або про необхідність надати докази вчиненого здебільшого роблять великі очі і кажуть «У нас інструкція». Як наслідок, скасовується 8 з 10 оскаржених до суду постанов про накладення адміністративних стягнень.

Водночас, ми дослідили, а чи мають взагалі поліцейські здійснювати правосуддя щодо правопорушників.

Так, відповідно до частини 1 пункту 8 статті 23 Закону України «Про національну поліцію» [4] працівники поліції у випадках, визначених законом, здійснюють провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймають рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечують їх виконання.

Також, відповідно до статті 222 КУпАП [3] Органи внутрішніх справ (міліція) розглядають справи про такі адміністративні правопорушення: про порушення громадського порядку, за порушення правил паспортної системи, правил дорожнього руху, правил, що забезпечують безпеку руху транспорту, правил користування засобами транспорту, правил, спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на транспорті, а також про незаконний відпуск і незаконне придбання бензину або інших паливно-мастильних матеріалів (частина перша статті 44, статті 80 і 81 (в частині перевищення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах транспортних засобів), частина друга статті 106-1, частини перша, друга, третя, четверта і шоста статті 109, статті 110, 111, частина третя статті 114, частина перша статті 115, стаття 116-2, частина друга статті 117, частини перша і друга статті 119, частини перша, друга, четверта і п'ята статті 121, статті 121-1, 121-2, частини перша, друга і третя статті 122, частини перша і друга статті 123, статті 124-1 – 126, частини перша, друга і третя статті 127, частина перша статті 127-1, статті 128-129, частини перша, друга та п'ята статті 133, стаття 133-1, частина друга статті 135, стаття 136 (за винятком порушень на автомобільному транспорті), стаття 137, частини перша, друга і третя статті 140, статті 161, 164-4, 173, статтею 175-1 (за винятком порушень, вчинених у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), статтями 176, 177, частини перша і друга статті 178, статті 189-2, 192, 194, 195, статті 197-201).

Аналогічне право працівника поліції передбачено Наказом МВС України №1395 від 07.11.2015 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» [5].

Так, пунктом 3 Розділу III зазначеної інструкції, зазначено, що поліцейські розглядають справи про адміністративні правопорушення, визначені у статті 222 КУпАП.

На перший погляд, законодавець дійсно надав поліцейському право здійснювати правосуддя щодо осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, водночас закріпивши таке право у галузевих законах, депутати чомусь забули змінити основний закон держави – Конституцію.

Так, у відповідності до статті 124 Конституції України [1] правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Таким чином, винесення рішення з питання наявності або відсутності складу правопорушення, вини конкретної особи, тощо, може здійснюватися тільки судом. Винесення такого рішення будь-якою іншою службовою особою є привласненням функції правосуддя.

При цьому, відповідно до статті 8 Конституції України, Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [1].

Норми Конституції України є нормами прямої дії.

Хочеться також зазначити, що відповідно до частини 2 статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

Таким чином постає логічне питання: Якими нормами користувався законодавець, надаючи органам національної поліції право здійснювати правосуддя, якщо це прямо заборонено Конституцією України?

Разом з тим, у відповідності до частини 4 статті 7 КАС України, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії [2].

Література:

1. Конституція України: електронний режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.09.2020);
2. Кодекс адміністративного судочинства: електронний режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-5#Text> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 30.09.2020);

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: електронний режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 30.09.2020);

4. Закон України «Про національну поліцію»: електронний режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 29.09.2020);

5. Наказ МВС України №1395 від 07.11.2015 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі»: електронний режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15#Text> (дата звернення 29.09.2020).

ГАРАНТІЙ ТА СТИМУЛИ В ДИПЛОМАТИЧНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Козинець А. А.

здобувач вищої освіти

Запорізького національного університету

Усатенко Д. І.

здобувач вищої освіти

Запорізького національного університету

м. Запоріжжя, Україна

Загальносвітовий масштаб пандемії, спричинений вірусом COVID-19, суттєво вплинув на звичний стан речей. Зміни не оминули й законодавство країн, яке наразі гнучко підлаштовується під стан ситуації, яка розвивається у світі. Держава зі свого боку намагається усіма доступними й можливими способами сприяти запобіганню поширенню вірусу COVID-19 серед населення, а тому оперативне втручання органів законодавчої влади є неминучим заходом впливу на правове регулювання правовідносин всередині держави.

Різке запровадження карантину в Україні насамперед має на меті запобігання поширенню інфекції серед населення, а також зменшення ризику зараження вірусом людей, професія яких відноситься до типу «людина-людина». Специфіка таких професій полягає у безпосередньому контакті із людьми, чим і пояснюється підвищений ризик

небезпеки зіткнутися із носієм вірусу COVID-19. Дипломатична служба України є яскравим прикладом такої роботи. Більше того, взаємодія із людьми в такому випадку виходить не тільки на всеукраїнський, а й на міжнародний рівень. Враховуючи особливості роботи дипломатичних працівників за кордоном у період поширення пандемії по всьому світу, актуальною постає проблема реформування законодавства України в частині гарантій та стимулів таких працівників.

Специфіка роботи дипломатичних службовців полягає у тому, що державні службовці мають виконувати свої професійні обов'язки поза межами України. В силу того, що під час поширення пандемії дипломатичні та консульські установи за кордоном не припиняли свою роботу, питання правового статусу таких осіб постає актуальним для дослідження.

Дипломатичні установи України розміщені у 118 країнах світу [1]. Серед низки держав, у яких працюють українські дипломатичні службовці, є певні країни, які пережили або продовжують переживати кризову ситуацію у зв'язку із стрімким поширенням коронавірусу. При введенні в Україні карантину на загальнодержавному рівні, в силу вступили ряд обмежень [6]. Так, Кабінетом Міністрів України було встановлено розпорядження на заборону перетину державного кордону України усіма видами транспорту, включаючи пішохідне його перетинання [6]. Однак, впровадження таких протиепідеміологічних заходів не припинило роботу консульських та дипломатичних установ України за кордоном. Як зазначало Міністерство закордонних справ України: «... закордонні дипломатичні установи тимчасово, на один тиждень з 15 по 20 березня 2020 року включно, переходять на особливий режим, який передбачає дистанційну форму роботи ...» [2]. Однак, при форс-мажорних випадках, де потрібні негайні консульські дії та функції, особливо пов'язані з пандемією, установи працюють у звичайному режимі [2].

Особливе становище дипломатичних працівників під час карантинних обмежень пояснюється завданнями їхньої служби, направленими на захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном [5]. Однак, в той же час, для таких людей та членів їх сімей існують ризики для здоров'я.

Прийняття такої норми пояснюється специфікою роботи таких працівників. Особа, уповноважена на виконання певних функцій з представництва, несе конкретно визначене коло повноважень. Саме тому не у будь-якому випадку можливе тимчасове заміщення такого працівника. Особлива потреба у дипломатичних працівниках виникла в період загострення пандемії у певних регіонах світу, що супроводжувалося примусовим видворенням іноземців за межі держав. В такій ситуації опинилися і громадяни України, які на цей момент знаходилися у

країнах із найбільш високим показником захворюваності. Зокрема, це стосувалося Китаю, Італії та США, в яких пік пандемії досяг найвищих показників у лютому, березні та липні 2020 року, відповідно [7]. Наразі, станом на вересень 2020 року, найбільша кількість захворювань спостерігається у Росії, Мексиці та Індонезії [7]. Кожна із зазначених держав має дипломатичне представництво України, а, відповідно, і дипломатичних працівників – громадян України. В силу виконуваних службових обов'язків дипломатичні працівники не можуть покинути країну свого перебування у зв'язку із запровадженням карантину. Так, враховуючи необхідність особистих прийомів громадян України дипломатичними представництвами та консульськими установами за кордоном, дипломатичні працівники знаходяться у великій зоні ризику поширення вірусу COVID-19. Саме тому актуального значення набувають гарантії та стимули, передбачені законодавством України для таких працівників.

Відповідно до чинного законодавства України, дипломатичні службовці забезпечуються соціальними гарантіями та мають ряд заохочень, пов'язаних із безпосереднім виконанням службових обов'язків. Зокрема, дипломатичним службовцям та членам їхніх сімей оплачуються витрати, пов'язані із наданням медичної допомоги або медичним страхуванням, що забезпечують необхідний обсяг екстреної, первинної та вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги на території держави акредитації та/або держав зони відповідальності закордонної дипломатичної установи України [5]. Така передбачена законом гарантія, на нашу думку, є доволі оптимальним проявом державного забезпечення і створення належних умов праці дипломатичним працівникам, особливо у випадках, коли вони виконують свої повноваження за кордоном протягом тривалого часу. Отже, у будь-яких випадках зазначеним особам гарантовані усі види медичної допомоги, що актуально при перебуванні дипломатичних працівників у країнах із особливим епідеміологічним станом.

Актуальним питанням щодо правового статусу дипломатичного службовця у період здійснення ним службових обов'язків постають стимули. Чинним законодавством України передбачені підстави для відзначення особи певними видами заохочення. Особливою формою стимулу виступають надбавки. Так, законодавство України встановлює надбавки державним службовцям за: вислугу років, ранг державного службовця та за додаткове навантаження [4]. Досвід правового регулювання іноземних держав свідчить про наступне. За законодавством Республіки Казахстан, підставою для заохочення державного службовця є виконання завдань особливої важливості та складності [3]. Італійська система стимулювання при встановленні премій бере за

основу рівень складності обстановки, в яких була виконана робота державного службовця [8]. Беручи за основу позитивний досвід наведених країн, вбачаємо доцільною рецепцію зазначених положень у вітчизняну нормативно-правову базу. В силу того, що деякі дипломатичні представники від України вимушені перебувати у країнах з високим рівнем захворюваності, де епідеміологічна ситуація у стані кризи, пропонуємо наступне нововведення у законодавство України: доповнити Закон України «Про державну службу», а саме статтю 56 частиною 4¹ наступного змісту: «надбавка за роботу в умовах, що є небезпечними для життя та здоров'я державного службовця у зв'язку з виконанням такою особою службових повноважень, встановлюється керівником державної служби державному службовцю за поданням його безпосереднього керівника у розмірі 25 відсотків посадового окладу державного службовця на час його перебування в умовах, небезпечних для життя та здоров'я». Вважаємо дану пропозицію актуальною, оскільки українські дипломатичні працівники, що працюють у подібних умовах, мають бути належним чином заохочені. Вони здійснюють свої обов'язки, ризикуючи власним здоров'ям та життям. А тому за час перебування державних службовців у небезпечній обстановці, останнім має бути присуджена надбавка за роботу в умовах, що створюють небезпеку для життя та здоров'я.

Беручи до уваги усе вищезазначене, враховуючи аргументи, наведені на основі аналізу та зіставлення вітчизняного та зарубіжного законодавства, доходимо наступних висновків.

1. Україна поступово наближається до статусу країни – члена європейського співтовариства. Задля досягнення кінцевої мети одним із основних напрямів розвитку держави є реформування чинного законодавства. Реформи потребує і законодавство про стимули. Оскільки дипломатична служба відіграє вагомий роль у встановленні, підтриманні та розвитку міжнародних та міждержавних відносин, праця дипломатичних службовців та їх особливі заслуги мають бути належним чином заохочені з боку уповноважених органів. Особливо це питання актуальне у період виконання такими особами службових обов'язків у період розгортання пандемії COVID-19.

2. Рецепція позитивного досвіду інституту стимулювання країн Європи у чинне законодавство України вдосконалисть стан правового регулювання правовідносин з питань заохочення працівників дипломатичного корпусу.

3. Гарантії дипломатичним працівникам в частині медичного забезпечення заслуговують на особливу увагу. По-перше, це є актуальним при виконанні роботи державними службовцями в умовах пандемії. По-друге, вітчизняне законодавство таким чином піклується про добробут

своїх громадян, які вимушені перебувати за кордоном протягом тривалого часу, особливо на небезпечних для життя та здоров'я територіях. Як наслідок, дипломатичним службовцям та членам їхніх сімей гарантовані усі види медичної допомоги, за потреби.

4. Пропозиція доповнення діючого законодавства України в частині стимулів – встановлення надбавки за виконання службових обов'язків державним службовцем в умовах, що є небезпечними для життя та здоров'я, стане актуальним вдосконаленням нормативно-правової бази. Адже в умовах реформування вітчизняного законодавства, враховуючи продовжувану ситуацію із пандемією COVID-19, зазначена норма закону набуде актуального практичного значення.

Література:

1. Міністерство закордонних справ України. Дипломатичні установи. URL: <https://mfa.gov.ua/diplomaticzni-ustanovi/inozemni-diplomaticzni-ustanovi-v-ukrayini>. (дата звернення: 17.09.2020).

2. Міністерство закордонних справ України. Новини. URL: <https://mfa.gov.ua/news/diplomaticzni-ustanovi-ukrayini-za-kordonom-prodovzhat-nadavati-dopomogu-gromadyanam-v-osoblivomu-rezhimi>. (дата звернення: 17.09.2020).

3. О дипломатической службе Республики Казахстан : Закон Республики Казахстан от 7 марта 2002 г. № 299-ІІ. Дата оновлення: 26.11.2019. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1029703#pos=347;-18. (дата звернення: 17.09.2020).

4. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 23.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>. (дата звернення: 14.09.2020).

5. Про дипломатичну службу : Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VIII. Дата оновлення: 07.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19>. (дата звернення: 14.09.2020).

6. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.03.2020 р. № 288-р. Дата оновлення: 17.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/288-2020-p>. (дата звернення: 17.09.2020).

7. COVID-19 coronavirus pandemic. Worldometer. URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries>. (дата звернення: 17.09.2020).

8. Decreto del Presidente Della Repubblica : Ordinamento dell'Amministrazione degli affari esteri, 5 gennaio 1967, n. 18. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.del.presidente.della.repubblica:1967-01-05;18!vig=>. (дата звернення 05.11.2019).

ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ ВІД ВИКРИВАННЯ ПОДАТКОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Косиця О. О.

*доктор юридичних наук,
завідувач*

Лабораторії «Юридична клініка»

*Київського державного коледжу туризму та готельного господарства
м. Київ, Україна*

У багатьох зарубіжних країнах активно запроваджується інститут викривачів для боротьби порушеннями податкового законодавства, адже це має, в першу чергу, економічний ефект. Викривання правопорушень у податковій сфері в цілому пов'язано з тінізацією економіки, та нерозривно – з повідомленням про факти про ухилення від сплати податків, використання схем мінімізації податків, виплати заробітної плати в конвертах тощо, махінації з цінними паперами, валютою, розкраданням тощо.

Системна протидія організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації є ключовою умовою нової якості економічного зростання для забезпечення економічної безпеки [1].

Натомість в Україні окремий напрям роботи контролюючих органів з викривачами податкових правопорушень є перспективною, але не реальною. Проблема полягає в тому, що викривання в розумінні українського законодавця та в цілому суспільства стосується лише сфери корупції.

Так, викривачем згідно Закону України «Про запобігання корупції» є фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [2]. В дослідженнях, проведених нами раніше [3], ми пропонували не

обмежувати діяльність викривачів лише корупційною сферою, а й оглядово визначали, в яких сферах активно та ефективно застосовується інститут викривачів. Це зумовлено, насамперед, тим, що в зарубіжних країнах викривачами вважаються люди, які повідомляють про порушення законодавства, які шкодять або можуть зашкодити суспільним інтересам, наприклад, державним фінансам, навколишньому середовищу, громадському здоров'ю, споживчій безпеці, захисту даних та безпеки інформаційних систем, якщо це їм стало відомо під час їх трудової діяльності.

Одним із найвідоміших податкових скандалів є Luxembourg Leaks (іноді скорочено Lux Leaks або LuxLeaks), висвітлений у 2014 року в журналістському розслідуванні Міжнародного консорціуму журналістських розслідувань. Воно ґрунтується на конфіденційній інформації щодо податкових рішень Люксембургу, прийнятих компанією Pricewaterhouse Coopers з 2002 по 2010 рік на користь своїх клієнтів. Результатом цього розслідування стало винесення судового вироку про ухилення від сплати податків понад трьом сотням транснаціональних компаній, розташованих у Люксембурзі.

На сайті незалежної інтернет-газети Front Line Whistleblower News повідомляється, що викривачі допомогли Податковому управлінню США (Internal Revenue Service) зібрати більше 1,4 млрд доларів у 2018 фінансовому році. З цієї рекордної суми більше 300 млн доларів США були передані «податковим» викривачам Податкового управління США, що в середньому складає 21,7 відсотків від усієї суми [4]. Для порівняння, у 2017 році завдяки інформаторам було стягнуто коштів від недобросовісних платників – 190,5 млн доларів, а у 2019 – 616,7 млн доларів.

Важливо також зазначити, що наявність розвиненого і врегульованого інституту викривачів має надзвичайно позитивний вплив на економічну систему держави: так, у Південній Кореї в 2002–2013 рр. Комісія з цивільних прав та боротьби з корупцією отримала 246 повідомлень про порушення. У результаті розкриття 220 випадків 60,3 млн доларів були повернуті [5]. Так, наприклад, Австралійське податкове управління на сторінці Tax Whistleblowers (Податкові інформатори) повідомляє, що з 1 липня 2019 року набрали чинності нові заходи для кращого захисту фізичних осіб, які розкривають нам інформацію про поведінку щодо ухилення від сплати податків та інших податкових питань. Щоб претендувати на захист як податковий інформатора, повинні бути виконані певні умови. Ви повинні бути або були в певних

відносинах з суб'єктом, про який ви повідомляєте, наприклад, ви: співробітник; колишній співробітник; залежний; дружина [6].

Викривання в податковій сфері не є поширеним в Україні, тому весь тягар лягає на суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, однак в низці зарубіжних країн Tax Whistle-blowing є поширеною практикою. Вищевикладене підтверджує нашу тезу про обмежене розуміння інституту викривачів в Україні, а саме впровадження та нормативне закріплення цього інституту лише для запобігання та протидії корупції.

Таким чином, одним з напрямів формування ефективної державної політики у сфері захисту економічних інтересів держави є залучення викривачів у податковій сфері, адже зарубіжний досвід демонструє економічний ефект та доцільність співпраці податкових органів та осіб, які повідомляють про шкоду або загрозу суспільним інтересам. Спостерігається пряма залежність діяльності викривачів у податковій сфері та збільшенням доходів у дохід держави від викритої неправомірної поведінки.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Косиця О.О. Інститут викривачів в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Видавництво Людмила, 2019. 356 с.

4. Whistleblowers helped the IRS collect more money than ever last year: \$1.4 billion in fines and forfeiture. URL : <https://www.whistleblowersblog.org/2019/02/articles/tax-whistleblowers/whistleblowers-helped-the-irs-collect-more-money-than-ever-last-year-1-4-billion-in-fines-and-forfeiture/>

5. Захист викривачів корупції: як це працює в Україні та в світі. 2015. URL : <http://anticorruption.in.ua/news/our/9259.html>.

6. Tax whistleblowers. The official website of Australian Taxation Office. URL : <https://www.ato.gov.au/general/gen/whistleblowers/>

ПРО ОЗНАКИ ПОДАТКОВО-ПРАВОВОЇ ПІЛЬГИ

Криницький І. Є.

*доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник,
заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент*

*Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри цивільного, господарського і фінансового права
Полтавського юридичного інституту*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Полтава, Україна*

Об'єктивне з'ясування суттєвих ознак будь-якого правового феномену є надзвичайно важливим, адже саме вони розкривають його сутність, дозволяють відокремити від споріднених суспільних явищ, сприяють формулюванню відповідного наукового визначення та закріпленню законодавчої дефініції. Натомість слід констатувати, що проблематика ознак податково-правової пільги не належить до кола пріоритетних наукових інтересів вітчизняних правознавців.

Податковим пільгам властиві всі ознаки правової пільги. Адже, в органічних системах властивості частки в повній мірі визначаються властивостями цілого. Тому, саме властивості правової пільги (як родового явища) слугують загальним фундаментом дослідження природи інституційних (підгалузевих) пільг. В свою чергу, податкові пільги є складовим компонентом фінансових пільг, відбивають наявну галузеву специфіку.

Податковим пільгам, як і всім правовим пільгам притаманні нормативний характер, правомірність та адресність щодо певного кола фізичних та/або юридичних осіб. Водночас, важливо зауважити, що пільги в сфері оподаткування завжди є виключенням із загального правила, вони не є всеохоплюючими за своїм характером (в іншому разі втрачався би сенс відособлення предметної області в якій вони надаються).

При формулюванні рис податково-правової пільги доречно: з одного боку, відійти від необґрунтованої категоричності суджень, що притаманна низці пропозицій, викладених в сучасній юридичній літературі; з іншого боку – забезпечити чітке відмежування «ексклюзивних» ознак податкової пільги не тільки від характеристики правової пільги, але й від спеціальних ознак інших галузевих, підгалузевих, інституційних пільг.

Зважаючи на вищенаведені аргументи, можна виокремити наступні суттєві ознаки податково-правової пільги:

«Природна територія» застосування цього різновиду правової пільги має свою яскраву специфіку – вона обмежується виключно сферою оподаткування. Це визначальна риса, що в найбільшій мірі відбиває предметну особливість податкової пільги. Її головна риса – предметний контур (вона надає правові переваги виключно щодо справляння податків і зборів).

Податковим пільгам притаманні: а) спеціальна адресність (вони не можуть бути абстрактними і стосуються конкретної сукупності учасників податкових відносин); б) чітка цільова спрямованість (вони є одним із інструментаріїв ефективної реалізації державної податкової політики, за їх допомогою законодавець намагається вирішити актуальні завдання та нівелювати наявні проблеми); в) широка різноманітність (існує низка видів, форм і способів податкового пільгування. Так, п. 30.9 ст. 39 Податкового кодексу України [1] передбачає, що податкова пільга надається шляхом податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору; зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору; встановлення зниженої ставки податку та збору; звільнення від сплати податку та збору).

Для пільг в сфері оподаткування характерний певний дуалізм. З одного боку, вони, як правило, мають добровільний характер стосовно платника податкових платежів, інших «підпорядкованих» учасників податкового процесу. Таким чином, податкові пільги слугують одним із основних каналів вкраплення диспозитивності у податково-правове регулювання. З іншого боку, вони є обов'язковими для виконання «владними» суб'єктами, які повинні забезпечити належну реалізацію волі особи, що має право на використання пільги.

Зважаючи на мету, задля якої зазвичай запроваджується пільгування в сфері оподаткування, систему відповідних пільг переважно складають пільги-стимули (спрямовуються на активізацію особи, заохочення її до певного виду суспільно-корисної діяльності тощо), а не пільги-компенсації (пов'язуються з відновленням понесених втрат, відшкодуванням збитків тощо). Своєрідним виключенням з окресленого правила можна вважати податкову соціальну пільгу, що може використовуватися при справлянні податку на доходи фізичних осіб.

Взагалі пільги з оподаткування не концентруються на певній категорії осіб (на фізичній особі, як це притаманно, наприклад, для права соціального забезпечення чи на юридичній особі, що характерно для господарського права). Виходячи з тієї обставини, що податкові пільги не передбачають чіткого обмеження щодо кола осіб пільгування, доречно констатувати, що за суб'єктною ознакою вони мають умовно-універсальний характер.

При застосуванні податково-правової пільги, як правило, не має значення такий критерій зв'язку фізичної особи з державою як її громадянство. Натомість, при використанні цього різновиду правової пільги часто враховується диференціація платників податкових платежів за спеціальними (підгалузевими) параметрами (наприклад, за лінією «резидент – нерезидент»).

Пільга з оподаткування передбачає особливого суб'єкта пільгування – особу, яка, в тій чи іншій мірі, вкраплена в процес оподаткування. При цьому, «головною фігурою», що отримує право на використання податкової пільги, практично за всіма параметрами (загальною чисельністю пільг, кількістю їх різновидів тощо) є платник податкового платежу. Податкова пільга переважно орієнтована на стимулювання певних категорій платників за рахунок зменшення податкових надходжень. Пільги в сфері оподаткування не можуть бути адресовані конкретним індивідуальним платникам податків. Саме для сукупності суб'єктів (критерії групування яких можуть мати суттєві відмінності) завдяки задіянню податкових пільг і утворюється режим найбільшого сприяння (наприклад, зменшення податкового тягара). Разом з тим до осіб, що отримують правові переваги в сфері оподаткування можуть належати і «владні» суб'єкти. Натомість ці позитивні виключення щодо них головним чином стосуються процесуальних аспектів (спрощений порядок здійснення податкового контролю тощо).

Пільга в сфері оподаткування, як інтегративне утворення, передбачає наявність матеріальної та процесуальної складових. При цьому, пільгова конструкція, що утворюється внаслідок їх «співпраці», з одного боку, може торкатися різних елементів правового механізму податкового платежу, з іншого боку, передбачає неоднакові конфігурації компонентів податкового обов'язку (реєстрація, облік, сплата, звітність), що зазнають її впливу. При цьому, податкова процедура, не завжди має за свою мету «пом'якшення» в економічному плані, вона виступає послабленням в сфері оподаткування в широкому розумінні. Податково-правові пільги не слід зводити тільки до зниження податкового тиску, до зменшення розміру платежу, що підлягає сплаті до публічних грошових фондів, адже це неминуче призведе до звуження природних кордонів цієї правової категорії.

Податкові пільги встановлюються виключно Податковим кодексом України. Відповідне положення закріплене у п. 7.4 ст. 7 ПК України («підстави для надання податкових пільг та порядок їх застосування визначаються виключно цим Кодексом») та деталізується у п. 30.5 ст. 30 ПК України [1]. Проте, практика свідчить, що пільги в сфері оподаткування не завжди надаються профільним кодексом. Зокрема, до прийняття ПК України та до внесення відповідних змін до деяких

законодавчих актів України, податкові пільги в нашій державі передбачалися цілою низкою неподаткових законів (зокрема, Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантіях їх соціального захисту» [2], Законом України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» [3], Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [4]). Водночас, зазначена обставина зовсім не позбавляла їх статусу податкових пільг. Наразі, слід зауважити, що колізії з цього питання не усунуті й досі. Так, згідно до ст. 2 Закону України «Про звільнення від оподаткування грошових коштів, які спрямовуються на проведення новорічно-різдвяних свят для дітей та на придбання дитячих святкових подарунків» [5] (діє щорічно в період з 15 листопада поточного року до 15 січня наступного року) від оподаткування податком на додану вартість звільняється низка операцій.

Наявність сукупності окреслених властивостей дозволяє стверджувати про віднесення тієї чи іншої пільги до податково-правової. На відміну від властивостей правової пільги, не всі спеціальні ознаки податково-правової пільги мають імперативний характер. Поряд з предметною ознакою, що є обов'язковою, всі інші мають умовно-імперативний характер. Будь-яка факультативність спеціальних ознак в окресленому плані (їх автономність) може свідчити тільки про ту обставину, що в такому випадку йдеться про певний різновид податково-правової пільги або навіть про пільгу з конкретного податкового платежу.

Література:

1. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
2. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 45. Ст. 425.
3. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1991. № 22. Ст. 262.
4. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1991. № 16. Ст. 200.
5. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 1. Ст. 5.

ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЙНОГО РОЗУМІННЯ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК ОБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Куркова К. М.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
завідувач відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт
Науково-дослідного інституту публічного права
м. Київ, Україна*

В існуючій техноцивілізації звичні орієнтири розвитку змінюються, починають формуватися нові, такі, що досі не мали аналогів, цінності, які впливають на сьогодення і створюють нові шляхи розвитку майбутнього. І основна задача світової спільноти полягає в тому, щоб зменшити негативні наслідки існуючих проблем та уникнути появи нових, забезпечити стає майбутнє прийдешніх поколінь. І нове суспільство має вирішувати наявні проблеми в нових, «людиноцентристських» та екологічних координатах, що стане можливим лише завдяки цілеспрямованим та довгостроковим політикам держав, використанню ефективних правових, організаційних, фінансових, податкових механізмів забезпечення розвитку науки та технологій, якщо новий етап прогресу людства стане не науково-технічним, а саме науково-технологічним, що є не просто заміною термінів, а принципово якісно новим етапом історичного та соціального розвитку людства, пов'язаним з новими функціями технологій, їх новим розумінням та новим відношенням до них. Разом з тим потрібно розуміти, що позитивний ефект від використання здобутків науково-технологічного розвитку буде отриманий лише за умови забезпечення адекватних умов для такого розвитку, в першу чергу належного та ефективного його адміністративно-правового забезпечення.

У 2015 році Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй здійснила історичний та далекоглядний крок, прийнявши «Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року». Вперше роль науки, технологій та інновацій як найважливішого рушійного фактора сталого розвитку була беззастережно визнана на такому високому рівні. Визначено, що сталість залежить від здатності держав зробити науку основою національних стратегій розвитку, мобілізації можливостей і інвестицій для боротьби з викликами, в тому числі і до цієї пори невідомими [1, с. 22].

Відповідно до Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України [2] науково-технологічний та інноваційний розвиток є невід'ємною складовою частиною задоволення широкого комплексу національних інтересів держави, реальної незалежності і

безпеку мають лише країни, здатні забезпечувати оволодіння новими знаннями та ефективно їх використання; збереження та підвищення якості науково-технологічного потенціалу є пріоритетним національним інтересом України. Ч. 3 ст. 54 Конституції визначає, що держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [3].

Разом з тим, слід відмітити, що в Україні відсутній системний підхід та цілісна система понять про науково-технологічний розвиток і як об'єкт державної політики, тобто як складової практичної діяльності держави, і як об'єкт адміністративно-правового забезпечення, як теоретичної конструкції науки адміністративного права.

Вбачається, що правильне розуміння сутності та ролі науки та технологій, а також їх взаємозв'язку можливе лише за таких умов: 1) визнання їх конвергенції, нерозривної єдності, взаємозалежності розвитку та функціонування; 2) аналіз цих суспільних явищ виключно в межах конкретного історичного етапу розвитку суспільства, оскільки розвиток цих двох елементів напряму залежить від соціальних, культурних, економічних факторів та процесів розвитку всього суспільства.

Уявлення про «науково-технічний прогрес», як категорії XX ст. вже не відповідає ні вимогам часу, ні впливу результатів науково-технологічного розвитку на суспільство. Саме нові технології впливають на всі сфери життєдіяльності людини, змінюють характер комунікацій, якість життя, впливають на їх динаміку, формують нові, що не мали аналогів у минулому феномени. У XXI ст. наука сама по собі вже не здатна задовольняти суспільні потреби, адже на сучасному етапі розвитку цивілізації поза існуванням техніки і технологій наука існувати не може, так само як і навпаки. Прогрес науки обумовлюється новітніми технологіями, які визначають пріоритетні напрямки її розвитку та можливості науки щодо генерації нових знань, в свою чергу прогресивність технологій визначається новітніми напрямками розвитку та можливостями науки. Тобто саме конвергентність науки та технологій дає можливість людству для якісного перетворення оточуючого світу.

На нашу думку застосування неправильної термінології в національному законодавстві впливає на прийняття неправильних рішень на державному рівні. Тому зміщення акцентів з «науково-технічного» на «науково-технологічний» розвиток є історично виправданим, таким, що відповідає вимогам часу в умовах формування «суспільства знань», прогнозованими четвертою індустріальною революцією (індустрією 4.0), переходом до шостого технологічного укладу та таким, що відображає об'єктивні перетворення не тільки в науковій картині світу, але й у всіх сферах суспільного буття.

Література:

1. *Доклад ЮНЕСКО по науке: на пути к 2030 году. Резюме.* 2015. Издательство ЮНЕСКО. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235407_gus

2. *Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України:* схвалено Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 року № 916-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 37. Ст. 336.

3. *Конституція України:* прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЩОДО НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Легеца Є. О.

доктор юридичних наук,

професор кафедри адміністративного та митного права

Університету митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Адміністративні послуги є однією з «вразливих» сфер у взаємозв'язках «громадянин-держава», «юридична особа-держава». Громадяни вимагають від суб'єкта надання адміністративних послуг здійснення належної якості владних повноважень для набуття, зміни чи припинення своїх прав та обов'язків. Таким чином, важливим є не просто отримання довідки, свідоцтва, а й мінімум часу на їх отримання, простота подачі відповідних документів, мінімальна кількість візитів та «гаiania» часу в чергах, максимальне наближення до місця проживання отримувачів послуг, а також, повага та ввічливість державного службовця, що здійснює прийом [1].

Теоретичним і практичним аспектам надання суб'єктами публічної адміністрації адміністративних послуг у різних галузях права присвятили свої праці значна кількість вчених, зокрема: В. Б. Аверьянов, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, О. В. Джафарова, В. К. Колпаков, тощо.

За організаційно-правовим рівнем Конституція України виділяє такі види органів виконавчої влади:

1) вищий орган у системі органів виконавчої влади – Кабінет Міністрів України;

2) центральні органи виконавчої влади – міністерства та інші органи;

3) місцеві органи виконавчої влади – обласні (Київська і Севастопольська міські), районні державні адміністрації. Слід визнати, що конституційне визначення згаданих вище видів органів означає лише те, що існування даних видів є обов'язковим для системи органів виконавчої влади в Україні. Водночас зміст Конституції не виключає можливості існування додаткових (звичайно, за тим самим критерієм) видів органів виконавчої влади, що посідали б місце поряд (чи поміж) зі згаданими видами [2].

Загалом, Україна наразі долає шлях реформування системи надання адміністративних послуг. Так, низка органів місцевого самоврядування в обласних центрах ініціювала створення різного роду «єдині вікна», такі як реєстраційні палати, дозвільні офіси, де громадяни можуть з мінімальною витратою часу та мінімальною кількістю контактів з державних службовців отримати необхідні адміністративні послуги, за надання яких відповідають виконавчі комітети міських рад (структурні підрозділи). Такі ініціативи продемонстрували, що якість адміністративних послуг, наданих за допомогою «єдиних вікон» є достатньо високою, а швидкість отримання послуг зросла.

З урахуванням результатів наукових та соціологічних досліджень основними корупційними ризиками у сфері надання адміністративних послуг можна назвати:

- 1) загальну складність процедури надання адміністративних послуг;
- 2) необґрунтовано великі строки надання окремих адміністративних послуг;
- 3) брак інформації про процедуру надання адміністративних послуг;
- 4) обмежений доступ до адміністративних органів, що надають послуги (обмежений час прийому, черги тощо).

В контрольно-наглядовій сфері основними корупційними ризиками визнано:

- 1) необґрунтовано широкі втручальні повноваження багатьох адміністративних органів щодо припинення/заборони діяльності (зокрема, суб'єктів господарювання);
- 2) існування в деяких адміністративних органів необґрунтованих повноважень щодо проведення перевірок «на місці» («на об'єкті»);
- 3) спрямованість діяльності контрольно-наглядових органів на покарання, а не на усунення порушень або їх попередження.

Корупція являє собою явище, що проявляється у навмисному використанні свого службового становища представниками державної

влади для протиправного отримання майнових та немайнових благ та переваг у будь-якій формі, а також у підкупі державних службовців.

Виходячи з наведеного визначення поняття корупції, під корупційними ризиками для цілей даного дослідження пропонується розуміти правові, організаційні та інші фактори та причини, які породжують, «стимулюють» корупцію у сферах надання адміністративних послуг та контрольно-наглядовій діяльності держави [1].

Законом України «Про адміністративні послуги» визначено, що адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [2].

Під «контрольно-наглядовою» діяльністю держави розуміємо такі втручальні провадження, які здійснюються за ініціативою адміністративного органу і полягають у встановленні (перевірці) відповідності певної діяльності (поведінки) приватної особи вимогам закону, а у випадку виявлення порушень – у застосуванні адміністративних стягнень.

Можна виділити наступні основні корупційні ризики інституційно-функціонального характеру в системі публічної адміністрації України:

1) поєднання в одному органі виконавчої влади функцій з вироблення політики та нормотворчості з функціями поточного адміністрування (у т.ч. надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності). Така практика породжує проблеми підзаконної нормотворчості, зокрема: коли органи виконавчої влади, що мають у своїй діяльності застосовувати законодавство, самостійно розробляють законодавство «під себе», керуючись власними корпоративними інтересами. Як приклад, нормативні акти, що застосовують податкові органи розробляються не Міністерством фінансів, а самою Державною податковою адміністрацією.

2) поєднання в одній інституції (одному органі) функцій з надання адміністративних послуг і контрольно-наглядових (інспекційних) функцій.

Зменшенню цього ризику сприятиме інституційне (організаційне) розмежування функцій з надання адміністративних послуг та контрольно-наглядових функцій. Це, на нашу думку, підвищить об'єктивність розгляду адміністративних справ адміністративними органами, а також сприятиме виявленню випадків незаконних дій інших адміністративних органів.

Для України велике значення має стан виконання та результативність упровадження пакету антикорупційних реформ, зокрема ефективність запобігання корупції у сфері надання адміністративних послуг.

Таким чином рекомендуємо:

1. Забезпечити на інституційному рівні розмежування політичних та адміністративних функцій.
2. Припинити практику «розширення» повноважень органів публічної адміністрації шляхом підзаконної нормотворчості.
3. Інституційно-розмежовувати функції з надання адміністративних послуг та контрольної-наглядової (інспекційної) діяльності.
4. Здійснити реформування публічної адміністрації та забезпечити проведення на її основі системної реформи.
5. Постійно удосконалювати законодавство, орієнтуючись на його спрощення та систематизацію.
6. Особливу увагу приділяти правовому регулюванню процедурних аспектів відносин публічної адміністрації з приватними особами, і в цій частині забезпечити якнайшвидше ухвалення Адміністративно-процедурного кодексу України [4].

Література:

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки. Відомості Верховної Ради. 2014. № 46.
2. Про адміністративні послуги. Закон України. Відомості Верховної Ради. 2013. № 32.
3. Лєгеза Є. О. Діяльність суб'єктів публічної адміністрації щодо надання публічних послуг: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *ScienceRise. Juridical Science*. 2018. № 2. С. 8–15. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srjusc_2018_2_4.
4. Коліушко Ігор, Тимошук Віктор, Банчук Олександр та ін. Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольної-наглядової діяльності в Україні. Центр політико-правових реформ, Фонд «Демократичні ініціативи». К. : Москаленко О.М. ФОП, 2009. 196 с.

ДЕЯКІ ОСБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЙ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ З ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО

Мартинюк Н. М.

*здобувач кафедри адміністративного та митного права
Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Оскільки, класифікація, по-перше, дає можливість використати порівняльний аналіз для відмежування сервісно-публічного процедури щодо надання публічних послуг від інших видів адміністративних процедур органами публічної адміністрації; по-друге, забезпечує можливість всебічного дослідження юридичної природи процедур надання послуг (суб'єктів, об'єктивної, суб'єктивної сторони адміністративного процедури), ми розглянемо існуючі в адміністративно-правовій науці підходи до класифікації державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

При існуючій чисельності варіантів класифікації, і в цьому неможливо не погодитись із висновком І.Б. Коліушка, найважливішими слід визнати типізації за видами, що насамперед дозволяють докладніше висвітлити сукупність адміністративних послуг та покращити їх правове регулювання. Однак, класифікувати послуги, що надаються органами виконавчої влади, можливо при умові створення загального переліку управлінських послуг. Для кращого розуміння сутності такого явища, як управлінські послуги, необхідно досліджувати їх конкретні приклади [1, с. 31]. В.П. Тимошук надає перевагу тим критеріям класифікації, які мають практичне значення, тобто дають можливість давати рекомендації щодо покращення системи надання адміністративних послуг [2, с. 125]. Отже, для вироблення власних критеріїв класифікації надання публічних послуг з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, розглянемо існуючі сьогодні критерії класифікації державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, що надаються органами виконавчої влади загалом.

Найбільш вживаним серед науковців визнається критерій класифікацій за галузями законодавства. В.П. Тимошуком такий підхід до класифікації обумовлюється, тим, що земельні, господарські, соціальні відносини належать до галузей законодавства, які, так би мовити, «виросли» з адміністративного права і мають адміністративний характер. Тому існує ще одне визначення критерію такої класифікації – за предметом (характером) питань, за розв'язанням яких звертаються особи до адміністративних органів [3]. За зазначеними критеріями можна виділити підприємницькі або господарські (реєстрація особи як

суб'єкта підприємницької діяльності), соціальні (призначення державної соціальної допомоги), земельні (прийняття органом місцевого самоврядування рішення про надання земельної ділянки у користування), будівельно-комунальні та інші види.

Не менш важливим критерієм класифікації надання публічних послуг з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно слід вважати рівень правового регулювання процедури їх надання [4, с. 457], або рівень встановлення повноважень щодо надання публічних послуг з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. За останнім критерієм ми відокремлюємо відносини з централізованим регулюванням (закони, акти Президента, Кабінету Міністрів); публічні послуги з локальним регулюванням (насамперед, акти органів місцевого самоврядування); відносини зі «змішаним» регулюванням (коли має місце одночасно і централізоване, і локальне регулювання). Така класифікація, на думку В.П. Тимошука, дозволяє виробити певні правила щодо впорядкування системи надання адміністративних послуг, особливо послуг з локальним регулюванням, оскільки саме цей вид послуг запроваджуються за ініціативою органів місцевого самоврядування без врахування об'єктивних можливостей їх надання [2, с. 125].

Ще одним критерієм класифікації, який може мати і теоретичне, і практичне значення, є зміст адміністративної діяльності, або за визначенням В.С. Долечека, зміст самого процедурного результату [3, с. 132]. Якщо сформулювати простіше, йдеться про на кінцевий результат, якого очікує споживач послуги, його остаточне оформлення, тобто індивідуальний адміністративний акт, видання якого для особи є принципово важливим, оскільки за однаковою назвою процедури може критися різне змістове навантаження. Суттєвим у цій класифікації є також те, що кожен вид послуги має специфіку форми (оформлення) адміністративного акта, яку також необхідно враховувати при правовому регулюванні діяльності органів публічної адміністрації.

На нашу думку, можна виокремити різні критерії для класифікації надання публічних послуг з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. Однак, для дослідження державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, на наш погляд, мають класифікації, що дають можливість сформулювати рекомендації щодо покращення системи надання публічних послуг з органами публічної адміністрації з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Саме тому, для класифікації надання публічних послуг з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, ми вважаємо доцільним використати наступні критерії:

А) за результатом видачі адміністративного акту: свідоцтво (видача свідоцтва про право власності на житло; видача дубліката свідоцтва про

право власності на житло внесення змін до свідоцтва про право власності на житло тощо); довідкові (видача довідки про участь в приватизації житла державного житлового фонду); реєстрація (державна реєстрація права власності на нерухоме майно)

Б) за юридичними наслідками: правонаділяючого характеру (державна реєстрація права власності на нерухоме майно; державна реєстрація іншого речового права на нерухоме майно, обтяження права на нерухоме майно тощо); правоприпиняючого характеру (скасування запису Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, внесення запису про скасування державної реєстрації прав та інші).

Література:

1. Коліушко І. Б. Управлінські послуги-новий інститут адміністративного права. *Право України*. 2001. №5. С. 30–34.

2. Тимошук В. П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України. К. : Факт, 2003. 496 с

3. Долечек В. С. Надання управлінських послуг населенню органами виконавчої влади України: організаційно-правовий аспект : дис. ... канд. наук з державного управління : 25.00.02. К., 2005 206 с.

4. Адміністративне право України : Академічний курс: підруч. (для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.) : в 2 т. / (Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П. та ін.); голов редкол. : Авер'янов В. Б.(голова) (та ін.). К. : Юридична думка, 2004. Т. 2 : Особлива частина. 583 с

УНІФІКАЦІЯ МИТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Микулець В. Ю.

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'ячука

м. Рівне, Україна

Позитивний економічний досвід успішних країн світу наочно доводить, що державна може позитивно впливати на економічні процеси здійснюючи політику, що раціонально та справедливо окреслює рамки економічної активності учасників відповідних суспільних відносин, стимулюючи або стримуючи їх діяльність залежно від існуючих

економічних пріоритетів. Одним з ефективних засобів економічної політики держави є митна система. Відзначимо, що за висновками Всесвітньої митної організації, – митниця – це ключ до вирішення завдань щодо наповнення бюджету, стимулювання торгівлі, промислового виробництва, захисту суспільних інтересів, а також навколишнього середовища. У зв'язку з цим митниця, митна система та митне право заслуговують на особливу увагу.

Метою нашої роботи є показати як у Європейському Союзі, серед іншого, сприяють розвитку митної політики країн-членів євроінтеграційного об'єднання за допомогою уніфікації митних технологій.

Отож констатуємо, що нині митне законодавство набуває фундаментального значення й нового звучання, основні акценти та характеристики якого зміщуються від суто контрольних і фіскальних до регулятивних і правозахисних. Досі (й традиційно) митна галузь, як правило поставала як сукупність правових норм, що регламентують структуру й діяльність митних органів, їх посадових осіб і відображають особливості функціонування апарату митної служби. При цьому головним завданням правового регулювання у митній сфері було закріплення та регламентування принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення національної митної безпеки, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку національної економіки та її інтеграції до світової економіки. Натомість, функції, пов'язані із забезпеченням прав, свобод та інтересів особи, сприймалися як другорядні, що особливо характерно для країн неусталеної демократії.

Між тим сучасні процеси державотворення супутні ним адміністративні реформи обов'язково передбачають зміну усталених (часто консервативних) принципів й надання пріоритету в діяльності державних органів, зокрема митних, функцій забезпечення реалізації прав особи. Відповідно роль державних інституцій має полягати насамперед у всебічному сприянні належній реалізації відповідних прав людини і громадянина. В цьому плані доволі показовим є досвід ЄС.

Передусім відзначимо, що одним із найважливіших елементів євроінтеграційних процесів, є творення ефективної й стабільної законодавчої бази, що відповідає міжнародним вимогам та стандартам. Принагідно зауважимо, що у випадку системи митного законодавства йдеться про логічну сукупність нормативно-правових актів галузевої належності, які встановлюються державою і призначені для регулювання суспільних відносин, пов'язаних із переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, справленням митних платежів, митним оформленням і контролем та іншими засобами проведення митної політики [2]. При цьому у системі митного законодавства серед джерел митного права чільне місце займають міжнародні правові акти.

Головне значення серед них має Генеральна угода з тарифів та торгівлі (ГАТТ), яка була підписана у 1947 році [7]. Нині підписантами цієї угоди є майже усі країни світу. Документ постулює принципи недискримінації, мінімізації торговельних бар'єрів, визначення єдиних загальноприйнятих обмежень у митному регулюванні. Під час підписання у 1951 році Паризької угоди «Про заснування ЄОВС» [3], а також Римської угоди у 1957 році про створення Європейського економічного співтовариства було вирішено, що усі митні суперечки нового євроінтеграційного мають вирішуватися шляхом переговорів. У 1972 р. питання про пріоритет між ГАТТ та законодавством Співтовариства був розглянутий Судом ЄС.

Важливе місце серед правових основ Митного союзу ЄС займає, як вже було зазначено, Митний кодекс ЄС, що був ухвалений 12 жовтня 1992 року [6]. В ньому вперше були визначені базові поняття та терміни в сфері митного права, якими до тепер послуговуються країни-члени ЄС та їх партнери. Зокрема, стаття 4 Кодексу містить дефініції 24 термінів, які регулярно використовуються у митній практиці Європейського Союзу. Кодекс об'єднав майже 75 регламентів, які були ухвалені від 1968 року по 1992 рік. Митний кодекс ЄС враховує, що принципи спільного ринку звільняють держави-члени від митного контролю, а уніфікація митних технологій фактично визнається засобом розвитку митної політики європейського союзу. Зауважимо, що на практиці межі використання Митного кодексу Європейського Союзу визначаються такими положеннями: (1) Кодекс використовується тільки на території Європейського Союзу та (2) діє тільки для митного регулювання торгівлі Євросоюзу з третіми країнами.

Варто відзначити, що за даними Всесвітнього економічного форуму високий рівень ефективності митних процедур, характерний для більшості держав-членів ЄС, свідчить про необтяжливості процедур митного оформлення для їх учасників зовнішньоекономічної діяльності та підтверджує висновок про ефективність входження національних митних систем цих держав у митну систему ЄС. Зрештою експерти доводять висновок про надзвичайну увагу, яка приділяється в європейських країнах уніфікації та стандартизації правил та процедур взаємовідносин органів публічної адміністрації (зокрема, митних) з громадянами, а також констатується, що закріплення у національному законодавстві спільних принципів та стандартів дозволяє зблизити національні системи європейських країн з метою найбільш повного забезпечення прав, свобод та інтересів їх громадян [4].

Ні для кого не є секретом, що відмінності в правовому регулюванні митних формальностей у національних правових системах держав істотно ускладнюють транскордонні переміщення товарів у процесі міжнародної торгівлі. Складність митних формальностей, витратність їх

проходження учасниками зовнішньоторговельної діяльності є серйозними нетарифними бар'єрами для міжнародної торгівлі. Вказане викликає необхідність у зближенні правового регулювання митних формальностей у правових системах держав із метою спрощення та прискорення процесу їх проходження [1].

Зважаючи на вказане, справедливими є позиції, що ключові принципи модернізації національної митної служби можна розділити на дві фундаментальні групи: 1) принципи формування митного законодавства; 2) принципи поведінки митних адміністрацій. Усі спроби модернізації й реформування національної митної служби очевидно повинні здійснюватися з точки зору максимальної уніфікації принципів та норм діяльності митниці з стандартами Євросоюзу, що довели свою ефективність багаторічною практикою.

Література:

1. Митне право Європи: хрестоматія / уклад. Л. М. Дорофєєва, Держ. ВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород: Береза, 2014. 526 с.

2. Настюк В. Я. Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні: автореф. дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 2005. 36 с.

3. Паризький договір про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄОВС). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:11951K/TXT> (дата звернення: 15.08.2020).

4. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права / заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. 237 с.

5. Регламент Ради (ЄЕС) № 2913/92, що засновує Митний кодекс співтовариства. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_742 (дата звернення: 15.08.2020).

6. The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947). URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm (дата звернення: 15.08.2020).

«ІДЕАЛЬНА» МОДЕЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

Оксін В. Ю.

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

ГО «Академія адміністративно-правових наук»

м. Київ, Україна

Сьогодні актуалізація питання місцевого розвитку вкрай висока. Обумовлюється це, з поміж іншого, тим, що Україна, виявивши намір бути повноцінним членом ЄС, взяла на себе низку зобов'язань, реалізація яких передбачає здійснення комплексного адміністративного реформування інституційних аспектів публічного адміністрування в країні на якісно-нових засадах, основною спрямованістю яких є орієнтування на потреби громади.

Уряд за підтримки й залученням міжнародних експертів і партнерів вже розпочав активну реформаторську діяльність зі зміцнення потенціалу окремих регіонів країни, де сталий розвиток – основна його концепційна сутність, однак ми переконані, що не єдина. Окрім того, для реалізації конкретних цілей потрібен час, і чим швидше стратегічне планування місцевого розвитку буде приведене до «ідеалу» – ефективність та вплив підходу до реалізації зазначеного буде результативнішим.

Перш за все, місцеве самоврядування має бути самодостатнім. Не в сенсі відсутності стороннього впливу на процеси прийняття рішень (що, беззаперечно, теж важливо), а в більш масштабному вигляді – конституційному гарантуванні його незалежності, адже наявність демократії на місцевому рівні є запорукою добробуту громади, економічної безпеки країни й формування її позитивного іміджу на міжнародній арені.

Ніхто не може бути позбавлений права обирати на бути обраним; брати участь у вирішенні організаційних основ функціонування його регіону (або його частини); вносити пропозиції та обговорювати у формі діалогу проблемні питання місцевого розвитку. Зазначене є стержнем публічності врегульованих механізмів, де кожен бажаючий у доступній йому формі може дізнатись про реальний стан здійснення адміністративної діяльності уповноважених органів влади. І не тільки дізнатись, а безпосередньо впливати на неї.

Окрім того, місцеве самоврядування повинне мати можливість самостійного вирішення усіх питань, що стосуються місцевого розвитку, незалежно від того, чи прописана така проблема у законодавчому акті як така, що входить до сфери їх впливу. Розмежування

повноважень місцевих та виконавчих органів влади має бути суто договірним, коли у кожному регіоні існують функціональні, ієрархічні та партнерські стосунки між уповноваженими інституціями.

Окремо зазначимо, що місцеве самоврядування, на наш погляд, окрім вказаного також повинно бути: 1) достатньо фінансово забезпеченим, що передбачає пропорційне співвідношення його бюджетної автономії з видатками на нього із державного бюджету; 2) право захищеним, тобто мати законодавчі підстави для можливості бути позивачем у суду під час порушення його автономії (посягання на неї) з боку інших суб'єктів влади чи окремими громадянами (їх групами); 3) децентралізованим, тобто зосереджувати у своїх межах максимально широке коло сфери відання задля максимального спрощення громадянам доступу до його діяльності.

Отже, підсумовуючи, місцевий розвиток має бути: 1) сталим; 2) стратегічним та планово реалізованим; 3) інклюзивним; 4) інноваційним. Зазначені складові є необхідними засадничими ідеями формування системи підтримки територіального розвитку країни.

ЩОДО ЯКОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ У СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ

Попик А. В.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник*

*Науково-дослідного інституту публічного права
м. Київ, Україна*

На сьогоднішній день в Україні ще не існує комплексної адміністративно-правової процедури визначення якості реалізації кадрової політики у системі правосуддя. Задля вирішення цієї проблеми нагальним є розроблення та затвердження спеціального стандарту проведення відповідної процедури, а саме у вигляді «Порядку та методології визначення якості реалізації кадрової політики в системі правосуддя». Цей документ повинен складатись із таких розділів:

1) «загальні положення», в якому слід визначити: а) сутність визначення якості реалізації кадрової політики в системі правосуддя, а саме його мету та завдання; б) основні засадничі ідеї цієї процедури (вимірювання проводиться прозоро і публічно; вимірювання здійснюють спеціальний суб'єкт, що має бути координаційним органом, одним з основних завдань якого є вимірювання якості реалізації кадрової політики, а до цього органу повинні входити: представники НШСУ,

зокрема, ректор, проректори, керівники регіональних відділень Школи та окремих відділів НШСУ; представники ВККСУ, приміром, Голова Комісії, керівник секретаріату ВККСУ, керівники окремих структурних підрозділів Комісії; представники ВРП, зокрема Голова Ради, секретарі дисциплінарних палат, керівник секретаріату ВРП, а також керівники окремих структурних підрозділів Ради; представники РСУ, наприклад, Голова і секретар Ради, голови окремих комітетів РСУ); в) основні етапи вимірювання (складання членами пропонованого органу звітів діяльності; проведення аналізу цих звітів, структурування даних у цих звітах у загальну відомість про оцінювання реалізації кадрової політики; співставлення результатів реалізації кадрової політики із метою і завданнями такої політики, а також управлінських дій, котрими реалізується відповідна політика; виявлення чинників, що шкодили чи сприяли досягненню мети реалізації кадрової політики; складання стратегії реалізації кадрової політики на наступний рік); г) очікувані результати вимірювання;

2) «методологія визначення якості реалізації кадрової політики в системі правосуддя», в якому визначається: а) перелік критеріїв встановлення якості (наявність у судах суддів у кількості, яка дозволяє суду ефективно функціонувати; наявність у судах суддів належної якості; наявність у судах компетентних, етичних і добросесних працівників апарату суду в кількості, яка дозволяє належним чином функціонувати суду; відсутній неправомірний тиск на суд і суддів, а наявні випадки такого тиску обумовили оперативну реакцію держави; суди та судді належним чином забезпеченні передбаченими законодавством ресурсами у необхідній мірі; у населення належний рівень довіри до суду та суддів); б) перелік показників відповідності фактичних даних про реалізацію кадрової політики у системі правосуддя до «ідеальних» показників (наприклад, показниками критерію належного кадрового наповнення судів є: фактичне навантаження на суддів у судах відповідає науково-обґрунтованому рівню навантаженості на суддів; наявна кількість суддів у кожному суді відповідає показнику мінімальної граничної чисельності суддів у судах і не перевищує максимальної граничної чисельності суддів у судах; оперативність і ефективність (раціональність) здійснених повноважними суб'єктами дій щодо усунення перешкод для наповнення судів судьями у належній кількості тощо); в) можливості використання інших засобів встановлення якості реалізації кадрової політики (дані: соціологічних опитувань населення, опитувань суддів, альтернативних звітів громадських організацій про стан забезпечення незалежності суддів в Україні, про ефективність функціонування судової влади тощо); г) визначення результатів оцінювання якості реалізації кадрової політики (це визначення повинно

здійснюватися на базі НШСУ окремими посадовими особами ВРП, ВККСУ, НШСУ, РСУ);

3) «порядок проведення процедури визначення якості реалізації кадрової політики в системі правосуддя», в якому визначається звітний період та алгоритм здійснення відповідної процедури оцінювання якості реалізації зазначеної політики.

На сьогоднішній день розвиток адміністративного законодавства в частині удосконалення формування та реалізації кадрової політики в системі правосуддя характеризується фрагментарністю та непослідовністю, неналежним чином враховує нагальні проблеми реалізації кадрової політики та загострює кадрову та інституційну кризу у системі правосуддя, що шкодить ідеї самостійності суду та суддів, є перешкодою до реалізації євроінтеграційних завдань України. Основними такими практичними проблемами сьогодні є: 1) неврахування (врахування без належної міри критики) пропозицій науковців та експертів щодо здійснення судово-правової реформи у частині оптимізації реалізації кадрової політики у системі правосуддя; 2) наближення правил реалізації кадрової політики у системі правосуддя до відповідних правил, передбачених в окремих державах-членах ЄС, без врахування переваг, недоліків, спроможності реалізації зарубіжного досвіду у вітчизняних реаліях; 3) формальне (часто беззмістовне) здійснення унормування заходів з оптимізації реалізації кадрової політики у системі правосуддя; 4) відсутність комплексної моделі адміністративно-правових процедур визначення якості реалізації кадрової політики в системі правосуддя.

Значним чином сприятиме розвитку національного адміністративного законодавства в частині удосконалення формування та реалізації кадрової політики в системі правосуддя:

1) вдосконалення окремих норм Конституції України [1] та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2], наприклад: а) надання РСУ права законодавчої ініціативи (викладення у новій редакції ч. 1 ст. 93 Конституції України, а також ч. 1 ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2]); б) комплексне закріплення засадничих ідей кадрової політики у системі правосуддя та реалізації цієї політики у чинному Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [2], доповнивши його розділом III-1 «Основні засади кадрової політики у системі правосуддя» (цей розділ має складатись із таких норм: ст. 68-1 «Кадрова політика у системі правосуддя»; ст. 68-2 «Реалізація кадрової політики у системі правосуддя»; ст. 68-3 «Взаємодія суб'єктів реалізації кадрової політики в системі правосуддя»; ст. 68-4 «Процедури визначення якості реалізації кадрової політики в системі правосуддя»;

2) вдосконалення підзаконного адміністративно-правового регулювання формування та реалізації кадрової політики в системі правосуддя шляхом розроблення та затвердження: а) Порядку та методології визначення якості реалізації кадрової політики в системі правосуддя; б) Стратегії реалізації кадрової політики у системі правосуддя до 2025 року (складатиметься з наступних частин: «Загальна частина»; «Стан і основні проблеми реалізації кадрової політики в системі правосуддя»; «Мета, завдання і принципи Стратегії»; «Сфера поширення Стратегії»; «Реалізація Стратегії»; «Джерела фінансування»; «Контроль та моніторинг реалізації Стратегії»; «Очікувані результати»); в) Плану заходів з реалізації Стратегії реалізація кадрової політики у системі правосуддя (складатиметься з таких частин: «найменування завдання»; 2) «найменування заходу»; 3) «відповідальні за виконання»; 4) «строк виконання»); г) Порядку взаємодії суб'єктів реалізації кадрової політики в системі правосуддя.

Література:

1. Конституція України (офіційний текст): Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 30.08.2020);

2. Боровик А.В. та інші. Науково-практичний коментар Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Станом на 20 травня 2020 р. За заг. ред. Теремецького В.І. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2020. 791 с.

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ОЗНАК НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

Пристінська К. О.

*викладач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Міжнародного університету бізнесу і права
м. Херсон, Україна*

Актуальність теми дослідження пов'язана зі значним загостренням наркоситуації в Україні, зростанням кількості наркозлочинів та числа осіб, які використовують ці небезпечні речовини. Наркоматизація суспільства тягне за собою істотні економічні втрати, пов'язані з виділенням коштів на лікування, реабілітацію таких осіб, а також хвороби, що виникають у результаті вживання наркотиків: ВІЛ, СНІД, гепатит. Серед засобів протидії таким правопорушенням важливе місце

займає адміністративна відповідальність у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Ефективне використання засобів адміністративно-правового регулювання потребує чіткого встановлення ознак та видів наркотичних засобів та психотропних речовин (далі – наркотичні засоби). Виходячи з цього, необхідно розглянути основні етапи процесу ідентифікації цих небезпечних речовин, що забезпечує удосконалення адміністративно-правових засобів та методів протидії їх незаконному обігу. Аналіз публікацій показує що значний внесок до вивчення проблеми незаконного обігу наркотиків внесли Е.А. Бабаян, А.А. Габіані, Б.Ф. Калачов, А.А. Ковалкін, А.Н. Сергіїв, А.А. Музыка, О. Бандурко, О. Горох, А. Закалюк, Ю. Пономаренко, А. Савченко, В. Смітєнко, Є. Фесенко та ін. Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що перші згадки про наркотичні речовини відносяться до архаїчного періоду, коли люди використовували їх при проведенні обрядів, церемоній та ритуалів, з метою викликання зміни рівня свідомості та галюцинацій. З наркотичними речовинами рослинного походження пов'язані міфи, які являють собою легенди, оповідання, розповіді про богів та духів. Відомо, що наркотичні речовини були предметом повсякденного життя стародавніх шумерів, держава яких існувала за 5000 років до нашої ери, а ця інформація дійшла до нас з наскальних записів, де йдеться про опіум, який в перекладі з давньо-шумерського означає «радість». Археологічні розкопки давніх поховальних комплексів у Південній Америці, показали наявність малюнків індіанців з зображеннями людей, які жувають листя коки під час ритуалів, що свідчать про вживання кокаїну. В якості наркотичних засобів індійці використовували галюциногенні кактуси, рослини, гриби, балх (мед та екстракт *Lonchocarpus*), при чому проводилося їх внутрішнє введення з метою досягнення трансового стану. З історичних джерел відомо, що у стародавній Індії використовувалася конопля або бханг, при проведенні різних ритуальних та релігійних обрядів. У свою чергу китайський імператор Шень-нун розробив лікарський довідник, в якому радив заварювати гашиш у вигляді чаю та використовувати його як засіб лікування склерозу, подагри, кашлю та при розладі кишечника. Доказом цього є археологічні розкопки на Тайвані, де були виявлені горщики, призначені для зберігання гашишу, орієнтовний вік яких становить 10000 років. У Київській Русі також існувала традиція проведення обрядів, з використанням наркотичних засобів рослинного походження, отриманих з грибів, трав, моху та ягід. За допомогою таких речовин жерці вводили людей в транс, а також використовували їх для лікування різних хвороб. Існував звичай надавати дружинникам перед боєм екстракт з мухоморів, з метою придушення почуття страху та виклику у них неприборканої люті до ворогів.

З введенням християнства на Київській Русі язичництво було заборонено, а княжа влада разом з православними священиками проводила виявлення та затримання осіб, які займалися виготовленням наркотичних засобів рослинного походження та знахарством. Так, у літописах вказується, що у 1024 р. були схоплені волхви та «лихі баби», що займалися чаклунством і віщуванням, які були віддані смерті через спалення. Перші правові норми регламентуючі відповідальність за виготовлення наркотичних засобів рослинного походження знайшли відображення в Уставі князя Володимира Святославовича, в якому ст. 9 забороняє «зільництво». В період перебування українських земель в складі Великого князівства Литовського (ВКЛ), на них діяли норми Статутів ВКЛ 1529, 1566, 1588 рр. До змісту Статуту ВКЛ 1529 р. увійшов арт. 14, в якому вказувалося, якщо звинувачений «знаючись на чарах» під час допиту не дає свідчень, то за такі дії мусить бути покараний. Інтерес викликає та обставина, що питання використання наркотичних речовин рослинного походження зайшли відображення у пам'ятці українського права відомого під назвою «Права, за якими судиться Малоросійський народ» 1743 р. До тексту пам'ятки входить арт. 18, глави 20, в якому встановлювалося покарання у вигляді смертної кари за використання отруйних речовин з метою вбивства. У разі того, якщо після отруєння людина зазнавала шкоди, то винуватцю повинні були відсікти руку зі сплатою штрафу, а його розмір його встановлювався судом. Таким чином, до змісту пам'яток права входила відповідальність за використання наркотичних засобів рослинного походження але будь-які роз'яснення щодо їх видів та назв були відсутні. На думку А.В. Вагіна, недоліком такого підходу було використання у ідентифікації наркотичних речовин церкви та священнослужителів, яким надавався значний обсяг повноважень [2, с. 163]. Першим кроком процесу ідентифікації наркотичних речовин стала Шанхайська опіумна комісія, яка проходила з 5 по 26 лютого 1909 року за участю представників Китаю, Росії, Італії, Нідерландів, Персії, Португалії та Сіаму. На її засіданнях обговорювалися питання, пов'язані з міжнародним регулюванням та торгівлею опієм, а також висловлювалися точки зору про поступове її обмеження. Наступним кроком у цьому напрямку стала конференція у Гаазі в 1912 р., на якій була прийнята Конвенція про наркотики, згідно якої країнами-учасниками були прийняті законодавчі акти, спрямовані на здійснення контролю над виробництвом і поширенням опіуму-сирцю та обмеження транспортування цих небезпечних речовин. Учасники Конвенції взяли на себе зобов'язання взяти під свій правовий контроль виробництво і торгівлю кокаїном, морфіном, героїном, медичним опіумом, а також їх похідними. У Російській імперії приймалися нормативно-правові акти у

вигляді Імператорських указів, направлених на боротьбу з опіюваннями, посівами маку та інших наркотичних рослин, але їх дія розповсюджувалася лише на Приамурське генерал-губернаторство та Забайкальську область Іркутського генерал-губернаторства. Як вказує О. Шевчук, початок ідентифікації наркотичних речовин та їх закріплення у міжнародних нормативно-правових актах проходило на підставі трьох міжнародних конвенцій ООН, які регламентували контроль над наркотиками [1, с. 62]. Це Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р.; Конвенція про психотропні речовини 1971 р.; Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р. На сьогодні підписано 13 різних міжнародних конвенцій і протоколів, що регулюють виробництво, обіг і споживання наркотиків. Дві перші з них присвячені легальному (законному) обігу наркотичних засобів, третя – заходам протидії їх незаконному обігу. Так, згідно із ст. 2 Єдиної Конвенції 1961 р. заходам контролю підлягають наркотичні засоби залежно від того списку, в який вони включені (список I, список II, список III або список IV). Згідно із ст. 3 Конвенції 1961 р. передбачена можливість зміни будь-якого із вказаних списків в окремих випадках, коли будь-яка Сторона або Всесвітня організація охорони здоров'я нададуть Генеральному Секретареві ООН відповідні відомості. При розгляді процесу ідентифікації наркотичних речовин в незалежній Україні необхідно вказати, що на сьогодні не має однакових критеріїв та єдиної класифікації наркотичних засобів, психотропних речовин. Це пов'язано з наявністю різних підходів, які використовуються в юриспруденції, медицині, біології, фармакології, соціології. Незважаючи на ці розбіжності наркотичні речовини можна розподілити за наступними групами (рис. 1). До кожної з цих груп водять підгрупи, які складаються з різних видів та ступеня небезпеки наркотичних речовин. З метою впорядкування правових ознак наркотичних речовин 06.05.2000 р. була затверджена Постанова Кабміну.

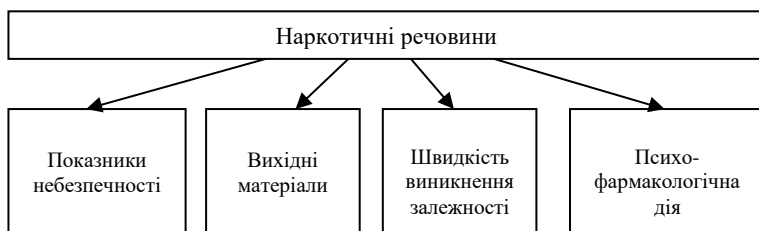

Рис. 1. Класифікація наркотичних речовин за різними критеріями

Так, до її змісту увійшов перелік таких небезпечних речовин, який складався з чотирьох таблиць, до кожної із якої входила різна кількість списків. До Таблиці I увійшло три списки, два з яких включають особливо небезпечні наркотичні засоби та психотропні речовини, обіг яких заборонений на території України, наприклад, героїн, ацетилфентаніл, опій, кетобемідон. Враховуючу ту обставину, що на території України зростає значна кількість рослин, які містять сильнодіючі речовини, їх назви увійшли до списку № 3, згідно якого допускається їх обіг виключно для промислових цілей. В свою чергу до Таблиці II увійшли Список № 1 та Список № 2, які склалися з наркотичних засобів, психотропних речовин, обіг яких обмежений на території України. До змісту Таблиці III увійшли Список № 1 та Список № 2, які включають небезпечні речовини, обіг яких обмежений, але допускається їх використання у наукових цілях та виробництвах ліків з одночасним проведенням заходів контролю. У Таблицю IV увійшли два Списки, в яких перераховуються прекурсори, обіг яких є обмеженим і стосовно яких встановлюються заходи контролю з боку держави.

Література:

1. Шевчук О. Конвенційні джерела у системі законодавства України з контролю за наркотиками: становлення та розвиток. *Підприємство, господарство і право*. 2013, № 4. С. 61–64.
2. Вагин А.В. Історичні передумови адміністративної відповідальності за незаконне придбання, зберігання та вживання наркотичних засобів або психотропних речовин. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. С. 162–164.

СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ

Пчелін В. Б.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри поліцейської діяльності
та публічного адміністрування факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Одним з найефективніших засобів подолання фінансової кризи як у межах цілої держави, так і в межах окремо взятого випадку, є належно функціонуючий інститут банкрутства. На жаль, про ефективність

функціонування даного правового інституту в нашій державі говорити не можна, про що свідчить ряд факторів, зокрема показник «Врегулювання неплатоспроможності» визначений Світовим банком в дослідженні «Ведення бізнесу» («Doing Business»), згідно з якого Україна залишається на вкрай низькому місці. Серед основних факторів, які впливають на таке положення справ, називаються занадто тривала процедура та її висока вартість, а також у цілому низька ефективність процедур банкрутства в Україні [1]. Наявність таких факторів на пряму залежить від стану нормативно-правової регламентації процедур банкрутства в Україні, адже саме на рівні відповідного акта законодавства закріплено правила поведінки, що застосовуються в даній сфері суспільних відносин.

Донедавна порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом і застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів було встановлено на рівні Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року. Враховуючи незадовільний стан нормативно-правової регламентації процедур банкрутства в Україні, вищенаведений нормативно-правовий акт потребував свого перегляду. І такий перегляд, а точніше повна зміна формату нормативно-правової регламентації даної сфери суспільних відносин відбулася. Зокрема, 18 жовтня 2018 року Верховною Радою України було прийнято кардинально новий кодифікований нормативно-правовий акт – Кодекс України з процедур банкрутства, який набрав чинності 21 квітня 2019 року (далі – Кодекс), внаслідок чого згаданий вище Закон України втратив чинність. Звернемо увагу на деякі аспекти як набрання чинності даним нормативно-правовим актом, так і на сучасний стан нормативної регламентації окремих з суспільних відносин, які підпадають під його дію.

Так, у пояснювальній записці [1] до вказаного кодифікованого акта законодавства, коли він перебував у стані законопроекту, вказувалося на те, що його прийняття обумовлено необхідністю підвищення ефективності нормативно-правової регламентації правовідносин у сфері банкрутства й у цілому досягнення більш суттєвих результатів у покращенні інвестиційної привабливості вітчизняного ринку, забезпеченні легкості ведення бізнесу в Україні. Проте, як серед учених-правознавців, так і практикуючих юристів все частіше піднімається питання стосовно того, чи дійсно було підвищено ефективність нормативно-правової регламентації процедур банкрутства або ж взагалі згаданий нормативно-правовий акт вніс ще більшу неясність до даної сфери суспільних відносин. Комплексний аналіз положень Кодексу, на жаль, підтверджує такі побоювання, оскільки має значну кількість супереч-

ливих, а й подекуди кардинально конфліктуючих між собою положень. Проаналізуємо деякі з них.

По-перше, слід вказати на те, що, не дивлячись на те, що Кодекс було прийнято не так давно, а набирає чинності він майже рік, його було редаговано вже декілька разів. Зокрема, відповідні зміни до його положень було внесено у зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20 вересня 2019 року; Закону України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» від 2 жовтня 2019 року; Закону України «Про оренду державного та комунального майна» від 3 жовтня 2019 року; Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продовження заходів, пов'язаних із відновленням діяльності Державного акціонерного товариства «Чорноморнафтогаз» від 19 грудня 2019 року. Не ставлячи за мету здійснити аналіз змін, які було внесено до Кодексу внаслідок прийняття названих актів, лише зазначимо, що їх кількість у такий короткий проміж часу є свідченням неналежної нормативно-правової регламентації процедур банкрутства, що, зокрема, знаходить свій прояв у відсутності стабільності функціонування даної сфери суспільних відносин.

По-друге, вважаємо, що спірні положення Кодекс містить із самого свого початку – з назви. Зокрема, вже не чинний Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» свого часу мав назву Закон України «Про банкрутство». Його було викладено в новій редакції, в тому числі змінено назву на вказану вище, внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство»» від 30 червня 1999 року. Цікаво відмітити, що до вказаних змін в преамбулі Закону зазначалось, що він визначає умови та порядок визнання юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності – банкрутами з метою задоволення претензій кредиторів. У такому разі законодавцем акцент ставиться саме на категорії «банкрутство», а тому назва нормативно-правового акта на той час здавалась цілком логічною. У новій ж редакції, із новою назвою, преамбула Закону визначила, що він встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом і застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів [2]. Знову ж таки акцент спочатку ставиться на відновленні платоспроможності, а вже потім на банкрутстві, внаслідок чого й відбувається корегування назви Закону, що також виглядає цілком логічним і зрозумілим аспектом нормативно-правової регламентації даної сфери суспільних відносин. Що ж стосу-

ється Кодексу, то в його преамбулі вказано, що він встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи [3]. Тобто, як і раніше, в першу чергу мова йде про відновлення платоспроможності боржника, а вже потім про його банкрутство. Саме тому, на нашу думку, назва вказаного кодифікованого акта законодавства потребує корегування в частині зміни її на Кодекс України з процедур відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, що в повній мірі буде відповідати предмету його нормативно-правового регулювання.

Окрему увагу слід звернути на положення Кодексу, що визначають особливості набрання ним чинності. Так, як встановлено в ч. 5 ст. 94 Конституції України від 28 червня 1996 року, закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування [4]. Саме вказане «якщо» і стосується випадку, який розглядається, так як в Прикінцевих та перехідних положеннях даного Кодексу використовується наступна юридична конструкція: «Цей Кодекс набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через шість місяців з дня набрання чинності цим Кодексом» [3]. Тобто законодавець розподілив такі сталі категорії як «набрання чинності» та «введення в дію», які до цього використовувалися як синоніми. Виходить, що протягом шести місяців Кодекс був чинним, але не введений в дію. Такі законодавчі формулювання є повним ігноруванням юридичної техніки.

Окрему увагу слід звернути на приписи Кодексу щодо визначення особливостей нормативно-правової регламентації правовідносин у сфері процедур банкрутства. Даному аспекту присвячено ст. 2 Кодексу, яка визначає законодавство, що регулює провадження в справах про банкрутство [3], проте в ній не закріплені загальні положення такого регулювання. Зокрема, в ч. 1 ст. 2 Кодексу встановлено, що провадження в справах про банкрутство регулюються цим Кодексом, Господарським процесуальним кодексом України, іншими законами України [3]. На нашу думку, ч. 1 ст. 2 Кодексу потребує корегувань, зокрема її необхідно викласти в наступній редакції: «Провадження у справах про банкрутство регулюється Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим Кодексом, Господарським процесуальним кодексом України, іншими законами України».

Вище нами було наведено зауваження до Кодексу, які містять загальний характер і стосуються стану нормативно-правового регулю-

вання процедур банкрутства в цілому. Проте він містить і ряд дискусійних моментів, які торкаються окремих з таких процедур, зокрема, процедури банкрутства фізичної особи, а точніше відновлення її платоспроможності.

Отже, на сьогодні Кодекс України з процедур банкрутства містить чимало спірних і суперечливих положень. Необхідність його прийняття свого часу була обумовлена потребою в підвищенні ефективності нормативно-правової регламентації суспільних відносин у сфері банкрутства. Проте, як бачимо, набрання ним чинності породило значну кількість недоліків нормативної регламентації даної сфери суспільних відносин, що з урахуванням і так їх достатньої специфічності й у цілому складності не сприятиме вирішенню свого часу проголошених авторами Кодексу завдань. У своїй сукупності такі фактори свідчать про те, що Кодекс приймався на «швидкоруч», без належних процедур його обговорення.

Література:

1. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з процедур банкрутства: проект Закону України від 26.02.2018 р. № 8060 URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63518&pf35401=447838> (дата звернення: 12.10.2020).

2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: закон України від 14.05.1992 № 2343-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31. Ст. 440.

3. Кодекс України з процедур банкрутства: закон України від 18.10.2019 № 2579-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.

4. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

СЕСТРА МЕДИЧНА З КОСМЕТИЧНИХ ПРОЦЕДУР ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ КОСМЕТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Садовенко А. І.

*начальник другого оперативного відділу управління
оперативно-розшукової діяльності*

*Головного управління Державної фіскальної служби у Запорізькій області
м. Запоріжжя, Україна*

Ринок косметологічних послуг в Україні стрімко розвивається. Проте, не зважаючи на підвищений попит таких процедур, залишається неврегульованою низка питань, зокрема щодо дослідження основних тенденцій правового регулювання сфери надання косметологічних послуг, з'ясування деяких аспектів правового статусу сестри медичної з косметичних процедур та визначення особливостей здійснення цим суб'єктом своєї професійної діяльності. Наявність цих та інших проблеми вказують на необхідність належного адміністративно-правового регулювання ринку косметологічних послуг в Україні.

Відповідно до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, затвердженого наказом МОЗ України від 29.03.2002 № 117, окремо виділяється така професія як сестра медична з косметичних процедур. Сестра медична з косметичних процедур повинна мати неповну вищу освіту (молодший спеціаліст) або базову вищу освіту (бакалавр) за напрямом підготовки «Медицина», спеціальністю «Сестринська справа», «Лікувальна справа» або «Акушерська справа», а також спеціалізацію за профілем роботи. Утім вимоги до стажу роботи не передбачені [1]. Водночас такій особі може присвоюватися певна кваліфікаційна категорія (вища кваліфікаційна категорія, I кваліфікаційна категорія, II кваліфікаційна категорія) залежно від професійних досягнень та стажу роботи за фахом.

Серед основних завдань та обов'язків сестри медичної з косметичних процедур виділяють такі:

- 1) надає косметологічну допомогу населенню під керівництвом лікаря;
- 2) впроваджує раціональну технологію гігієнічного та лікувально-профілактичного догляду за шкірою та її придатками відповідно до індивідуальних особливостей хворого;
- 3) виконує призначені лікарем косметичні (чистку шкіри обличчя, косметичні маски тощо) та фізіотерапевтичні процедури;

4) проводить косметичний, пластичний та лікувальний масажі, косметичну гімнастику [2];

5) надає консультації хворим з питань раціонального застосування косметичних препаратів та косметичних процедур, дотримуючись принципів медичної деонтології;

7) займається веденням медичної документації;

8) постійно удосконалює свій професійний рівень, зокрема за такими напрямками: поглиблення знань із основ анатомії та фізіології, патологічної анатомії і фізіології шкіри, етіопатогенезу її захворювань; дослідження сучасних методів діагностики і лікування, гігієни та профілактики захворювань шкіри, волосяного покриву нігтів, а також лікування косметичних дефектів; вивчення методики проведення косметичних процедур, зокрема примочок, компресів, вологовисихаючих пов'язок, накладання мазей, збовтувальних сумішей, паст, масел, епіляції волосся, а також фізіотерапевтичних процедур, масажу; з'ясування фармакологічної сумісності лікувальних інгредієнтів; дослідження впливу фітотерапії в косметології на організм людини; дотримання правил безпеки під час роботи з медичним інструментарієм і апаратурою та правил оформлення медичної документації; опрацювання сучасної наукової літератури за фахом [3, с. 104];

Слід зауважити, що одним із важливих обов'язків сестри медичної з косметичних процедур є знання чинного законодавства про охорону здоров'я та нормативно-правових актів, які визначають діяльність закладів охорони здоров'я.

Сьогодні правове регулювання діяльності сестри медичної з косметичних процедур в Україні не відповідає вимогам часу. Ще й досі існує Наказ МОЗ СРСР «Про заходи по поліпшенню косметологічної допомоги населенню» від 28.12.1982 № 1290 [4], який, на нашу думку, належним чином не врегулює більшу частину правовідносин, що виникають у зв'язку з наданням косметологічних послуг.

Із огляду на зазначене та з метою вдосконалення національного законодавства щодо адміністративно-правового регулювання ринку косметологічних послуг в Україні пропонуємо впровадити такі новачі:

1) розробити спеціальне законодавство, спрямоване на врегулювання ринку косметологічних послуг в Україні;

2) затвердити єдині державні освітні стандарти підготовки висококваліфікованих спеціалістів у цій сфері;

3) з метою вдосконалення професійних навичок забезпечити доступність проходження курсів підвищення кваліфікації (сестер медичних з косметичних процедур) та проходження перекваліфікації (сестер медичних), використовуючи новітні досягнення медичної науки та досягнення у сфері косметології;

4) розробити і затвердити на законодавчому рівні вимоги і стандарти, які гарантуватимуть безпеку надання послуг сестрами медичними з косметичних процедур та сприятимуть мінімізації негативних наслідків для здоров'я громадян;

5) передбачити конкретні санкції за порушення законодавства щодо надання косметологічних послуг, встановити відповідальність за неналежне виконання посадових обов'язків сестрами медичними з косметичних процедур та затвердити порядок відшкодування шкоди, заподіяної під час надання косметологічних послуг вказаним суб'єктом.

Як бачимо, рушійною силою перетворень у сфері косметологічних послуг має стати висококваліфікований спеціаліст – сестра медична з косметичних процедур. Принагідно зауважити, що жодна зі змін не завершиться успіхом, якщо її ініціатори та безпосередні виконавці не будуть, з одного боку, у цьому зацікавлені, а з іншого, – за своїми професійними якостями не відповідатимуть потребам сьогодення.

Література:

1. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. ВИПУСК 78 *Охорона здоров'я*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va117282-02> (дата звернення 12.10.2020).

2. Фахівці. URL: <http://lviv.medprof.org.ua/uploads/media/%D0%A4%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96.pdf> (дата звернення 12.10.2020).

3. Чеховська І.В., Білоусюк В.В. Правове регулювання ринку косметологічних послуг: порівняльно-правовий аналіз. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 15. С. 101–111.

4. О мерах по улучшению косметологической помощи населению: Приказ МОЗ СССР от 28.12.1982 р. № 1290. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1290400-82/print1486397459070172> (дата звернення 12.10.2020).

ЕТИМОЛОГІЯ ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ «ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ»

Сорока Л. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач відділу аспірантури*

*Науково-дослідного інституту публічного права
м. Київ, Україна*

В юридичній літературі не існує єдиного підходу до розуміння терміна «гарантія». Звідси, через неоднозначність тлумачення терміна «гарантія», виникають розбіжності у його розумінні на науково-доктринальному рівні. Так, в юридичній літературі зустрічаються різні ознаки, які покладаються в основу поняття гарантії. Науковці визначають гарантію як «умови», «засоби», «фактори», «заходи», «обов'язки держави», «механізм» тощо. Гарантія вельми об'ємне соціально-політичне та юридичне явище, яке використовується в багатьох галузях юридичної, соціологічної, філософської, політологічної, економічної та інших наук [1, с. 79–80]. Тлумачний словник української мови визначає поняття «гарантія» як поруку в чомусь, забезпечення чого-небудь; умови, що забезпечують успіх чого-небудь [2, с. 29]. В основі найбільш поширених визначень загального поняття гарантії лежить методологічне розуміння, що гарантії – це певні засоби забезпечення фактичної можливості користуватися правами й свободами [3, с. 71]. Тобто за допомогою гарантії держава створює всі умови для того, щоб людина могла користуватися своїми правами та свободами [1, с. 79–80].

Таким чином, гарантії – це підкріплені нормами права належні умови для забезпечення певних суспільних відносин.

Аналізуючи закордонне законодавство, Є. Васильєва визначила, що гарантія (*portefori, Garantie, idemnity*) – це договірне зобов'язання, що має самостійний характер, відповідно до якого зобов'язана особа гарантує кредиторів захист від збитків при настанні певних умов (наприклад, при неплатоспроможності боржника)» [4, с. 307]. Своєю чергою О. Кулініч гарантію розглядає як певне явище, яке забезпечує досягнення конкретного позитивного результату, а саме реалізацію права на освіту громадянами. Гарантія містить дві невід'ємні складові: вона реалізує та захищає. Тому сьогодні актуальним є вироблення таких теоретичних юридичних засобів й умов, які на практиці були б максимально реалізованими та захищеними [1, с. 79–80].

Власне юридичними гарантіями ті чи інші «засоби й способи» стають лише через юридичну форму, через їхнє закріплення в нормах

права. Сам термін «юридичні гарантії» вказує на їхню нормативно-правову основу. Натомість забезпечення гарантованості полягає передусім у здійсненні прав та виконанні обов'язків, які передбачені в чинних правових нормах. Загальновідомо, що норма сама по собі не може викликати певні правові результати, останні досягаються за допомогою правової діяльності. Під діяльністю необхідно розуміти здійснення суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків, покладених нормою права на відповідних суб'єктів трудових правовідносин [5, с. 144]. З огляду на це, С. Шило вважає за доцільне виділити у структурі юридичних гарантій законності два елементи: правові норми й діяльність суб'єктів. Так, норма права встановлює для суб'єкта правовідносин конкретні обов'язки, виконання яких (тобто діяльність цього суб'єкта) забезпечуватиме реалізацію прав іншого суб'єкта. Закон же виступає юридичною підставою правової діяльності, а юридична діяльність є засобом виконання закону [6, с. 290].

Враховуючи вищевикладене, можна визначити, що під державними гарантіями слід розуміти правила, які сформовані нормативно-правовими актами в цілісну, взаємозалежну систему, що встановлює певний порядок визначення відповідності встановленим критеріям.

Література:

1. Кулініч О. О. Гарантії конституційного права на освіту: поняття та ознаки. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2014. № 1. С. 78–84.
2. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 томах. Том 2. Наукова думка, 1970–1980.
3. Волкова В. В. К вопросу о понятии гарантий в праве. Вестник Московского ун-та МВД России, 2008. № 6. С. 71–73.
4. Васильева Е. А. Гражданское и торговое право капиталистических государств : учеб. Москва : Международные отношения, 1993. 560 с.
5. Гіда Є. О., Білозьоров Є. В., Завальний А. М. та ін. Теорія держави та права : підручник. Мін-во освіти і науки України, молоді та спорту; НАБС; Київ : Видавець О. С. Ліпкан, 2011. 575 с.
6. Шило С. М. Поняття та зміст правових гарантій законності в сфері адміністративної діяльності міліції. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 2013. Вип. 4. С. 283–292.

СТАНОВЛЕННЯ КАСАЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Стафійчук К. В.

*аспірантка кафедри адміністративного та фінансового права
юридичного факультету*

*Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

В Україні інститут касаційного перегляду у сучасному розумінні у цивільному судочинстві був впроваджений лише у 2001 році, коли було прийнято Закон України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України». До цього моменту діяло так зване «наглядове провадження». Проте в адміністративному судочинстві касаційне провадження було передбачено із самого початку створення адміністративної юстиції в Україні, адже КАС України набув чинності 1 вересня 2005 року, в якому вже було передбачено главу 2 розділу IV під назвою «касаційне провадження» (у редакції кодексу, чинного на той час). Тоді КАС України визначав, що судом касаційної інстанції в адміністративних справах є Вищий адміністративний суд України, який мав повноваження розглядати справи до 15 грудня 2017 року, хоча й досі не є ліквідованим як орган держави.

З набранням чинності КАС України 1 вересня 2005 р. Закон України «Про судоустрій України» передбачив створення Вищого адміністративного суду України як вищого судового органу спеціалізованих судів щодо розгляду в касаційному порядку справ адміністративної юрисдикції (ст. 38 Закону). Водночас ст. 47 вищевказаного Закону передбачала створення Верховного Суду України як найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції. До його повноважень також було віднесено перегляд справ у касаційному порядку у випадках, встановлених законом. КАС України у первинній своїй редакції зокрема містив положення по можливості перегляду судових рішень за винятковими обставинами, що було різновидом касаційного оскарження. Така ситуація призвела до існування у законодавстві України так званої «подвійної касації» для обраної категорії справ, що фактично унеможливило звернення до найвищої судової інстанції у більшості випадків.

Як зазначає В.В. Сердюк «Верховний Суд України у процесуальному контексті є судом касаційної, повторної касаційної, виняткової, виключної інстанції». Це виключало процесуального статусу суду як касаційної інстанції у «чистому вигляді» [1, с. 405].

Отже, на той час склалась чотирьох ланкова судова система, яка не сприяла оперативному прийняттю рішень, а також була складною і

незбалансованою. Відповідь на це питання дав у 2010 році Конституційний Суд України, вказавши, що правомірним може бути лише одноразове касаційне оскарження та перегляд рішень судів. А статус Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції не передбачав наділення його законодавцем повноваженнями касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів. Таке рішення стало підставою для прийняття нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 р., яким суттєво було змінено правовий статус Верховного Суду України. Так, Верховний Суд України був позбавлений перегляду рішень у касаційному порядку, проте за ним було закріплено перегляд справ з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах. Допуск справи до провадження у Верховному Суді України здійснювався самим Вищим адміністративним судом України, який таким чином визнавав неоднакове ним застосування норм права. Така ситуація була усунута Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» [2] від 12.02.2015 р., яким було передбачено, що питання допуску справ до Верховного Суду України вирішуватиметься суддею-доповідачем цього суду.

Але й вищеназаний Закон не вирішив проблемні питання судоустрою України та касаційного провадження зокрема. Вкотре постало питання зміцнення повноважень Верховного Суду України та ліквідація складної конструкції судової системи. Так, у 2010 та 2013 роках Венеціанська комісія у своїх висновках № 588/2010 та № 722/2013 висловлювала сумніви щодо доцільності існування в Україні чотирирівневої судової системи, попереджала про можливість численних та складних юрисдикційних суперечностей. Також наголошувалось, що трирівнева система простіша, зрозуміліша і доступніша для громадян, а також дає й інші переваги: скасування юрисдикційних конфліктів, можливість збалансування суддівської навантаження [3]. Досвід функціонування окремих вищих спеціалізованих засвідчив, що у такій моделі неможливо забезпечити єдність судової практики. Верховний Суд України був фактично позбавлений впливу на забезпечення єдності судової практики, а також будь-якого впливу на касаційний перегляд судових рішень.

Чергова судова реформа відбулася в Україні 2 червня 2016 р. із ухваленням Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», а також нової редакції Закону України № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів», які набрали чинності з 30 вересня 2016 р.

Основною новелою зазначеного Закону є еволюційний перехід до триланкової судової системи в Україні. Відтепер систему судоустрою України складають місцеві суди, апеляційні суди та Верховний Суд,

який є найвищим судом у системі судоустрою і водночас судом касаційної інстанції. Також Законом передбачено, що для розгляду окремих категорій справ в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди, які діють як суди першої інстанції з розгляду окремих категорій справ. До них віднесено: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. Тобто існуючі до того моменту вищі спеціалізовані суди переставали здійснювати функції касаційного провадження, а передавались не Верховному Суду України, а новому органу – Верховному Суду.

Верховний Суд з метою забезпечення сталості та єдності судової практики уповноважено здійснювати правосуддя як суд касаційної інстанції, а у визначених випадках, – як суд першої або апеляційної інстанції, забезпечувати аналіз та узагальнення судової практики, забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій та інші повноваження (ст. 36 Закону).

Із створенням нового Верховного Суду в Україні виникло питання щодо ліквідації Верховного Суду України. Адже й досі цей суд залишається в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань із позначкою «в стані припинення з 21.06.2018 р.». З цього приводу свою оцінку дав Конституційний Суд України у рішенні від 18 лютого 2020 року у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII, зокрема Суд зазначив, що немає відмінностей між юридичним статусом судді Верховного Суду України та судді Верховного Суду. А перейменування закріпленого в Конституції України органу – Верховного Суду України – не може відбуватися без переведення суддів Верховного Суду України на посади суддів Верховного Суду, оскільки немає відмінностей між юридичним статусом судді Верховного Суду України та судді Верховного Суду, а вилучення слова «України» – власної назви держави – зі словесної конструкції «Верховний Суд України» не може бути підставою для звільнення всіх суддів Верховного Суду України або їх переведення до іншого суду, тим більше суду нижчої інстанції.

У той же час проблема із ліквідацією виникла не лише щодо Верховного Суду України, а й вищих спеціалізованих судів. Так, згідно з даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань досі у стані припинення з 20.12.2017 р. перебуває й Вищий адміністративний суд України.

Попри те, що Верховний Суд України та Вищий адміністративний суд України перебувають у стані припинення, але процесуальних функцій з 15 грудня 2017 року вони вже не здійснюють. Адже Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. було затверджено нову редакцію трьох процесуальних кодексів. Повноваження касаційного перегляду судових рішень також було повністю покладено на Верховний Суд.

Отже, створення Верховного Суду у 2017 році, а також суттєве оновлення процесуальних кодексів зумовлює подальші наукові дослідження та пошуки щодо особливостей та порядку касаційного провадження. Важливе значення інститут касаційного перегляду займає і в адміністративному судочинстві, що здійснюється з метою захисту прав, свобод та законних інтересів у публічно-правових відносинах.

Література:

1. Сердюк В.В. Проблемні питання касаційного провадження у Верховному Суді України. Університетські наукові записки. 2007. № 4. С. 405.
2. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text>
3. Перехід за правилами. Інтерв'ю Голови Верховного Суду України Ярослава Романюка Тижневик «Юридична практика». № 30-31 (866-867) – 12.08.2014. URL: https://zib.com.ua/ua/print/97151-perehid_za_pravilami_intervyu_golovi_verhovnogo_sudu_ukraini.html

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В М. ДНІПРО

Федоріщев С. С.

*здобувач кафедри адміністративного та митного права
Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Створення зручних і доступних умов для отримання приватними особами адміністративних послуг є однією з головних задач, що має вирішуватися органами державної влади та місцевого самоврядування. Адже саме за якістю цих послуг кожен громадянин оцінює турботу держави про нього та рівень поваги до прав і гідності громадянина. Реалізація цієї задачі особливо актуальна для України на сучасному етапі її розвитку, де система надання адміністративних послуг є непрозорою, нераціональною та повільною. Більшість громадян наразі незадоволені якістю надання цих послуг.

Центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» [1] розпочали свою роботу з 01.01.2014 р. Створення таких центрів мало на меті полегшення процесу отримання адміністративної послуги громадянами, зокрема, через звернення лише до однієї установи – ЦНАП. Перевагою є те, що громадянин звертається за отриманням будь-якої адміністративної послуги до адміністратора, який працює у ЦНАП. І результат адміністративної послуги також отримує у адміністратора ЦНАП або поштою. Таким чином зменшуються корупційні ризики, за рахунок усунення особистого контакту заявника із представником органу влади, відповідального за надання послуги. Відповідно до чинного законодавства ще до створення ЦНАП в Україні почали працювати єдині дозвільні центри (ЄДЦ), в яких суб'єкти господарювання (юридичні та фізичні особи – підприємці) отримували дозвільні, реєстраційні документи, подавали декларації тощо. Певним чином ЄДЦ стали прообразом ЦНАП, але обслуговували виключно суб'єктів господарювання. Позитивна практика була врахована і після набрання чинності Законом України «Про адміністративні послуги» [1]. ЄДЦ мали стати невід'ємним елементом ЦНАП.

Однак у Дніпропетровській області «новостворені» ЦНАП за функціональними можливостями та «змістовним наповненням» майже не відрізняються від ЄДЦ. Такий факт було встановлено за результатами громадського моніторингу створення та функціонування ЦНАП. Відбулося певне покращення процесу надання адміністративних послуг у

ЦНАП «Лівобережний», зокрема, виписки та витяги з Єдиного державного реєстру почали видавати кожен день, однак видають зазначені документи виключно у цьому ЦНАП. У ЦНАП «Правобережний» зазначені послуги отримати неможливо.

З метою виправлення негативної ситуації, пов'язаної із значною непропорційністю переліків послуг, що надаються у ЦНАП для суб'єктів господарювання та для громадян, а також для збільшення кількості послуг для населення, Кабінет Міністрів України видав розпорядження «Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг» від 16 травня 2014 р. № 523-р [4].

Згідно з вищевказаним розпорядженням Кабінету Міністрів України, органам місцевого самоврядування рекомендувалося керуватися цим розпорядженням у своїй діяльності із забезпечення функціонування центрів надання адміністративних послуг. Однак рекомендація не має обов'язкового характеру, як норма закону, тому органи місцевого самоврядування не поспішають із виконанням «рекомендованих» удосконалень у процесі надання адміністративних послуг.

У межах громадського моніторингу у м. Дніпро за період з 1 жовтня по 7 листопада 2019 р. було здійснено 2 візити до ЦНАП «Правобережний» та 1 візит до ЦНАП «Лівобережний» щодо зняття та реєстрації місця проживання [5].

Тому внесення таких послуг до переліків послуг, що надаються у ЦНАП, дійсно актуальне та доцільне рішення. Однак, дане рішення не підкріплено ресурсами і бажанням органів влади, що призводить до того, що зазначені послуги надаються безпосередньо органами влади. Доповнення переліку послугами для громадян суттєво збільшить навантаження на адміністраторів, відповідно необхідно переглянути у сторону збільшення кількість адміністраторів, які працюють у ЦНАП. Так само має бути переглянуто питання ресурсного забезпечення діяльності ЦНАП, доступності бланків та інформації тощо.

Наприклад у м. Кривий Ріг кількість звернень до ЦНАП після розширення переліку адміністративних послуг, що надаються через ЦНАП збільшилася з 2 тис. до понад 6 тис., у той же час у м. Павлоград кількість звернень збільшилася у майже 4 рази з 300-400 до 1,2 тис. У обох містах збільшення звернень за адміністративними послугами відбулося виключно за рахунок звернень за послугами Державної міграційної служби України. Місцева влада належним чином відреагувала на збільшення навантаження на адміністраторів і збільшила їх кількість на 3 та на 8 штатних одиниць відповідно [5].

У діяльності Головного управління Державної міграційної служби у Дніпропетровській області відсутня системність та послідовність. Так

7 районних відділів ДМС України у м. Кривому Розі, Павлоградський районний відділ розпочали надавати послуги через ЦНАП. У той же час 3 районні відділи у м. Каменське та 8 районних відділів у м. Дніпро – не надають послуги через ЦНАП [5].

Наслідком цієї неузгодженої ситуації стало те, що більшість мешканців Дніпропетровської області, а тепер і вимушені переселенці з Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей так і не відчули з 1 жовтня 2019 р. значного полегшення в отриманні адміністративних послуг. Минув місяць, а заявники, як і раніше, вимушені звертатися безпосередньо до органу влади – надавача адміністративної послуги, що створює передумови для корупційних дій [5].

Також, у м. Дніпро достатньо поширеною є точка зору, що розширення переліку адміністративних послуг, що надаються через ЦНАП, має призвести до ліквідації або закриття профільних підрозділів на території м. Дніпро та всієї області. Як наслідок, зроблено висновок, що відповідні ресурси мають бути перерозподілені на користь ЦНАП. Така точка зору базується на невірному розумінні ролі ЦНАП у системі надання адміністративних послуг, яка зводиться виключно до прийому документів заявника та видачі результатів адміністративної послуги. Надання адміністративної послуги так і залишається сферою компетенції відповідного органу виконавчої влади. Відтак, ЦНАП має забезпечити ефективну взаємодію заявника із органом влади без особистого контакту [5].

Висновки. Дніпро є обласним центром, й відповідно до статусу має бути лідером в усіх процесах в області. Однак, у Дніпропетровській області міста обласного значення значно випереджають обласний центр у питаннях виконання чинного законодавства у сфері надання адміністративних послуг.

Проаналізувавши, необхідність зазначити, що не має можливості отримання певних видів адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг в м. Дніпро, а саме таких як: оформлення та видача паспорта громадянина України; оформлення та видача паспорта громадянина України у разі обміну замість пошкодженого, втраченого або викраденого; вклеювання до паспорта громадянина України фотокартки при досягненні громадянином 25– і 45-річного віку, оформлення ID-картку тощо. Таким чином, потенціал ЦНАП у м. Дніпро залишається невикористаним, а перелік послуг зорієнтований переважно на суб'єктів господарювання.

Література:

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI [Електронний ресурс]. URL.: <http://rada.gov.ua/>.

2. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В.П. Тимошук. К. : Факт, 2003. С. 496.

3. Острах М. Б. Поняття адміністративних послуг: теоретичний аспект. *Держава і право : збірник наукових праць*. К., 2009. С. 155–159.

4. Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 травня 2014 р. № 523-р [Електронний ресурс]. URL.: <http://rada.gov.ua/>.

5. Літвінов О., Карельська Т. Адміністративні послуги в Дніпро, або як хвіст крутить собакою [Електронний ресурс]. ЦППР. URL. : <http://pravo.org.ua/2011-07-20-17-42-30/1822-administrativni-posluhu-v-dnipropetrovsku-abo-iak-khvist-kruty-t-sobakoiu.html>

6. Офіційний сайт Державної реєстраційної служби України / [Електронний ресурс]. URL. : <http://www.drsv.gov.ua/show/1233>

7. Лебеза Є. О. Особливості діяльності центрів надання адміністративних послуг в м. Дніпропетровськ. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць*. 2015. № 1 (75). С. 238–243.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Хрідочкін А. В.

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

м. Дніпро, Україна

Суб'єктивні ознаки складів адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності (ст. ст. 51-2, 107-1, 156-3 (у частині, що стосується об'єктів інтелектуальної власності), 164-3, 164-6, 164-7, 164-8, 164-9 та 164-13 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) являють собою єдність суб'єкту і суб'єктивної сторони. При цьому чинне адміністративне законодавство не надає узагальненого визначення суб'єкта адміністративного правопорушення і такого терміна не вживає. Аналіз же відповідних статей КУпАП, у тому числі протиправних діянь у сфері інтелектуальної власності,

дозволяє зробити висновок, що ним є осудна особа, що досягла певного віку та виконала описаний у законі склад адміністративного правопорушення. Таким чином, суб'єктом даного правопорушення є безпосередньо та особа, яка вчинила правопорушення. Зазначимо, що чинний КУпАП визнає суб'єктом проступку винятково фізичну особу. Про це, зокрема, свідчать нормативно закріплені ознаки. Так, ст. 12 КУпАП встановлює вік, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність (16 років) [1]; ст. 20 КУпАП передбачає як обов'язкову ознаку суб'єкта його осудність; ст. 33 КУпАП вимагає при накладенні стягнення враховувати особу правопорушника; ст. 256 КУпАП вимагає, щоб у протоколі про адміністративне правопорушення в обов'язковому порядку були відомості про особу правопорушника, а також вказується на обов'язок правопорушника підписати протокол; ст. 268 КУпАП закріплює за тим, хто скоїв проступок, право виступати рідною мовою тощо. Важко уявити, що перелічені норми розраховані на юридичних осіб. Більше того, ст. 27 КУпАП визначає, що штраф є грошовим стягненням, яке накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення.

Питання дійсно складне, оскільки при визначенні вини юридичної особи в якості суб'єкта адміністративного правопорушення у сфері інтелектуальної власності необхідно враховувати безліч обставин, до яких, наприклад, належать наявність у діях посадових осіб та інших співробітників юридичної особи ознак складу адміністративного правопорушення, спосіб формування «волі» юридичної особи, спрямованої на його вчинення, виявлення безпосереднього носія регулятивного публічно-правового обов'язку, в результаті невиконання якого було вчинене правопорушення [2, с. 323], дії представника юридичної особи в інтересах юридичної особи або на шкоду їм тощо. При цьому сформулювати універсальне визначення вини фізичних і юридичних осіб досить важко, оскільки природа вини цих суб'єктів різна, що обумовлено абсолютно різними способами формування, виразу і прояву їх інтелектуально-вольових характеристик. Крім того, визначення вини організації залежно від вини її посадовців або представників може викликати труднощі під час доведення на практиці. Для цього необхідно встановити працівників, діяння яких утворюють склад адміністративного правопорушення організації у цілому, а також з'ясувати, чи діяли вони у межах власних повноважень, довести їх винність. А у випадку, якщо представником організації постає інша юридична особа, процедура доведення ще більше ускладнюється. Юридична особа є цілком реальним утворенням, що не обмежується ні своїми учасниками, ні, тим більше, працівниками, які у цій якості не мають необхідних прав на її майно, і ні за яких обставин не відповідають за її боргами. До того

ж, у зв'язку із розподілом праці усередині організації кожного окремого її члена може навіть не виникати усвідомлення неправомірності своїх дій, оскільки вона сама собою не утворює певного складу правопорушення [3, с. 122]. Отже, для притягнення юридичної особи до відповідальності за адміністративне правопорушення у сфері інтелектуальної власності необхідні визначені законом про адміністративну відповідальність умови.

Юридична особа може підлягати відповідальності за порушення права інтелектуальної власності, якщо вона винна у невиконанні або неналежному виконанні вимог спеціальних законів, що встановлюють обов'язок або заборону на провадження певної діяльності з об'єктами інтелектуальної власності, винна у провадженні діяльності, забороненої зазначеними законами, здійсненні незаконних операцій, невиконанні умов авторських договорів [4, с. 164] або інших зобов'язань тощо, якщо адміністративне правопорушення вчинено умисно та існує причинний зв'язок між діями і шкідливими наслідками, що настали. Тлумачення юридичної особи в адміністративному праві зі зрозумілих причин не вироблено, тому з метою з'ясування цього терміну слід звернутися до цивільного законодавства (ст. 80 ЦК України), яким визначено, що юридична особа, у першу чергу, – це організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку. При цьому не кожна організація вважається юридичною особою. Для набуття статусу юридичної особи організації необхідно мати відокремлене майно, нести самостійну відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, виступати у цивільному обігу та суді від власного імені, а також мати самостійний баланс і кошторис. Відповідно ж до Господарського кодексу України, юридична особа вважається створеною (дієздатною) з моменту її державної реєстрації (ст. 58). Остання ознака має важливе значення для визначення юридичної особи як суб'єкта адміністративної відповідальності, оскільки до державної реєстрації організація не є юридичною особою і, природно, не може розглядатися як суб'єкт юридичної відповідальності.

Отже, адміністративна відповідальність юридичної особи за адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності насамперед обумовлена об'єктивними умовами: відсутністю можливості обрати інші шляхи (засоби) впливу на фізичних осіб з метою перешкодження вчинення ними відповідних правопорушень у сфері діяльності юридичної особи. У зв'язку із зазначеним в окремій статті Загальної частини КУпАП необхідно було би передбачити, що юридичні особи несуть адміністративну відповідальність за правопорушення, вчинені їх працівниками в процесі трудової (службової) діяльності.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х. URL. : <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.
2. Хрідочкін А. В. Вітчизняний досвід та перспективи публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика». 2018. 468 с.
3. Яра О.С., Макаренко В.В. Фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності як суб'єкт адміністративної відповідальності у сфері порушення прав інтелектуальної власності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право*. 2015. Вип. 232. С. 120–127.
4. Світличний О.П. До питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за порушення прав інтелектуальної власності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право*. 2014. Вип. 197 (1). С. 163–169.

КОНСТРУКТИВНА КРИТИКА ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (У КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ПРАВА)

Цимбалюк В. С.

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Полтавська область, Україна*

Визначення, як актуальної теми, формування стратегії розвитку вищої освіти має важливе значення для подальшого існування державності України: залишатися їй джерелом дешевої «високоінтелектуальної» робочої сили для інших країн-лідерів у світі; чи бути у їх числі рівноправним партнером.

Мета цієї публікації – висвітлення окремих результатів дослідження у контексті проблематики науково-освітнього права з екстраполяцією на конструктивну критику щодо напрацювань проекту Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки (далі – Стратегія) [1].

Враховуючи обмеження щодо викладення матеріалів дослідження акцентовано увагу на окремих проблемах. Дотичні результати дослідження знайшли відображення у ряді публікацій, у контексті інформаційного права та у його складі, такої його підгалузі як науково-освітнє право [2, с. 8].

Дослідження свідчать, що серед реалій держав-лідерів світу, зокрема G7, є обов'язковий атрибут їх могутності, економічного добробуту, а звідси і національної безпеки – рівень розвитку в них різних галузей науки. Від неї визначається зміст вищої освіти, через яку і реалізуються інновації у промисловість, інші галузі суспільного життя та державного управління.

Міжнародний аспект науки та вищої освіти визначається тим, що вони є сферою транснаціональної економіки, зокрема у такому її сегменті, за класифікацією ВТО (СОТ), як міжнародна торгівля послугами. Ознакою вищої освіти у міждержавних економічних відносинах, у тому числі надання освітніх послуг іноземцям, є те, що вона вважається не тільки найрентабельнішим, найекологічнішим вкладенням інвестицій, що дають великі надприбутки, але й сприяттям впливу культурного середовища однієї країни на інші, зокрема на ті, які знаходяться у фазі трансформації чи становлення державності, вибору їх цивілізаційного вектору для подальшого існування.

Враховуючи зазначене, науково-освітня галузь у міжнародних відносинах має тенденцію до великої конкуренції між державами. При цьому така конкуренція має ознаки жорсткості, з бажанням одних держав здобути будь-яким чином лідерство над іншими у науково-освітній сфері. У хід йде переважно, так звана, «м'яка сила» – інформаційні впливи, у тому числі насаджування у громадській думці, що саме у них (перших країнах) наука та освіта кращі ніж у так званих, других та третіх країнах.

За таких умов вирішується у комплексі державна політика, так званої, «інтелектуальної селекції». У наукових джерелах констатується, що приблизно лише 2 - 2,5% людей, серед населення буд-якої країни, мають здатність до творчості, підприємництва, а ще менше наділені природними якостями геніїв, талантів. Через науково-освітню сферу здійснюється відбір таких з інших країн до своїх, зокрема шляхом залученням у свою країну на навчання іноземців, а вже потім і на роботу, і проживання. Таким чином збільшується інтелектуальний потенціал розвитку своєї держави з відносно мінімальними економічними затратами. У ході такої інтелектуальної селекції відбираються найталановитіші, найгеніальніші творці. Ті із іноземців, що не мають таких природних здібностей, але проявили себе як талановиті відтворювачі, також залишаються у країні для підтримання, або підвищення рівня ефективності суспільної економіки. Ну а ті, хто не

проявив себе як творці чи сумлінні розумні відтворювачі, відправляються назад, у країну їх походження у статусі, так званих умовно, «агентів впливу». Після відповідної підготовки останнім створюються, через різні можливості, входження у органи державної влади їх країни під, так званою умовно, назвою «агенти змін». Там вони насаджують, так званий «культурний вплив» країни, де вони отримали відповідної якості освіту і створюють умови для проведення більш витонченішої подальшої інтелектуальної селекції для наступної, так званої, «міграції мізків» за кордон. При цьому, під різними гаслами «реформ» такі агенти змін, свідомо чи несвідомо, реалізують стратегію керованого хаосу у своїй країні, у тому числі через постійне внесення великої кількості різних змін в організацію державного управління та нормативно-правові акти. На прикладі, в Україні можна спостерігати до чого нині приводять такі «реформи», зокрема й під гаслами «євроінтеграції», «інтернаціоналізації» науки та освіти тощо.

Україна завжди, історично має великий науково-освітній потенціал, вона відноситься до числа країн, які, поки що, мають велику кількість наукових, освітніх, науково-освітніх формувань вчених різного спрямування. Проте це, після інтелектуальної селекції на користь інших країн не визначається на добробуті суспільства, держави. Україна, за загальними результатами різних псевдореформ, визнана найбіднішою країною Європи і рухається до числа найбідніших країн світу. При цьому від «агентів змін» лунають гасла, що їх реформи спрямовані на віддачу у далекій перспективі у часі.

За часи новітньої державності України було прийнято велику сукупність нормативно-правових актів щодо науково-освітньої сфери, у тому числі на рівні законодавства, що нині мають ознаки еkleктичного мавпування. При цьому, на рівні підзаконних нормативно-правових актів продукується також, так звані, «квазі» нормативно-правові акти у назві яких є такі поняття як: «стратегія», «доктрина», «концепція», «програма» тощо. Однак життя засвідчило, що публічно-правова зарегульованість науково-освітньої сфери якраз і не гарантує належного її функціонування, а навпаки – веде її до руїни.

Щодо сутності юридично писаних і не писаних стратегій розвитку вищої освіти у сучасному світі визначаються такі дві їх парадигми:

Перша. У багатьох країнах (переважно, так званого «третього світу», до яких відноситься нині й Україна) реалізується стратегія екстенсивного розвитку науково-освітньої сфери, що була сформована ще за часів становлення та розвитку великої індустріалізації (кінець XIX, початок XX століть): масове продукування переважно «стандартних» кадрів відтворювачів для підтримки промислового виробництва, а також для державного управління. При цьому вважалося, що «ста-

тистична» невелика кількість творців чогось нового все рівно, на якомусь їх життєвому етапі, проб'юються самі із маси «стандартизованих» в освіті відтворювачів і поза системою вищої освіти.

Друга. Нині, зокрема у країна – світових лідерах, реалізується стратегія інноваційне орієнтованої вищої освіти, що спрямована на індивідуальний, штучний розвиток можливостей творців, геніїв, підприємців, тих, хто може виходити за «стандарты» потреб та інтересів роботодавців у традиційній промисловості, старого бізнесу та державного управління тощо.

Аналіз історії розвитку публічної складової науково-освітнього права нинішньої, незалежної України дозволив сформулювати такі загальні висновки:

1. Не є конструктивним визначати для Уряду України, на рівні підзаконного нормативно-правового акту, якусь стратегію більше ніж на час каденції тих органів влади, які його формують. Наступники можуть потім просто ігнорувати реалізацію такої стратегії.

2. З точки зору науки державного управління викликає ентропію (невизначеність) що у Стратегії визначаються декілька стратегій (під назвою «стратегічні цілі»). При цьому, застосовується у їх назві такі бюрократичні (у негативному змісті цього слова) поняття, що можуть розумітися неоднозначно: «покращити», «удосконалення», «підвищення якості» і т.п.

3. У значенні купи «стратегічних цілей» Стратегії більше вважаються елементи тактики її реалізації, що дозволяє маніпулювати ними.

4. Із запропонованих «стратегічних цілей» у Стратегії має бути визначення у одному формулюванні її головне як мета-ціль. Ознаки її подані у «стратегічній цілі» під назвою «*Інтеграція науки, освіти та бізнесу для забезпечення економічного зростання країни*». Інші «стратегічні цілі» можна подати як щось супутнє. А щоб те не плутати когнітивно із сутністю Стратегії, то умовно їх можна юридично формалізувати у значенні «стратегеми» (похідні, супутні цілі, як орієнтири для досягнення саме Стратегії).

Заключний висновок щодо запропонованого проекту Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки можна зробити такий: є потреба подальшого його обговорення у науково-освітньому середовищі, потім доопрацювання пропозицій робочою групою, щоб не було так, як було раніше: хотіли бистре як краще, а вийшло, як завжди, погане.

Література:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Проект. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/STRATEGIYA_ROZVYTKU_VYSHCHOYI_OSVITY_V_UKRAYINI_PROYEKT

.pdf?fbclid=IwAR0DxcrNSe8YeZclfMV9s72ZT5zBvnsXjunmB6Lq3xUL_adsD4AaHiXQ614 на 10.10.2020 р.

2. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства. К. Освіта України. 2011. 426 с.

3. Цимбалюк В. С. Чи є Сократ науковцем і освітянином за публічним правом України. Публічне право. 2019. № 3 (35). С. 131–139.

4. Цимбалюк В. С. Окремі конституційно-правові засади модернізації науково-освітньої сфери в контексті євроінтеграції України. Літописець. Вип. 14. 2019. С.22-28. URL: http://eprints.zu.edu.ua/28640/1/Літописець_14.pdf

5. Цимбалюк В. С. Поєднання академічності та креативності в сучасній теорії права, у контексті науково-освітнього права. Публічне право. 2017. № 3 (27). С. 65–72.

6. Цимбалюк В. С. Взаємозв'язок інноваційного права з науково-освітнім правом. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі. Зб. наук. статей за матеріалами V Міжнарод. наук.-практ. конф. ЖНАЕУ. Житомир. 2017. С.196–199.

7. Цимбалюк В. С. Науково-освітнє право України: методологічні, концептуальні, доктринальні положення до стратегії державної політики розвитку країни. Інформація і право. 2016. № 2 (17). С. 173–180.

8. Цимбалюк В. С. Науково-освітнє право як основа гуманітарного, а отже і економічного розвитку суспільства. Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри. Збірник мат. міжнарод. наук.-практ. конф. Кіровоград. КОД. 2016. С. 166–169.

СЕКЦІЯ 11. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ (СТАЛКІНГУ)

Бартничук М. В.

*аспірант кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

Явище сталкінгу проявляється в поведінці, яка пов'язана із навмисним і наполегливим переслідуванням будь-ким іншої людини і порушенням її спокою, що набуває ознак правопорушень. А у зв'язку з тим, що сталкінг має ознаки повторності та тривалості, можна стверджувати, що явище має циклічний характер.

Переслідувачі нерідко стверджують, що їх дії продиктовані високими почуттями, коханням або ревнощами. Проте, за даними психологів, справжньою мотивацією переслідувачів (сталкерів) є прагнення встановити або відновити відносини влади і контролю над жертвою. І якщо їм це не вдається, то вони можуть вдатися до насильства з метою утвердити своє домінування; у деяких випадках ці особи вбивають свою жертву, а потім закінчують життя самогубством у відчайдушній спробі все ж таки встановити у такий спосіб домінування над жертвою. Сталкінг також може бути результатом психічних розладів (психозів, неврозів, уражень головного мозку тощо) [3, с. 376].

Треба відзначити, що сталкери завжди вступають в якісь відносини зі своїми жертвами. Із зафіксованих випадків використання сталкінгу не було жодного епізоду, коли б сталкер не бачив жертви, хоча б на фотографії, по телебаченню або особисто [4, с. 79].

Особи, які вчиняють дії, спрямовані на переслідування, потенційно небезпечні не тільки для жертви, а й для суспільства. Притягнення до кримінально відповідальності посприє виявленню психічних розладів, їх лікування, а в майбутньому це допоможе запобігти вчинення нових, можливо відмінних від переслідування злочинів. Сталкери, які не страждають психічними захворюваннями, ще більш небезпечні, так як в повній мірі усвідомлюють і управляють своїми діями, чим пояснюється необхідність встановлення саме кримінальної відповідальності [5, с. 115].

Хотілося б наголосити на тому, що аналіз поведінки сталкерів показує потребу сталкера в зоровому і сенсорному контакті та комунікацій з жертвою. Але сталкер своєю неприйнятною поведінкою порушує інтимну сферу жертви, у чому часто не віддає собі звіт [6, с. 280].

Виникає питання: «Який психологічний портрет сталкера?». Потрібно зазначити, що засоби масовою інформації дають нам уявлення про переслідувача (сталкера), яке часто що не відповідає реальності: в більшості випадків він описується як незнайома, психопатична і схильна до насильства людина. Але насправді сталкінг відбувається серед знайомих. Більш того будь-яка людина може стати сталкером. Але частіше сталкером стає людина, якою знехтували. Дані позиції підтверджуються проведеними дослідженнями, які демонструють, що не існує якихось характерних, прийнятних виключно для сталкерів особливостей характеру або психіатричних розладів. Сталкером може стати психічно здорова людина [6, с. 280].

Не можна з впевненістю стверджувати, що пререслідувач завжди здійснює свої погрози і згодом заподіює фізичну шкоду жертві. Однак саме по собі переслідування може зробити життя людини нестерпним, небажані дзвінки, повідомлення, подарунки, таємне стеження, електронні листи безпосередньо впливають на життя, а також здоров'я особистості. Різні дослідження, проведені вченими багатьох країн, дають підстави вважати, що на сьогоднішній день переслідування людини, навіть якщо воно безпосередньо не пов'язане із загрозою життю обраної мішені, є суспільно небезпечним діянням, від якого страждає велика кількість людей по всьому світу щорічно, незалежно від статі і віку [7, с. 181]. Відсутність подібних досліджень в Україні не означає, що українці не піддаються емоційному тероризму, цькування з боку переслідувачів, а значить, є необхідність у поглибленому вивченні питання можливого введення кримінальної відповідальності за таке явище як «сталкінг».

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Батиргарєєва В. С. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток української кримінології. Вісник Асоціації кримінального права України. 2014. № 1 (2). С. 376–377.
4. Кобец П.Н., Краснова К.А. Об общественной опасности киберсталкинга и необходимости его предупреждения. Вестник Восточно-Сибирского института МВД России. 2018. № 3 (86). С. 78.

5. Рыжова О.А., Корнишина Ю.С. Об ответственности за stalking в Российской Федерации и в зарубежных странах. Электронный научный журнал «Наука. Общество. Государство». 2018. Т.6. № 4 (24). С. 115–117.

6. Сторублёнкова Е.Г. Сталкинг: синдром навязчивого преследования. Пробелы в российском законодательстве. 2017. № 6. С. 278–281.

7. Барышева К.А. Преследование как новый вид уголовно-наказуемого деяния. *Пробелы в российском законодательстве*. 2016. № 8. С. 178–182.

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗМІН ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ КВК УКРАЇНИ

Бєлкіна Д. С.

суддя

*Баранівського районного суду Житомирської області
м. Баранівка, Житомирська область, Україна*

Проведеним аналізом окремих положень кримінально-виконавчого законодавства нами встановлено повну або часткову відсутність законодавчої регламентації тих чи інших суспільних відносин, що потребують правового регулювання нормотворчої техніки та принципів нормотворчості.

Так, на сьогодні ми маємо повну відсутність у кримінально-виконавчому законодавстві правових норм, які мали б регулювати певну сферу суспільних відносин, що виникають у процесі виконання та відбування покарань.

Зокрема, у Законі України «Про міжнародні договори» з приводу останнього правового джерела зазначено, що чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права. Більш того, як це витікає із змісту ч. 2 ст. 19 даного Закону, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. У цьому контексті варто згадати й про Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у ст. 2 якого зазначено, що рішення ЄСПЛ є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод. Класичним прикладом повної відсутності у кримінально-виконавчому законодавстві України відповідних правових норм є неврегульованість у ньому, наприклад, питань запобіжної діяльності, яку мають здійснювати органи та установи виконання покарань відповідно до вимог ст. ст. 1, 104 КВК України. Зокрема, закріпивши у ст. 1 даного Кодексу завдання щодо запобігання новим кримінальним правопорушенням як з боку засуджених, так й інших осіб. Виходячи з цього, та з метою усунення зазначеної правової прогалини, логічно було б, як це обґрунтовано доводять у своїх працях деякі науковці, КВК доповнити розділом IV-1 «Запобігання вчиненню нових злочинів засудженими», у якому передбачити: 1) перелік об'єктів профілактичного впливу; 2) організацію та принципи запобіжної діяльності; 3) суб'єкти даного виду запобігання злочинам та їх правовий статус; 4) інформаційне забезпечення даного процесу та порядок взаємодії правоохоронних органів з цих питань; 5) перелік обмежень прав і свобод засуджених та їх межі, що витікають з факту постановки цих осіб на профілактичний облік в органах та установах виконання покарань [2, с. 281]. Крім цього, враховуючи вимоги нормотворчої техніки [1, с. 216–220], а також принципу системності, який є одним із ключових у нормотворчості [3, с. 214], варто ст. 104 КВК «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях» доповнити частиною третьою такого змісту: «Об'єкти запобіжної діяльності та порядок її здійснення визначається цим Кодексом та іншими законодавчими актами України».

Крім того, нами встановлено часткову відсутність (урегульованість) у кримінально-виконавчому законодавстві відповідних положень, норм та інститутів права.

Прикладом часткової прогалини є, зокрема, відсутність серед переліку кримінально-виконавчого законодавства Конституції України (ст. 2 КВК), що, в кінцевому підсумку, привело до «засилля» підзаконних нормативно-правових актів у сфері виконання покарань, які порушують таким чином вимоги п. 14 ч. 1 ст. 92 Основного закону, відповідно до якого виключно законами визначається діяльність органів та установ виконання покарань. Виходячи з цього, та з метою усунення даної прогалини, логічно було б ст. 2 КВК доповнити словосполученням «Конституція України» та викласти її у новій редакції. Крім цього, враховуючи рішення Конституційного Суду України від 09 липня 1998 року № 12-пр/98 (справа про тлумачення терміну «законодавство»), варто ст. 2 КВК доповнити приміткою такого змісту: «У цій статті Кодексу до інших актів законодавства відносяться: Закони України; постанови Верховної Ради України та постанови і декрети Кабінету Міністрів України». Як видається, зазначені видозміни ст. 2

КВК створюють на практиці реальні правові гарантії забезпечення реалізації у сфері виконання покарань принципу верховенства права, який закріплений в ст. 8 Конституції України. Як у зв'язку з цим вказано в п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 01 липня 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», відповідно до ст. 8 Конституції, визнається і діє принцип верховенства права. Конституційні права та свободи людини і громадянина є безпосередньо діючими. Вони визначають цілі і зміст законів та інших нормативно-правових актів, зміст і спрямованість діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і забезпечуються захистом правосуддя. Більш того, захист цих прав і свобод, як це впливає із змісту ст. 55 Конституції України та Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», може здійснюватись у відповідних міжнародних судових установах.

Прикладом такого захисту є, зокрема, рішення ЄСПЛ у справі «Матушевський та Матушевська проти України» (заява № 59461; рішення від 23.06.2011 р.), відповідно до якого суд прийшов до висновку про порушення ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як у матеріальному, так і в процесуальних аспектах, позаяк Уряд України не надавав будь-якого правдоподібного пояснення тілесних ушкоджень, отриманих заявником у СІЗО.

Література:

1. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
2. Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. Зеркало неділи. Електронний ресурс: <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoyisistemi-333623.ntml>. <https://dt.ua/gazeta/> /issue/1229.
3. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 272 с.

ЩОДО ОСНОВНИХ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Боровик А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
член-кореспондент*

*Академії адміністративно-правових наук,
професор кафедри кримінального права та правосуддя
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Проведений нами системний аналіз сучасної юридичної літератури та текстів відповідних міжнародних правових актів дозволяє констатувати, що на даний час основними документами, що регулюють питання міжнародного співробітництва різних держав світу в сфері кримінальної відповідальності та запобігання ККП, є відповідні конвенції, додаткові протоколи до них, резолюції, рекомендації, угоди, статuti, договори і таке інше. Залежно від дати ухвалення за зростанням це такі міжнародні документи:

- Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» від 17.12.1979 р.;
- Дев'ятнадцята (Мальта, 1994 р.), Двадцять Перша (Чеська Республіка, 1997 р.) і Двадцять Друга (Молдова, 1999 р.) конференції міністрів юстиції європейських країн;
- Міжамериканська конвенція проти корупції, прийнята Організацією американських держав 29.03.1996 р.;
- Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23.07.1996 р.;
- Декларація ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16.12.1996 р.;
- Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Боротьба з корупцією» від 12.12.1996 р.;
- Конвенція про боротьбу з корупцією, яка зачіпає посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав – членів ЄС, прийнята Радою ЄС 26.05.1997 р.;
- Резолюція (97) 24 Комітету міністрів РЄ «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» від 06.11.1997 р.;

- Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних комерційних угодах, прийнята Організацією економічного співробітництва та розвитку 21.11.1997 р.;
- Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05.05.1998 р.;
- Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05.05.1998 р.;
- Кримінальна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 р.;
- Цивільна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією (ETS 174) від 04.11.1999 р.;
- Рекомендація № R (2000) 10 Комітету Міністрів державам-членам РЄ щодо кодексів поведінки державних службовців 11.05.2000 р.;
- Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р.;
- Рекомендація Rec 2003 (4) Комітету Міністрів РЄ «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній» від 08.04.2003 р.;
- Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15.05.2003 р.;
- Комюніке Європейської комісії щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції від 28.05.2003 р.;
- Конвенція Африканського союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею від 12.07.2003 р.;
- Рамкове рішення Ради ЄС № 568 від 22.07.2003 р. «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі»;
- Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р.;
- Конвенція Ліги арабських держав про боротьбу з корупцією від 21.12.2010 р., та деякі інші.

Звісно, що існують різні підходи щодо класифікації міжнародних стандартів кримінальної відповідальності за ККП та їх запобігання (зокрема, свій варіант таких стандартів пропонує Женевський центр управління сектором безпеки) [1], однак усі наведені вище міжнародні правові акти «складають своєрідну нормативно-правову основу універсального організаційно-правового механізму міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією» [2].

Література:

1. Правові основи виховання доброчесності та міжнародні стандарти / Цілісність сектору безпеки (DCAF/Geneva Centre for

Security Sector Governance). URL: <https://securitysectorintegrity.com/uk/станданти-і-настанови/правові-основи-виховання-доброчесно/> (дата звернення: 26.08.2020).

2. Нуруллаєв І. С. Особливості універсально-правового механізму міжнародного співробітництва в боротьбі з окремими видами злочинів (на прикладі корупції). *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право.* 2017. №1-2. С. 230–237. С. 236

ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В МІСЦЯХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Головач А. В.

*доктор юридичних наук, професор,
академік*

*Національної академії наук вищої освіти,
професор кафедри державно-правових, адміністративно-правових
та кримінально-правових дисциплін
Донецького університету економіки та права
м. Бахмут, Донецька область, Україна*

Як свідчить практика, тактичні завдання профілактики вчинення кримінальних правопорушень засудженими є досить різноманітними. Їх конкретний зміст може змінюватись залежно від суб'єктивних й об'єктивних чинників. Відповідно до цього і будується тактика діяльності персоналу УВП із запобігання вчиненню кримінальних правопорушень. Її зміст полягає в тому, що вона є системною, з переліком правомірних засобів вирішення завдань щодо профілактики злочинів і виявлення та усунення детермінант цього явища. Крім того, різноманітність тактики залежить від того, який вид профілактики злочинів здійснюється (загальна чи індивідуальна) в УВП. Так, необхідною передумовою успішного застосування методів загального запобігання злочинності є всебічний і глибокий аналіз даних про злочини, які вчинені в колоніях, їх причини та умови, особу злочинця, його соціальне середовище тощо. Проте для того щоб досягти стратегічної мети профілактичної діяльності в конкретно взятій УВП, необхідно дотримуватися певних тактичних вимог. До них варто віднести такі:

1. Відсутність волонтаризму і врахування умов, з огляду на які (чи залежно від яких) можна досягти позитивного профілактичного

результату. Слушним у цьому випадку є вироблення рекомендацій стосовно того, що слід віднести до тактичних завдань запобіжної діяльності (чи це буде усунення окремих негативних явищ у середовищі засуджених, зокрема, безробіття в УВП або нейтралізація впливу на них з боку осіб негативної спрямованості (так званих «злочив у законі», «авторитетів» та ін.). Водночас, спроби за будь-яку ціну вивести систему профілактики злочинів на новий, невластивий для неї рівень, не стане шляхом для досягнення загалом позитивного тактичного результату. Крім того, вказаний підхід може погіршити виконання суб'єктами профілактики своїх досить важливих функцій із запобігання вивченню злочинів в УВП.

2. Не менш важливою вимогою до тактики профілактики злочинів в УВП є усунення суперечностей і дотримання співвідношення між визначеними для реалізації заходами щодо запобігання злочинів й очікуваними від них результатами. Як свідчить практика, кожне конкретне профілактичне завдання певною мірою передбачає витрату грошових та матеріальних ресурсів і людських зусиль, що у свою чергу, обумовлює настання тактично виправданого позитивного результату із запобігання злочинам.

3. Має здійснюватися постійне удосконалення тактики профілактики злочинів, її пристосованість до умов і становища, в якому перебувають об'єкти запобіжного впливу в конкретно взятій УВП. Неврахування вказаної вимоги, як показали результати проведеного нами дослідження, призводить до тактичних прорахунків, настання негативних наслідків. Це однаково стосується як заходів загальної, так і індивідуальної профілактики злочинів. Так, якщо у процесі індивідуальної профілактики засуджений продовжує вчиняти дисциплінарні проступки, у тому числі злісні їх вияви (ст. 133 КВК України), а суб'єкт запобігання злочинам не змінює (чи не доповнює) своїх методів реагування на ці явища, то це призводить до вчинення злочинів: як свідчить практика, більше 30% злочинів в УВП вчиняють особи, які перебували на профілактичних обліках, та майже 70% – порушники режиму тримання в колонії [1, с. 13].

4. Тактика профілактики вчинення злочинів засудженими залежить від її наукового забезпечення. Без реалізації цієї вимоги не можна стверджувати тактичних засобів запобігання злочинності. Цей висновок підтверджується таким: кількість злочинів, що були зареєстровані в ДКВС України протягом 1994–2019 р.р., є відносно постійною – до 400 випадків щорічно, а отже, це свідчення низького рівня профілактики таких явищ.

5. Багаточисельність і різноманітність соціальних процесів у нашому суспільстві загалом та в УВП зокрема, які детермінують злочинність у колоніях, вимагають тактичного співвідношення кількісних та якісних показників об'єктів профілактичного впливу і сил та засобів, задіяних для використання кримінального покарання у виді позбавлення волі в окремо взятій колонії, та які можуть бути виділені на потреби профілактики злочинів без шкоди для інших сфер оперативно-службової діяльності адміністрації УВП.

Дотримання вимог профілактики злочинів у місцях позбавлення волі впливає на вибір її тактичних завдань у конкретній УВП. Структурно ці тактичні заходи складаються з:

- методів виявлення та усунення причин і умов злочинності в УВП й осіб, з боку яких можна очікувати вчинення цих діянь;
- засоби впливу на детермінанти злочинності та об'єкти профілактичного впливу;
- форм діяльності (гласних і негласних) суб'єктів профілактики злочинів, спрямованих на досягнення стратегічної мети покарання і запобігання вчинення злочинів;
- шляхів удосконалення форм, методів і засобів профілактичного впливу, у тому числі щодо підвищення ефективності взаємодії УВП з цих питань з іншими суб'єктами профілактики злочинів (спеціалізованими (правоохоронні органи) та неспеціалізованими (громадські інститути та формування, інші державні органи тощо)).

Література:

1. Андреев В. Н. Предупреждение правонарушений в следственных изоляторах: Учеб. пособие МВД СССР. ВНИИ. М., 1990. 80 с.

ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЯК ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ЮВЕНАЛЬНОЇ КРИМІНОЛОГІЇ

Голубош Г. В.

*студент III курсу юридичного відділення спеціальності «Право»
Рівненського коледжу
Національного університету біоресурсів і природокористування України
м. Рівне, Україна*

Голубош В. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права, процесу і криміналістики
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Київ, Україна,
генерал поліції третього рангу, начальник
Головного управління Національної поліції в Івано-Франківській області
м. Івано-Франківськ, Україна*

*Молодь – це майбутня генерація суспільства, його рушійна сила.
Від неї залежить здоров'я нації, міцність держави,
її прогресивний розвиток, слідування вищим цінностям та ідеалам.
Лише так можна досягти значних успіхів та результатів.*

*На жаль, поступово ми втрачаємо всесторонню освіту, вона
продовжує індивідуалізуватися. Ми добре знаємо щось одне, а всього
іншого попросту не знаємо. Ми не вивчаємо людину та навколишні
процеси комплексно, системно. Від цього і всі біди. Перші вчені були
енциклопедистами, носіями комплексного знання. Тому лікар повинен
знати людину всесторонньо, як і вчитель, юрист чи інший спеціаліст.
«Чи правильно нівелювати національні цінності, інтереси, традиції,
звичаї і культуру – все зливати воедино? Безумовно, ні. Є таке
поняття, як самобутність держави. Її треба берегти.»*

Правосвідомість неповнолітніх, їхня поведінка і характер залежать від суспільних процесів, що відбуваються у світі, а також політики держави, обраного курсу державних інституцій і результатів такої діяльності.

Процес виховання, освіти та соціалізації підростаючого покоління проходить безболісно і продуктивно тоді, коли соціум проявляє увагу та піклування про неповнолітніх, захищає їхні права та законні

інтереси, створюючи оптимальні умови розвитку особистості молодой людини.

Система вітчизняного законодавства орієнтована на побудову соціальної, демократичної та правової держави. Задля цього необхідно проводити виважену державну політику, спрямовану на всесторонній розвиток особистості, гарантування її прав і свобод, піклування про соціальний захист усіх членів суспільства, особливо неповнолітніх.

В сучасних умовах невід'ємною складовою державної політики є ювенальна юстиція, яка має відповідати європейським стандартам, а також нормам, вимогам і принципам міжнародного права.

Сьогодні у світі активними темпами розвивається нова комплексна наука – ювенологія, яка розглядає молоде покоління найважливішим рушієм суспільного розвитку. Молодь – це майбутнє нації, від її правильного виховання залежить продукуюча функція нації, що і визначає прогресивний розвиток держави.

В умовах сучасного світу досить поширеними є різні форми девіантної поведінки неповнолітніх, а саме: алкоголізм, проституція, наркоманія, організована злочинність, тероризм. Ні для кого не секрет, що дедалі частіше правопорушниками стають неповнолітні.

З огляду на сказане, вважаємо за доцільне поділитися наболілим про одну з перелічених проблем – алкоголізм. Так, незалежні експерти зауважують, що 90% горілчаних виробів є фальсифікатом, і вірогідність натрапити на сурогат надзвичайно велика. Тут і прихована відповідь на питання, чому смертність від алкоголізму є такою високою, адже 2-3 роки систематичного вживання спиртних напоїв призводить до детальних наслідків.

В даному випадку відповідальність за забезпечення неповнолітніх від згубного впливу алкоголю лягає на державу. З іншого боку, у суспільстві укорінюється тенденція до пропаганди так званої гуманізації покарань, мовляв, місця позбавлення волі не найкращим чином підходять для молодих людей. У такому разі постає питання доцільності використання ювенальної юстиції як інструмента протидії злочинності неповнолітніх.

Безумовно, заявлена проблема є дискусійною, вона перебуває на стику добра і зла, права і моралі, свободи і вседозволеності. Вона належить до вічних проблем, подібно як евтаназія, аборти, клонування, де завжди буде «за» і «проти». Наша мета – дослідити заявлену тему, акцентувавши на висвітленні кримінально-правової сторони та її кримінологічних аспектів.

В сучасних умовах доцільно говорити про таку науку, як ювенальна кримінологія. Для широкого загалу вона була б досить цікавою, адже

допоможе виявити «підводні течії» вказаної проблеми, її витoki, сучасні тенденції та спрогнозує негативні наслідки впровадження ювенальних механізмів.

Треба пам'ятати, що основними причинами ювенальної злочинності є соціальна неблагополучність. Відповідно до європейських стандартів, більшість сімей нашої держави знаходиться за межею бідності у зв'язку з низькими заробітними платами. Молода сім'я стоїть перед вибором – народжувати чи не народжувати. Досить часто впровадження ювенальної юстиції в Україні та світі є плацдармом для втілення негативних ювенальних механізмів. Ювенальна юстиція нерідко втручається у «свята святих» – повноцінну сім'ю, що несе собою велику загрозу існування світового співтовариства. Статистика вилучення дітей із повноцінних сімей у європейських країнах є жахливою. Ні для кого не секрет, що дітям властиво обманювати, згадаймо себе в дитинстві. Якщо ми допустимо ювенальну юстицію, то обездолений стане зіпсованим, особливо коли така дитина буде усиновлена нетрадиційними сім'ями.

ЩОДО ДЕТЕРМІНАНТ, ЩО СПРИЯЮТЬ ВЧИНЕННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Дем'янчук В. А.

*доктор юридичних наук, доцент,
академік*

*Академії адміністративно-правових наук,
професор кафедри кримінального права та правосуддя
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Вивчення наукової літератури показує, що питання детермінації злочинності відносяться до ключових при дослідженні будь-якого із її видів. Як з цього приводу досить слушно зауважив А. П. Закалюк, від її розуміння залежить досягнення головної мети кримінології, якою є наукове обґрунтування рекомендацій щодо запобігання злочинності. У широкому значенні, на його думку, поняття детермінації відображає діалектичну суттєву властивість реального буття, тобто загальний зв'язок, взаємозалежність і взаємообумовленість предметів, явищ та процесів [1, с. 183]. Виходячи з цього, Б. М. Головкін небезпідставно

вважає, що детермінація злочинності – це сукупність різних за природою негативних явищ об'єктивного і суб'єктивного характеру, які у своєму зв'язку обумовлюють кримінальну форму поведінки у суспільстві [2, с. 71], а О. М. Джужа переконаний, що коли розглядається поняття детермінантів злочинності через спектр філософського вчення про причинність, то поряд із поняттям причини, яке викликає певний наслідок, неодмінно стоїть поняття умови, яке сама цього наслідку не викликає, але сприяє причині «виконати свою справу» [3, с. 59]. Аналогічну позицію займає А. І. Долгова, яка доводить, що детермінізм, виходячи із факту причинного походження, говорить про те, чому відповідний процес відбувся так чи по-іншому, чому виникло саме дане явище, які умови походження та який ступінь стійкості відповідного процесу [4, с. 184]. Г. Й. Шнайдер, не виводячи в цілому поняття детермінації злочинності, веде мову про так званий багатофакторний підхід щодо вивчення змісту останньої, який передбачає дослідження не однієї причини, а ряду причин (факторів), що породжують та обумовлюють вчинення злочинів [5, с. 244]. У науковій літературі можна зустріти й інші методологічні підходи щодо визначення поняття детермінації злочинності. Узагальнивши існуючі в науці зазначені поняття, А. П. Закалюк вивів наступне визначення детермінації злочинності, а саме – це вся сукупність явищ, процесів, фактів, проявів, з якими вона взаємопов'язана та якими вона обумовлена [1, с. 184]. При цьому, важливе значення для кожного дослідника при з'ясуванні змісту даного поняття, має та класифікація детермінант злочинів, яку застосовує той чи інший із них. У науці детермінанти злочинності класифікують за різними критеріями:

а) за механізмом впливу на злочинність їх поділяють: на детермінанти, причини, умови та кореляти;

б) за джерелами формування – антропологічні та соціальні;

в) за структурою – детермінанти всієї злочинності та окремих її видів;

г) за змістом – політичні, економічні, соціокультурні, управлінські, психологічні, моральні, правові, сімейно-побутові, ін.;

г) за часом функціонування – детермінанти, під впливом яких відбувалося попереднє формування особистості злочинців певного покоління, та детермінанти, що діють у нинішніх умовах і обумовлюють кримінальну активність відповідним чином налаштованих людей [2, с. 73].

Крім цього, в кримінології пропонується й інші класифікації детермінант злочинності.

Зокрема, О. М. Джу́жа детермінанти, залежно від їх рівня дії, поділив на:

- 1) чинники злочинності в цілому;
- 2) чинники окремих видів злочинності;
- 3) чинники конкретних злочинів [3, с. 61].

Більш точно, у цьому контексті, здійснив класифікацію детермінант злочинності А. П. Закалюк, який поділив їх на групи за такими критеріями:

а) функціональним призначенням, тобто за функцією, яку в певній ланці або у системі детермінації в цілому виконують детермінанти, а саме – це: причини, умови, кореляти, детермінанти іншого (не кореляційного) зв'язку [1, с. 211]. У науці, причиною називають явища (системи), які породжують, продукують інші явища (системи) – наслідки [1, с. 187]. Умови – це різноманітні явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причини, яка породжує наслідок [1, с. 188]. Кореляти – це такий зв'язок між подіями, явищами, процесами, за якого зміна одних явищ супроводжується (не спричинюється чи обумовлюється) зміною інших [1, с. 189];

б) за рівнем функціонування детермінанти поділяються на: – детермінанти вищого рівня, які детермінують злочинність взагалі у значенні цілісної сукупності її суспільного прояву; – системи детермінантів злочинних проявів певного виду, що об'єднується у видовий різновид за спільними ознаками (мотивами, способом вчинення злочину тощо); – детермінанти окремого злочинного прояву, які мають індивідуальну належність саме до нього [1, с. 216–217];

в) за сферою дії детермінанти поділяються на: економічні, політичні, соціальні, управлінські, правові, інші [1, с. 217];

г) за значенням в процесі детермінації – на: корінні; головні; другорядні; суперечності, що притаманні будь-якому розвитку і реалізуються у процесі останнього, та антагоністичні, які потребують спеціальних зусиль суспільства щодо їх подолання [1, с. 218].

Таким чином, якщо застосувати зазначену кримінологічну формулу до визначення змісту детермінант, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, то слід констатувати, що останні мають відображати як загальні, так і специфічні ознаки даного поняття, позаяк останні знаходяться поміж собою у нерозривному діалектичному зв'язку.

Література:

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : [У 3 кн.]. Кн. 1 Теоретичні засади та історія української

кримінологічної науки / А. П. Закалюк. Київ : видавн. дім «Ін Юре», 2007. 424 с.

2. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.

3. Кримінологія : підручник для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

4. Кримінологія : учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2002. 848 с.

5. Шнайдер Г. Й. Кримінологія : перевод с немецкого / под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова. Москва : Прогресс : Универсал, 1994. 504 с.

СКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТУ ПОТЕРПІЛОГО, ЯКИЙ ВІДБУВАЄ ПОКАРАННЯ, ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ФАКТІВ НАНЕСЕННЯ ЙОМУ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Дервянко Н. З.

*старший викладач кафедри психології
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Питання, які стосуються особи потерпілого завжди цікавили науковців різних галузей знань. Проте проводячи аналіз наукової літератури та періодичних джерел з проблеми дослідження особи потерпілого, варто зауважити, що в науці криміналістиці, на відміну від кримінально-правового поняття предмету злочину, безпосереднім предметом досягання розглядають людину, тобто її тілесну організацію, як фізико-біологічну систему, яка, вступаючи у різні форми взаємодії, відображає себе у матеріальному середовищі [1, с. 312].

Під час розслідування кримінальних правопорушень при заподіянні тілесних ушкоджень особам, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, вкрай важливо збирати такі відомості про особу потерпілого з метою складення його психологічного портрету: вік, стать, фізичні особливості, стиль життя і недавні зміни у стані життя, соціальна адаптованість, інтелект, взаємовідносини, успішність у навчальному закладі (місці роботи), особливості темпераменту, манера поведінки, репутація вдома і на роботі, історія хвороби (фізичні і психічні особ-

ливості), особисті звички (вживання алкоголю, наркотиків), соціальні звички, захоплення, пристрасті, дружні і ворожі стосунки тощо.

Важливість наведених вище даних про потерпілих в криміналістичній та психологічній характеристиці заподіяння шкоди здоров'ю особі яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, варто пояснити що найменше двома обставинами: перша – це певна вибірковість у діях злочинця свідчить про взаємозв'язок між особливостями особи злочинця і потерпілого; друга – це наявність зв'язку між злочинцем та потерпілим, яка впливає на мету, мотив, місце, час, способи вчинення і приховання кримінального правопорушення.

Ми вважаємо, що в особливих умовах установа виконання покарань, жертва, тісно пов'язана зі всіма компонентами криміналістичної характеристики даної категорії кримінальних правопорушень, але найбільший інтерес викликає її зв'язок зі злочинцем, адже саме він дозволяє розробити рекомендації, які забезпечують безпосередній «вихід» на злочинця.

Ми погоджуємось з Боровиком А.В., який виділяє щонайменше три рівня взаємозв'язків (спілкування) потерпілого і злочинця при заподіянні шкоди здоров'ю особі, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі [2, с. 82–84].

На першому рівні знаходиться побутове та інше її оточення. Зв'язки жертви із злочинцем в даному випадку постійні і досить міцні оскільки особи знаходяться в закритому просторі установи виконання покарань.

На другому рівні знаходиться соціальне та інше оточення потерпілого. Зв'язок з цим оточенням відрізняється ситуаційністю, інерційністю і епізодичністю.

На третьому рівні, можна вести мову про подальше оточення будь-якої особи; зв'язки з яким визначаються не міжособистими відносинами, як у попередніх, а просторово-часовими та іншими чинниками. Вважаємо, що саме цим зв'язкам притаманна випадковість їх перетворення у відносини. Встановлення злочинця по даній категорії справ повинен здійснюватися по лінії переходу від дослідження найближчого зрізу до дослідження наступних рівнів оточення [2, с. 83].

Вивчивши результати емпіричного дослідження поведінки потерпілого, яка передувала заподіянню шкоди його здоров'ю, встановлено: потерпілий ображав словами, або жестами особу, яка потім заподіяла йому тяжкі тілесні ушкодження, або іншу особу – 38,0%; потерпілий першим починав вчинювати фізичний вплив – 22,0%, потерпілий першим починав сварку – 13,0%, або чіплявся до засуджених осіб – 17,0%, і в 10,0% потерпілий мав інші варіанти поведінки [3].

Варто також наголосити, що за результатами проведеного нами емпіричного дослідження лише 44,2% потерпілих після отримання

ушкодження здоров'я припиняють активну діяльність, намагаються уникати сторонніх осіб, залишитися на самоті та надають собі самотійно першу допомогу з метою приховати інцидент, досить рідко звертаються по допомогу до сторонніх осіб. Близько 24% потерпілих, після отримання шкоди здоров'ю намагаються уникати місця де було заподіяно ушкодження здоров'ю, проте 19% потерпілих навпаки намагаються продовжувати активні дії. В переважній більшості вони виражаються в спробі вчинити фізичне насильство стосовно свого кривдника, забезпечити вчинення насильства щодо нього іншими особами. Приблизно 7% з них погрожують фізичною розправою, або іншою помстою особі, яка заподіяла їм шкоду здоров'ю [4, с. 22–23].

Саме погроза зі сторони потерпілого засудженого допоможе бути здійснена як ним самим, так і його співкамерниками або особами які знаходяться в одному загоні. Ми можемо це пояснити, з точки зору науки психології, в першу чергу проявами сильного душевного хвилювання, стресом не рідко й страхом.

Враховуючи викладене, нами запропоновані наступні види стосунків між жертвою та злочинцем, а саме: по-перше, дружні; по-друге, нейтральні; по-третє, неприязні стосунки; по-четверте, відсутність будь-яких стосунків до виникнення злочинного результату. Проводячи характеристику видів стосунків між потерпілим та злочинцем, варто зауважити, що криміналістична значимість неприязних стосунків проявляється у можливості використання відомостей про них для встановлення особи злочинця, мотивів його поведінки, джерел інформації, для висування версій про мотив і мету злочину, про спосіб вчинення і приховування злочину, про місце знаходження об'єктів, що цікавлять слідство тощо. Відповідно до цього злочинці частенько намагаються приховати конфліктність, та неприязнь у стосунках з потерпілим від оточуючих. Відсутність відомостей про реальний характер стосунків жертви з різними особами серйозно ускладнює розкриття кримінальних правопорушень в установах виконання покарань.

Література:

1. Салтевский М. В. Криміналістическая характеристика: структура, элементы. Специализированный курс криміналістики: Учебник. Киев. НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1987. С. 307–316.

2. Боровик А.В. Дослідження особи потерпілого, при розслідуванні заподіяння шкоди здоров'ю особам, що відбувають покарання у виді позбавлення волі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Одеса, 2017 № 29, Том 2. С. 81–84.

3. Боровик А.В. Результати анонімного опитування засуджених осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі в УВП, щодо заподіяння їм тілесних ушкоджень чи катувань. Рівне, 2017. 12 с.

4. Дервянко Н.З. Результати анонімного опитування засуджених осіб, які відбувають покарання у пенітенціарних установах Рівненської області, щодо заподіяння їм тілесних ушкоджень чи катувань іншими засудженими та персоналом установ виконання покарань. Рівне, 2020. 94 с.

ЩОДО МІСЦЯ ПРОФІЛАКТИКИ ВІДВЕРНЕННЯ У ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЙНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Джамадзе Т. Г.

*доктор юридичних наук, професор
Академії Європейської освіти
м. Тбілісі, Грузія*

Білецький А. В.

*студент IV курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
ім. академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Як встановлено в ході даного дослідження свою роль, місце та особливості реалізації при здійсненні заходів спеціально-кримінологічного запобігання корупційним злочинам має й діяльність по їх відверненню, під якою в науці розуміють специфічний напрям спеціально-кримінологічного запобігання, що складаються із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виношують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, добровільної відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності [1, с. 144]. При цьому, усередині зазначеного напрямку запобіжної діяльності науковці констатують відмінність між: а) заходами спрямованими на усунення більш-менш позбавлених індивідуальності криміногенних об'єктів; б) заходами, що вживаються до конкретних осіб, у яких виник та психологічно сформувався злочинний намір (мотив), і він реально почав матеріалізовуватися, проявлятися [2, с. 31].

Першу групу заходів по відверненню злочинів умовно можна назвати загальними, тобто такими, що спрямовані на певне коло або групу щодо усунення або нейтралізації їх злочинних намірів, добровільної відмови від злочинної поведінки [2, с. 32].

Друга група – індивідуальне відвернення злочинів – являє собою специфічний комплекс заходів, які здійснюються різними суб'єктами запобіжної діяльності, щодо осіб, про яких достовірно відомо, що вони замислюють вчинення злочинів з метою активного втручання і впливу на свідомість, волю, поведінку, спосіб життя [2, с. 32].

Як у зв'язку з цим зауважив В. В. Голіна, відвернення злочинів має місце тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку виконання злочину [1, с. 144–145]. Виходячи з цього він розділив заходи запобігання злочинній мотивації на дві групи:

1. Заходи переорієнтації антисуспільної настанови.

До таких заходів, зокрема, відносяться: а) спеціальні економічні та соціально-психологічні програми, які розраховані на те, щоб людина в суспільстві отримувала більш-менш повне задоволення своїх потреб і відмовлялась від злочинних намірів; б) заходи, спрямовані на формування у громадян антикримінальної культури; в) кримінологічна поінформованість населення для його більш тісного співробітництва з правоохоронними органами; г) організаційно-правові заходи, які підвищують у людей почуття відповідальності та виробляють у них уявлення про допустимі засоби досягнення своїх потреб [1, с. 145].

2. До активних контрзаходів запобігання злочинній мотивації належать: а) заходи переконання; б) заходи різних форм примусу; в) заходи застереження; г) заходи допомоги особам, звільненим з місць позбавлення волі [1, с. 145].

Як показало вивчення юридичної літератури, за відверненням злочинів як одним з напрямів запобіжної діяльності у сфері боротьби із злочинністю визнається самостійність і специфічність, оскільки центр цієї роботи переноситься на стадію, коли з'являється умисел та приймається рішення на виконання злочину [3, с. 329]. Крім цього, під відведенням злочинів науковці розуміють сукупність видів діяльності, що здійснюється колом суб'єктів запобігання злочинам шляхом розробки і реалізації цілеспрямованих професійних заходів [2, с. 31].

Якщо розглянути це питання через зміст запобігання корупційним злочинам, зокрема, що вчиняються персоналом установ виконання покарань, то варто продемонструвати у зв'язку з цим декілька статистичних викладок. Так, тільки у 2016 році персоналом УВП було вчинено 5 (2015 р. – 16) корупційних правопорушень.

Все це свідчить про низький рівень реалізації у діяльності відповідних суб'єктів запобігання корупційним злочинам заходів по їх відверненню, як на загальному та індивідуальному рівні. Зокрема, у

2016 році (як, власне у попередні роки (1991–2015 р.р. [4, с. 100–111] та у 2017 р. [5, с. 2–3]) через зловживання впливом та вчинення інших корупційних проявів у роботі тих чи інших служб та посадових осіб УВП засудженими було допущено 298 злочинів (2015 р. – 458), у тому числі ті, що мають пряме відношення до корупційної злочинності персоналу установ виконання покарань.

Література:

1. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. 440 с.
2. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібн. / Голіна В. В. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика: [У 3 кн.]. Кн. 1 Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. Київ : видавн. дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
4. Дані про Державну кримінально-виконавчу службу України за 2017 рік [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції : сайт. Київ, 2017. Режим доступу: <https://minjust.gov.ua>. Назва з екрану.
5. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2017 році : інформ. бюл. Київ : Міністерство юстиції України, 2018. 39 с.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ НЕВИКОНАННЯМ РІШЕННЯ СУДУ В РАМКАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Льїна О. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правової політики та кримінального права

Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Пучко А. В.

студентка II курсу денної форми навчання

Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

11 вересня 1997 р. Україна приєдналась до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ, Європейська

конвенція). Із цього моменту громадяни України отримали право на звернення зі скаргами про порушення своїх прав та основоположних свобод про Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Згідно останніх показників Україна вже не є країною, проти якої найбільше скарг у Європейському суді з прав людини. Дану статистику повідомив у Страсбурзі президент суду Гвідо Раймонді: «станом на 1 січня 2018 р. на розгляді ЄСПЛ перебувало приблизно 7100 скарг, що є четвертим показником серед країн-членів Ради Європи. В першій трійці – Туреччина (7500), Росія (7750) та Румунія (9900). Як відомо, рік тому Україна була на першому місці за цим показником, тоді на розгляді Суду перебувало понад 18 тисяч скарг проти неї. Втім таке різке зменшення пов'язане із безпрецедентним рішенням «Бурмич та інші проти України», за яким ЄСПЛ викреслив зі свого реєстру понад 12 тисяч скарг на Україну про системне невиконання рішень національних судів, передавши їх розгляд у Комітет міністрів» [1]. Але повідомлення про зменшення кількості скарг до ЄСПЛ у зв'язку із вилученням скарг про невиконання рішень судів в Україні лише кількісно зменшують показники щодо кількості скарг, насправді ж кількість справ відносно України у ЄСПЛ лише зростає.

Наведені показники свідчать про те, що невиконання рішень суду в Україні стала масштабною проблемою. Це тягне за собою зневіру суспільства у дієвості судових рішень, неефективність судової системи та підвищення рівня злочинності. Означені проблеми потребують негайного вирішення як на теоретичному, так і правозастосовному рівні.

Виконання рішення суду є невід'ємною частиною права на справедливий суд. Як зазначають дослідники, «правосуддя визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення у правах. Судове рішення за своєю суттю охороняє права, свободи та законні інтереси громадян і є завершальною стадією судового провадження. У резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26 січня 2011 р. відзначається існування основних системних недоліків, які викликають велику кількість повторюваних висновків щодо порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що серйозно підривають верховенство права. Щодо України ці проблеми пов'язані, зокрема, із хронічним невиконанням рішень національних судів» [2]. Фактично науковці констатують проблематику та статистику, яку було проголошено у Страсбурзі. Окрім того, у наукових джерелах пропонуються різні підходи до вирішення піднятих питань.

Щодо українських реалій, автори зазначають, що у період січень-грудень 2016 р. за ст. 382 КК України обліковано 3609 кримінальних правопорушень. За період січень-грудень 2017 р. – 3283 правопо-

рушень. За період січень-жовтень 2018 р. – 3471. При чому у 2016 р. тільки 61 провадження направлено до суду, у 2017 р. – 27, у 2018 р. – 58 і з загальної кількості проваджень у 2016 р. у 3545 на кінець звітного періоду рішення не було прийнято, у 2017 р. – у 3251 провадженнях, у 2018 р. – у 3400 провадженнях [3]. Інші науковці приводять у своїх працях дані Державної судової адміністрації України і зазначають, що «протягом 2017 р. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1-3 ст. 382 КК України засуджено 44 особи, за 2016 р. – 69 осіб, 2015 р. – 88 осіб, 2014 р. – 160 осіб, 2013 р. – 143 особи, 2012 р. – 1581 особа...» [4, с. 68]. Наведена статистика не враховує, що в рамках апеляційного та касаційного оскарження кількість засуджених осіб зменшилась і реально до відповідальності за невиконання судових рішень було притягнуто невелику кількість осіб порівняно із кількістю звернень за даним фактом. Кількісні показники засуджених начебто не говорять про масштабність проблеми невиконання судових рішень в Україні. Водночас правоохоронні органи не поспішають порушувати справи за вказаними статтями КК України [5, с. 104], що робить злочинність із невиконання судових рішень латентною.

Окрім того, необхідно враховувати, що «невиконання судових рішень є потужним інформаційним фактором відтворення загальної злочинності. Масовість цих форм злочинної активності формує сигнальну систему, так чи інакше спрямовану на деструкцію державного механізму, правової системи в цілому» [6, с. 120].

Як визначають автори, «на особливу увагу в цьому аспекті заслуговує та обставина, що в Україні поряд з рішеннями національних судів не виконуються також рішення ЄСПЛ, а також той факт, що рішення судів поряд з пересічними громадянами не виконують і посадові особи органів державної влади» [7]. І на даний час ситуація не змінилася. Як у 2015 р. науковці зазначали, що «Україна займає одне з перших місць у порушенні прав людини, підтвердженням сказаному є та кількість справ, в яких встановлено невиконання Україною норм ЄКПЛ» [8, с. 5], так і зараз цей факт залишається.

Якщо співвіднести кількість звернень до правоохоронних органів і кількість засуджених осіб за даним складом кримінального правопорушення становиться очевидним той факт, що вчинено більше кримінальних правопорушень, пов'язаних із невиконанням судових рішень аніж притягнуто осіб за вчинення цих кримінальних правопорушень. Як зазначають науковці, «без виконання судових рішень реформа судової гілки влади не буде успішною, а українці не матимуть гарантій верховенства права. Проблема невиконання судових рішень ставить під сумнів усю судову реформу та гарантії верховенства права в Україні» [4, с. 69].

Література:

1. Центр інформації про права людини. URL: https://humanrights.org.ua/material/ukrajina_vzhe_ne_lider_za_kilkistju_skarg_proti_neji_u_jespl_aktualna_statistika_vid_jevsrosudu_ta_minjiustu (дата звернення: 11.07.2019).
2. Лутич У. Виконання судових рішень як складова права на справедливий суд. URL: https://www.academia.edu/28703406/%D0%92%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%A5_%D0%A0%D0%86%D0%A8%D0%95%D0%9D%D0%AC_%D0%AF%D0%9A_%D0%A1%D0%9A%D0%9B%D0%90%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%90_%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%90_%D0%9D%D0%90_%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%95%D0%94%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%98%D0%99_%D0%A1%D0%A3%D0%94 (дата звернення: 11.07.2019).
3. Слободян Б. Невиконання судового рішення – норма життя чи стаття КК України? URL: https://equity.law/images/publication/news_name/22.pdf (дата звернення: 11.07.2019).
4. Чорна О.В. Суб'єкт злочинів, пов'язаних із невиконанням рішень суду у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Том 2. С. 68–72.
5. Горбачова І.М. Деякі аспекти кваліфікації невиконання судового рішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 104–107.
6. Лагода К. О. Типологія осіб, які вчиняють невиконання судових рішень (ст. 382 КК України). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. Вип. 11 (2). С. 120–123.
7. Кримінальна відповідальність за невиконання рішення суду. URL: https://protocol.ua/ru/kriminalna_vidpovidalnist_za_nevikonannya_rishennya_sudu/ (дата звернення: 11.07.2019).
8. Сорока О.О. Реалізація практики Європейського суду з прав людини у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 254 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ТРИВАЮЧІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА МОМЕНТ ЇХ ЗАКІНЧЕННЯ

Канцір В. С.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і процесу
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Поняття триваючого злочину використовується не тільки в теорії кримінального права, але й в правозастосовній практиці. Такими кримінальними правопорушеннями, наприклад, є незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України). До речі, роз'яснюючи одну із форм вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 307 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», а саме «зберігання», Пленум ВС України звертає увагу на таке: «Відповідальність за незаконне зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів настає незалежно від їх тривалості» (абз. 6 п. 3)[1].

Триваюче кримінальне правопорушення М. Бажанов визначає так: це таке одичне кримінальне правопорушення, яке, розпочавшись дією чи бездіяльністю особи, характеризується безперервним вчиненням складу певного кримінального правопорушення[2, с. 244]. О. Наумов визначає триваюче кримінальне правопорушення як дію (бездіяльність), поєднану з наступним тривалим невиконанням обов'язків, покладених на винну особу законом під загрозою кримінального переслідування[3, с. 317]. І. Тяжкова і Б. Леонтьєв під триваючими кримінальними правопорушеннями розуміють такого роду кримінальні правопорушення, що характеризуються безперервним здійсненням складу певного протиправного діяння і вчиняються протягом відносно тривалого проміжку часу[4, с. 503].

КК України не визначає поняття триваючого кримінального правопорушення, однак, теорія і практика визнають цей різновид одичного злочину.

Отже, триваюче кримінальне правопорушення починається і утворює закінчений склад конкретного кримінального правопорушення або з моменту вчинення першої протиправної дії (наприклад, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 393 КК України), або з акту бездіяльності (прикладом може бути склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 336 КК України). Триваюче кримінальне

правопорушення припиняється внаслідок або дій самої винної особи, які спрямовані на припинення кримінального правопорушення, або із настанням подій, які перешкоджають подальшому здійсненню кримінального правопорушення, або коли відпадає сам обов'язок, виконання якого було змістом триваючого кримінального правопорушення.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн також не визначає на законодавчому рівні поняття триваючого кримінального правопорушення, але в теорії і на практиці під такими кримінальними правопорушеннями розуміють дії чи акти бездіяльності, які поєднані з наступним невиконанням обов'язків, покладених на винну особу під загрозою кримінального покарання.

Цікаво, що розуміння триваючих кримінальних правопорушень було окреслено ще у постанові Пленуму Верховного Суду СРСР від 4 березня 1929 р. із змінами, внесеними постановою Пленуму № 1 від 14 березня 1963 р., де зазначалося, що «триваюче кримінальне правопорушення починається з моменту вчинення протиправної дії (бездіяльності) і закінчується внаслідок дії самого винного, спрямованої на припинення кримінального правопорушення, або настання подій, що перешкоджають вчиненню кримінального правопорушення (наприклад, втручання органів влади)»[5, с. 70].

Триваюче кримінальне правопорушення, незалежно від часу його здійснення, розглядається як одне (одиничне) кримінальне правопорушення, яке кваліфікується за однією статтею Особливої частини Кримінального кодексу. Тривалість самого кримінального правопорушення на кваліфікацію вчиненого не впливає, але може враховуватися при характеристиці особи винного.

Література:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26.04.2002 р. № 4 (з наступними змінами). URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02.

2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. Баулін, В. Борисов, В. Тютюгін та ін.; за ред. В. Сташиса, В. Тація. Х. : Право, 2010. 456 с.

3. Наумов А. Российское уголовное право. Общая часть : курс лекций. М. : БЕК, 1997. 560 с.

4. Курс уголовного права. Общая часть. / Под ред. Н. Кузнецовой и И. Тяжковой. М. : Зерцало, 1999. 592 с.

5. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. А. Наумов. М. : Юристъ, 1996. 823 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ ПОНЯТЬ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Катеринчук К. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного та публічного права
факультету підприємництва та права
Київського національного університету технологій та дизайну
м. Київ, Україна*

Життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, відповідно до положень статті 3 Конституції України та одними із пріоритетних завдань нашої держави. З моменту незалежності України діє концепція «держава існує для людини», тобто здійснюються активні кроки до забезпечення охорони цих природних прав людини. З метою ефективного вирішення подібних завдань, держава здійснює захист, забезпечує суспільство від протиправних посягань на життя, здоров'я, честь і гідність особи. Саме тому, ці загальнолюдські природні блага охороняються та забезпечуються положеннями Кримінального кодексу України (далі – КК України), Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) та іншими законодавчими актами.

Отже, до статей 116 (Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання) та 123 (Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання) КК України було внесено зміни Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [1]. Тому, на даний час у зазначених статтях йде мова про умисне вбивство/умисне тяжке тілесне ушкодження вчинене в стані сильного душевного хвилювання, зумовленому жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого.

КУпАП передбачає захист честі та гідності громадян лише у випадку «Використання засобів зв'язку з метою, що суперечить інтересам держави, з метою порушення громадського порядку та посягання на честь і гідність громадян» (ст. 148-3) та образи людської гідності «Розпивання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв на вулицях, у закритих спортивних спорудах, у скверах, парках, у всіх видах громадського транспорту (включаючи

транспорт міжнародного сполучення) та в інших заборонених законом місцях, крім підприємств торгівлі і громадського харчування, в яких продаж пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв на розлив дозволена відповідним органом місцевого самоврядування, або поява в громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль (ст. 178).

Нині дані статті мають оціночну термінологію «честь» та «гідність», яка міститься не лише в Конституції України, КК України, КУпАП, а й у ЦК України. Так у ст. 201 ЦК України до особистих немайнових благ, які охороняються цивільним законодавством належать «... честь, гідність і ділова репутація, а також інші блага». Однак жоден із зазначених термінів, крім «ділової репутації» не мають юридичного визначення в нормативно-правових актах та у Постанові Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [2].

Ще до втрати чинності Постанови пленуму Верховного суду України «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій» [3] та наказу «Про затвердження Положення про порядок розгляду звернень та організацію особистого прийому громадян в органах державної контрольно-ревізійної служби» [4], які зазначали, що поширенням відомостей, що принижують честь, гідність та ділову репутацію особи, – поширення в засобах масової інформації або будь-яким іншим шляхом, у тому числі повідомлення невизначеному колу осіб чи хоча б одній особі, крім особи, якої вони безпосередньо стосуються, відомостей, що не відповідають дійсності. Ці два документи також не містять тлумачення даної термінології, бо вона відноситься до морально-етичних категорій, але поряд з «честью» та «гідністю» містить ще й третя складова «ділова репутація».

Ділова репутація – сукупність документально підтвердженої інформації про особу, що дає змогу зробити висновок про відповідність її господарської та/або професійної діяльності вимогам законодавства, для фізичної особи – про належний рівень професійних здібностей та управлінського досвіду, а також про те, що особа не має судимості за корисливі злочини і за злочини у сфері господарської діяльності, не знятої або не погашеної в установленому законом порядку [5; 6; 7]; відомості, зібрані Фондом, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи [8; 9].

Отже, за своєю сутністю поняття «ділова репутація» є складовою частиною більш широких поняття «честь» та «гідність» особи.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України. Відомості Верховної Ради. 2018. № 5. ст. 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n39>.

2. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: постанова Пленуму Верховного суду України. № 1 від 27.02.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.

3. Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій: постанова пленуму Верховного суду України. № 7 від 28.09.90 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-90/ed20090227/find?text=%ef%ee%f8%e8%f0%e5%ed%ed%ff%ec+%e2%b3%e4%ee%ec%ee%f1%f2%e5%e9>.

4. Про затвердження Положення про порядок розгляду звернень та організацію особистого прийому громадян в органах державної контрольно-ревізійної служби: наказ Головного контрольно-ревізійного управління України № 15 від 25.02.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0170-00/ed20090105/find?text=%cf%ee%f8%e8%f0%e5%ed%ed%ff+%e2%b3%e4%ee%ec%ee%f1%f2%e5%e9,+%f9%ee+%ef%f0%e8%ed%e8%e6%f3%fe%f2%fc+%f7%e5%f1%f2%fc,+%e3%b3%e4%ed%b3%f1%f2%fc+%f2%e0+%e4%b3%eb%ee%e2%f3+%f0%e5%ef%f3%f2%e0%f6%b3%fe+%ee%f1%ee%e1%e8>.

5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/ed20121119/find?text=%C4%B3%EB%EE%E2%E0+%F0%E5%EF%F3%F2%E0%F6%B3%FF#Text>.

6. Про затвердження Порядку погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі: розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг № 2531 від 04.12.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2190-12/ed20161111#n235>.

7. Про затвердження Положення про авторизацію осіб, які мають намір провадити діяльність з надання інформаційних послуг на фондовому ринку, та умови провадження такої діяльності: рішення

Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 670 від 27.09.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1371-18/ed20180927#n26>.

8. Про банки і банківську діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 5-6. Ст. 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/ed20131011/find?text=%C4%B3%EB%EE%E2%E0+%F0%E5%EF%F3%F2%E0%F6%B3%FF#Text>

9. Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку: рішення Виконавчої дирекції фонду гарантування вкладів фізичних осіб 05.07.2012 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12/ed20160521#n1297>

СИСТЕМА ПОКАРАНЬ ПІДЛЯГАЄ РЕВІЗІЇ

Кернякевич-Танасійчук Ю. В.

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри судочинства навчально-наукового

Юридичного інституту

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Закріплена у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) розгалужена система покарань, яка складається з 12 видів покарань очевидно пережила себе і підлягає оптимізації, виходячи з принципу законності застосування окремих видів покарань та ефективності їх виконання.

Проаналізуємо окремі з них. До прикладу, спочатку *арешт* як вид покарання передбачав застосування короткострокового інтенсивного карально-виправного впливу на засудженого в арештному домі з жорсткими режимними обмеженнями. Однак за 19 років чинності КК України так і не було побудовано жодного арештного дому. Відбування цього виду покарання здійснюється або у камері слідчого ізолятора або у спеціальній дільниці виправної колонії, що є незаконно. Відповідно до ч. 2 ст. 51 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) на засуджених до арешту поширюються права, обов'язки, заборони і обмеження, встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. З огляду на це арешт за своїми нинішніми ознаками є різновидом позбавлення волі.

Аналогічно, виходячи з положень ст.ст. 61 та 63 КК України обмеження волі та позбавлення волі практично не відрізняються за умовами їх відбування, оскільки на практиці ізоляція присутня не лише при відбуванні покарання у виді позбавлення волі у виправній колонії, але й при відбуванні покарання у виді обмеження волі у виправному центрі, що обумовлено у тому числі тим фактом, що сучасні виправні центри первинно створювалися як структурні підрозділи виправних колоній.

Вилученню з системи покарань разом з арештом та обмеженням волі підлягає також такий вид покарання як тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. Сьогодні в Україні функціонує один-єдиний дисциплінарний батальйон. Суб'єктом виконання цього покарання виступає Міністерство оборони України, що суперечить його правовій природі та функціональному призначенню, оскільки реалізація кримінально-виконавчої політики не належить до його компетенції. Видається достатнім створення у виправних колоніях окремих дільниць для відбування покарання у виді позбавлення волі військовослужбовцями.

Викликає сумнів також доцільність збереження в системі покарань виправних робіт. Теза про те, що за допомогою праці можна виправити засудженого не відповідає сучасним реаліям суспільного життя. Тому виправні роботи за своєю суттю перетворюються у майнове покарання у вигляді штрафу в розстрочку.

Крім того, як справедливо зазначає А. Х. Степанюк, покарання, які передбачають відповідні «позбавлення», як-от: «*позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю*», «*позбавлення волі на певний строк*» та «*довічне позбавлення волі*» – взагалі не повинно бути в переліку покарань, оскільки така назва покарань суперечить поняттю покарання, визначеному в ч. 1 ст. 50 КК України, де сказано, що покарання полягає в передбаченому законом обмеженні (але ж ніяк не в позбавленні) прав і свобод особи, визнаної винною у вчиненні злочину. Покарання з такою назвою є рудиментом нашого радянського минулого. Таким чином, не повинно бути такого покарання, як позбавлення волі. Має бути ув'язнення [1, с. 431–432].

Така ж позиція простежується у нормах проекту Кримінального кодексу України, розробленого Робочою групою з питань розвитку кримінального права (станом на 15 вересня 2020 року), де не лише принципово по-новому визначено мету покарання, але й звужено систему покарань до штрафу, ув'язнення на певний строк та довічного ув'язнення [2]. Відповідну пропозицію Робочої групи з питань розвитку кримінального права щодо скорочення кількості покарань безумовно слід вітати, оскільки вона відповідає практиці європейських країн, а також сприяє інтеграції Української держави в Європейське Співтовариство.

Література:

1. Степанюк А. Х. Застосування покарань потребує змін. Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 18–19 жовт. 2018 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2018. С. 428–433.

2. Проект Кримінального кодексу України, розроблений Робочою групою з питань розвитку кримінального права (станом на 15 вересня 2020 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/09/16/1-kontrolnyj-proekt-kk-15-09-2020.pdf> (дата звернення: 09.10.2020).

СПОСОБЫ ПОЛУЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ В УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Копотун И. Н.

*доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины,
проректор с международных связей*

Академии ГУСПОЛ

г. Куновице, Чешская Республика,

профессор кафедры уголовного права и правосудия

Международного экономико-гуманитарного университета

имени академика Степана Демьянчука

г. Ровно, Украина

Для обеспечения эффективной деятельности уголовно-исполнительных учреждений важное значение имеет реализация структурными подразделениями предупредительных функций, которые не представляются возможными без знания и учета факторов которые влияют на состояние оперативной обстановки.

Как свидетельствуют статистические данные ГПтС Украины, в течение 2019 г. в учреждениях исполнения наказаний и следственных изоляторах, осужденными и лицами, взятыми под стражу, было совершено 407 преступлений, что на 23,9 % больше показателя предыдущего года.

Организационный механизм анализа и оценки оперативной обстановки в уголовно-исполнительном учреждении должен иметь научную основу. Формы и методы организации оценки оперативной обстановки в уголовно-исполнительных учреждениях разнообразные, ее осуществление временами имеет стихийную, бессистемную основу.

Как правило, функциональный механизм исследования состояния криминогенной ситуации в среде осужденных реализуется в случаях

чрезвычайных обстоятельств, совершения уголовных деяний действий, осужденных, что дезорганизуют уголовно-исполнительную деятельность.

Руководители и сотрудники уголовно-исполнительных учреждений должны быть профессионально подготовлены и ориентированы на выявления проблем, которые негативно влияют на состояние оперативной обстановки и во всем этом должен быть научный подход.

Вопросом исследования оперативной обстановки в органах и учреждениях выполнения наказаний не уделено надлежащего внимания в научной литературе.

В современной криминологии и криминально исполнительской науке проблемы влияния на преступность в уголовно-исполнительных учреждениях является предметом и объектом постоянного изучения.

В частности, этими вопросами достаточно активно в Украине занимались и занимаются В. В. Голина, А. Н. Джужа, А. П. Закалюк, А. Г. Колб, А.Н.Литвинов, А. Х. Степанюк и др.

Аналитическая деятельность в сфере выполнения наказания в уголовно– исполнительных учреждениях обеспечивает реализации функций относительно обеспечения правопорядка, недопущения осложнений оперативной обстановки. Субъектами данной деятельности является начальник уголовно-исполнительной учреждения, заместители начальника, руководители структурных подразделений, сотрудники [1].

Реализуя свои профессиональные возможности, перечисленные субъекты обязаны осуществлять непрерывный анализ состояния оперативной обстановки на основе информации, которая образуется за результатами их деятельности: организации воспитательной работы; организации досмотра; организации охраны; организации оперативно-розыскной деятельности; организации материально-бытового и медицинского обеспечения; организации психологического обеспечения.

Специфика организационных и функциональных основ деятельности уголовно-исполнительных учреждения, ее функциональность определяют свойственные только данным учреждениям информационные блоки, которые имеют разное назначение, но в целом отображают характер и состояние всего процесса выполнения наказания, какой неотделимый от состояния оперативной обстановки [2].

Для оценки последней необходимо владеть определенной информацией. Информация, которая отображает состояние оперативной обстановки в уголовно-исполнительном учреждении, необходима не только для ее оценки, но и для принятия решений предупредительного характера, составления прогноза, разработки мероприятий, направленных на повышение эффективности деятельности структурных подразделений.

Оценка оперативной обстановки в уголовно-исполнительном учреждении предусматривает необходимость анализа многих видов инфор-

мации, ее специфических проявлений, разных источников и способов получения. Наши исследования подтверждают, что в исправительных колониях не создана система оперативного сбора информации с использованием разных источников, каждое из которых может владеть определенными видами информации, которая имеет значение для оценки оперативной обстановки.

Анализ и оценка оперативной обстановки в уголовно-исполнительном учреждении и ее прогнозы должны осуществляться с учетом следующих основных видов информации [3]:

1. Изменения, которые происходят в количественном составе осужденных.

2. Криминогенная характеристика осужденных, связанная со склонностью их к противоправному поведению.

3. Анализ криминальной ситуации в исправительной колонии.

4. Анализ нарушений установленного порядка отбывания наказания.

5. Характеристика мероприятий, примененных к осужденным за нарушение установленного порядка отбывания наказания.

6. Виды и количество изъятых запрещенных предметов.

7. Наличие и характер межличностных конфликтов в среде осужденных.

Межличностные конфликты – источник осложнения оперативной обстановки. Оценка оперативной обстановки на основе результатов анализа межличностных конфликтов должна иметь непрерывный исследовательский характер. Источниками информации есть осужденные, которые находятся в конфликтных отношениях, их среда, результаты проведения оперативно-розыскных, педагогических, психологических мероприятий.

8. Опережающий анализ развития криминогенной ситуации в среде осужденных, осложнения оперативной обстановки.

Прогноз должен быть основан на результатах исследования количественных и качественных характеристик криминологов явлений и процессов, которые изменяют условия выполнения и отбывания наказания, оперативную обстановку. За результатами проведенных нами исследований, 87% разработок мероприятий в исправительных колониях носят неконкретный характер или отображают только выполнения должностных обязанностей сотрудников структурных подразделений. Значительная часть информации, имеющейся у оперативных работников, является невостребованной для оценки оперативной обстановки и составления прогноза ее изменения, разработки профилактических мероприятий, которые могут быть реализованы начальниками отделений, сотрудниками отдела присмотра и безопасности психологами, производственным персоналом [3].

Рассмотрев теоретические и организационные основы анализа и оценки оперативной обстановки в криминально исполнительных учреждениях, необходимо сделать следующие выводы:

Состояние оперативной обстановки зависит от многих факторов системного и внутрисистемного характера. Оперативная обстановка может изменяться в результате как субъективных обстоятельств, связанных с организацией деятельности персонала структурных подразделений, так и процессов, которые происходят в среде осужденных, а также в связи с осложнением криминогенной обстановки в сфере функционирования уголовно-исполнительных учреждений, чрезвычайными ситуациями естественного, биогенного, техногенного характера.

Объективность анализа и оценка оперативной обстановки зависят от качества оценки деятельности органов и учреждений выполнения наказаний. Руководители уголовно-исполнительных учреждений и другие сотрудники должны создавать систему оперативного реагирования на блокирование действия негативных факторов, которые влияют на состояние оперативной обстановки, разрабатывать мероприятия по недопущению ее осложнений.

Литература:

1. Дука О. А. Организация надзора за осужденными в уголовно-исполнительных учреждениях: учебное пособие / О. А. Дука, И. Н. Копотун / за редакцией А. Н. Джужы. – К. : Государственная пенитенциарная служба Украины, 2012. – 222 с.

2. Копотун И. Н. Предупреждение чрезвычайных событий криминально-правового характера в криминально исполнительных учреждениях: материалы научно-практического семинара. [«Современные пути предотвращения правонарушений и преступлений среди персонала криминально исполнительной системы Украины»], (Чернигов, 30 ноября в 2016 г.) /Академия Государственной пенитенциарной службы. – Ч. : Акад. Пенит. служб., 2016. – С. 57–61.

3. Копотун И. Н. Персонал органов и учреждений выполнения наказаний как субъект криминально исполнительной деятельности в Украине: материалы 3-го Международного круглого стола. [«Криминальное право: традиции и новации»], (Чернигов, 7-8 сентября в 2017 г.) /Академия Государственной пенитенциарной службы. – Ч. : Акад. Пенит. служб., 2017. – С. 62–64.

**СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ**

Кравченко В. В.

магістрантка

Хмельницького інституту

Міжрегіональної Академії управління персоналом

Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира,

Митрополита Київського і всієї України

Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Охман О. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира,

Митрополита Київського і всієї України

Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

м. Хмельницький, Україна

У сучасних умовах державотворення в Україні захист волі, честі і гідності людини та громадянина все більше стає однією з найбільш суттєвих проблем суспільного прогресу, основою якого є загальнолюдський аспект, загальнолюдські цінності. Дійсний прогрес, стратегічна мета якого – кардинальне оновлення та розвиток українського суспільства, його економічних, політичних, ідеологічних, правових і моральних засад функціонування, неможливий без належного забезпечення прав і свобод людини, але сьогодення характеризується зневажливим ставленням членів нашого суспільства до таких найважливіших особистісних людських цінностей, якими є воля, честь та гідність особи. Тому, доцільним і обґрунтованим є необхідність системного дослідження норм Кримінального кодексу України, що забезпечують протидію кримінальним правопорушенням проти волі, честі та гідності особи в межах родового об'єкту розділу III Особливої частини Кримінального кодексу України [1].

Згідно з положеннями ст. 3 Конституції України – воля, честь і гідність є однією із найголовніших соціальних цінностей в Україні [2], при цьому держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Одним із основних видів захисту який забезпечується

державою є кримінально-правова протидія кримінальним правопорушенням проти волі, честі та гідності особи.

Кримінально-правова охорона волі, честі та гідності особи здійснюється відповідно до норм, передбачених розділом III Особливої частини Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти волі честі та гідності особи». В цих статтях передбачена відповідальність за: незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146); насильницьке зникнення (146-1); захоплення заручників (ст. 147); підміну дитини (ст. 148); торгівлю людьми (ст. 149); експлуатацію дітей (ст. 150); використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1); незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги (ст. 151); примушування до шлюбу (151-2). У вказаних статтях Кримінального кодексу України воля особи її честь та гідність є родовим та безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення.

Тобто, перераховані кримінальні правопорушення посягають, у першу чергу, на права та свободи особи, під якими у цьому дослідженні розуміються закріплені в законодавстві і гарантовані державою юридичні можливості, що дозволяють кожному вільно і на власний розсуд поводитись, а також створювати і користуватись наданими йому нормами права соціальними благами.

Більш докладно проаналізуємо поняття волі, честі та гідності особи. Воля особи – це відповідна міра можливої та юридично дозволеної поведінки людини, що проявляється у розпорядженні собою, своїми вчинками на власний розсуд, а також захищеність особи від фізичного, психологічного та іншого впливу з боку будь-кого, якщо можливість такого впливу прямо не передбачена законом. Воля особи передбачає можливість реалізації нею таких прав і свобод як: право на свободу і особисту недоторканість (ст. 29 Конституції України), право на невтручання в її особисте і сімейне життя (ст. 32 Конституції України), свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання (ст. 33 Конституції України) [3, с. 110]. Честь – це сукупність рис, які характеризують позитивні моральні якості (принципи), що ними керується людина у своїй поведінці. Гідність – це усвідомлення людиною як носієм сукупності певних моральних, світоглядних, професійних та інших якостей своєї суспільної цінності, що дає їй підстави для самоповаги [4, с. 191].

Значимо, що протидія кримінальним правопорушенням проти волі, честі та гідності особи складає систему кримінально-правових засобів, до яких відносяться кримінально-правові норми Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України. В широкому розумінні до такої системи варто відносити і випадки криміналізації або ж декриміналізації окремих діянь, за допомогою яких нормативність

права переводиться в упорядкованість (порядок) суспільних відносин. Законом України від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [5] до Кримінального кодексу України внесено статтю 151-2 «Примушування до шлюбу».

Необхідність такої криміналізації була неоднозначно сприйнята юристами. На наш погляд, найбільш спірними є такі форми вчинення кримінального правопорушення: 1) примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або 2) спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає. Вбачаємо, що імплементації зазначеної норми до Кримінального кодексу України бракує як соціальної зумовленості, так і історичних передумов. На необхідності здійснити кримінологічне дослідження поширеності та динаміки цього діяння в Україні також наголошують О.М. Литвинов та Ю.Б. Данильченко [6, с. 894]. Таким чином, криміналізація примушування до шлюбу, на нашу думку, призведе до непотрібної конкуренції кримінально-правових норм, а також, до появи в Кримінальному кодексі України ще однієї мало застосовуваної на практиці кримінально-правової норми. Подібної думки Т.О. Пенькова та В.О. Гега, які зазначають, що не обґрунтованим є внесення ст. 151-2 до Кримінального кодексу України [7, с. 179].

Підводячи підсумок, варто зауважити, що ми підтримуємо намагання законодавця забезпечити правову охорону у сфері сімейних відносин, проте цілком підтримуємо висловлену окремими науковцями точку зору про відсутність достатньої обґрунтованості й доцільності криміналізації діяння, передбаченого ст. 151-2 Кримінального кодексу України.

Отже, у законодавстві про кримінальну відповідальність України встановлено як загальні, так і спеціальні кримінально-правові норми щодо протидії кримінальним правопорушенням проти волі, честі та гідності особи. За результатами дослідження системних зв'язків кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням проти особистої волі, честі та гідності особи встановлено, що це складова частина системи гарантій забезпечення конституційного права на свободу та особисту недоторканність. Як структурна частина такої системи вони містить норми, категорії і поняття, які є узгодженими з іншими структурними частинами системи гарантування забезпечення відповідного права.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: прийнятий від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 25.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посіб. / за ред. д.ю.н., проф. В.К. Грищука, д.ю.н., проф. О.М. Омельчука. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. 642 с.
4. Савченко А.В. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини (у схематичних діаграмах) [текст]: навч. посіб. / А.В. Савченко, Ю.Л. Шуляк. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 312 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/kp/KruminPravo-pidr.pdf>
5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>
6. Литвинов О.М., Данильченко Ю.Б. Пропозиції та зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (реєстр. № 4952 від 12.07.2016 р.). Законодавче забезпечення правоохоронної діяльності: навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В.В. Сокурєнка. Харків: Стильна типографія, 2017. С. 892–896.
7. Пенькова Т.І., Гега В.О. Кримінальна відповідальність за примушування до шлюбу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 31 (70). № 1. 2020. С. 177–180.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ОБМЕЖЕНОЇ ОСУДНОСТІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Марисюк К. Б.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і процесу
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Інститут обмеженої осудності є новелою українського кримінального законодавства.

Стаття 20 КК України передбачає, що «підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру».

Найбільш повно узагальнив різні форми застосування примусових заходів медичного характеру до згаданої категорії осіб свого часу В. Трахтеров. Дослідивши різні законодавчі підходи до вирішення цієї проблеми, він навів такі можливі варіанти вирішення цього питання:

1) застосування системи прямої кумуляції, коли заходи медичного характеру застосовуються разом із заходами кримінальної відповідальності;

2) застосування системи зворотної кумуляції, коли перед заходами кримінальної відповідальності до особи застосовують заходи медичного характеру;

3) застосування лише медичних заходів;

4) застосування модифікованих медичних заходів із заходами кримінальної відповідальності [1, с. 131].

Ще в 20-х роках минулого століття вчені пропонували створення спеціальних установ для осіб, які вчинили правопорушення під впливом психічних аномалій, в яких би режим утримання поєднували з лікуванням, обов'язковою працею та з заходами, спрямованими на соціальне перевиховання[2, с. 13–16]. Враховуючи труднощі організаційного та фінансового характеру, які можуть виникнути у зв'язку з створенням таких установ нового типу, Н. Іванов пропонував створити спеціальні установи для утримання аномальних злочинців, де будуть поєднані обов'язкова праця з необхідною для таких осіб психолого-психіатрична терапія[2, с. 9].

Досліджуючи це питання, О. Зайцев вважає, що врахування психічних розладів у межах осудності під час відбування особою покарання можливе і без створення для них спеціальних виправних установ. Зокрема, відповідно до ст. 95 КК України за результатами такого медичного обстеження, первинної психодіагностики і психолого-педагогічного вивчення та на підставі кримінологічної, кримінально-правової характеристики на кожного засудженого складають індивідуальну програму соціально-виховної роботи, яку затверджують начальник колонії. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 107 КК України стосовно засуджених до позбавлення волі передбачена можливість лікування. Отож, вчений робить висновок про те, що чинний КК України передбачає досить можливостей для забезпечення індивідуального підходу до відбування покарання щодо засуджених, які мають психічні розлади [2, с. 10].

Аналіз і порівняння категорії обмеженої осудності з категоріями осудності і неосудності, з деякими іншими інститутами кримінального права (відповідальність, вина, покарання) дозволяє стверджувати, що трактування обмеженої осудності класичною школою кримінального права та законодавства деяких зарубіжних країн як обставини, яка в усіх випадках пом'якшує вину, непереконлива і суперечлива. У зв'язку з цим необхідне нове тлумачення обмеженої осудності, яка відображала б сучасні погляди науковців в доктрині кримінального права.

Категорія обмеженої осудності у кримінальному праві має такі основні риси: 1) характеризує стан особи з психічними аномаліями, яка вчинила кримінальне правопорушення; 2) є не проміжною категорією між осудністю і неосудністю, а складовою частиною осудності; 3) як складова частина осудності служить передумовою кримінальної відповідальності осіб з психічними аномаліями, які вчинили кримінальні правопорушення; 4) є обставиною, яка пом'якшує кримінальну відповідальність, не має самостійного визначального значення і враховується судом при призначенні покарання у сукупності з іншими даними і обставинами, які характеризують кримінальне правопорушення і особу винного; 5) ніколи і ні за яких обставин не може бути витлумачена як обставина, яка обтяжує відповідальність; 6) може служити підставою для визначення режиму утримання засуджених до позбавлення волі і призначення примусового лікування, яке поєднується з покаранням; 7) може мати кримінально-правове значення для визначення розподілу ролей співучасників у кримінальних правопорушеннях, вчинених у співучасті; 8) відноситься тільки до часу вчинення особою кримінального правопорушення і самостійно ніяких правових та інших наслідків після відбування покарання не тягне; 9) може визнаватись

тільки судом у вирок у підставі компетентного висновку про це експерта-психіатра [1, с. 10].

Значення обмеженої осудності полягає в тому, що вона враховується судом при призначенні покарання і є підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Отже, обмежена осудність, так само як осудність та неосудність, характеризується двома критеріями – медичним (біологічним) і юридичним (психологічним), сукупність яких і дає підстави для визнання особи обмежено осудною.

Медичний критерій обмеженої осудності вказує на наявність у винного певного психічного розладу. Юридичний критерій обмеженої осудності складається із двох ознак – інтелектуальної (нездатність особи повною мірою усвідомлювати свої дії чи бездіяльність) та вольової ознаки (нездатність особи повною мірою керувати ними). Наявність такого психопатологічного стану, як обмежена осудність, безумовно, значно ослаблює здатність особи до розуміння характеру вчинюваного нею діяння і контролю за своєю поведінкою.

Виходячи зі змісту закону, можна зробити такі висновки: 1) обмежена осудність пов'язана з наявністю в суб'єкта певного психічного розладу, психічної аномалії; 2) внаслідок цього психічного стану особа не повною мірою здатна усвідомлювати фактичні ознаки і суспільну небезпечність вчиненого діяння. Однак, на відміну від неосудної особи, здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і (або) керувати ними не виключається; 3) обмежена осудність не виключає осудності як обов'язкової ознаки суб'єкта, а отже, не виключає і кримінальної відповідальності за вчинене.

Література:

1. Зайцев О. Обмежена осудність у кримінальному праві України. Х. : Майдан, 2009. 240 с.
2. Іванов Н., Брика П. Проблеми обмеженої осудності. *Законність*. 2007. № 10. С. 9–10.

І. О. МАЛИНОВСЬКИЙ ПРО ЗАРОДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Матвійчук М. А.

*аспірантка, викладачка кафедри кримінально-правових дисциплін
Національного університету «Острозька академія»
м. Острог, Рівненська область, Україна*

Історія кримінально-виконавчого права, на відміну від історії права державного, кримінального, цивільного та судового, не була предметом спеціального дослідження І. Малиновським. Вчений окремо розглянув лише комплекс питань чинного радянського виправно-трудового права кінця 20-х років минулого століття, і розглянув їх в одній з останніх своїх праць, що вийшли друком, – «Радянські поправчо-трудові установи порівнюючи з буржуазними тюрмами» (1928 р.) [1, с. 293]. Але історію кримінально-виконавчого права він висвітлював практично упродовж усієї своєї наукової діяльності, досліджуючи побічно, головним чином у контексті дослідження соціального інституту кровавої помсти та її генетичного взаємозв'язку з смертною карою, а також історії кримінального та судового права, тобто галузей права, які, особливо в період їх зародження та становлення, якщо розглядати їх з позицій сучасності, становили з правом кримінально-виконавчим органічну єдність. Вказані та й інші історичні соціально-правові явища, пов'язані, зокрема, з призначенням кримінальних покарань та їх виконанням були досліджені І. Малиновським досить повно та хронологічно послідовно, то наявна наукова спадщина вченого цілком дозволяє виокремити в ній й історію права кримінально-виконавчого, в нашому випадку його зародження та перші етапи розвитку.

Людська природа з її основними потребами у всіх людей однакова: всі люди підпорядковуються одним і тим же законам фізичним і психологічним. Звідси схожість багатьох явищ в житті різних народів. Схожість має місце також в праві. І саме однаковість людської природи обумовила на початку людства, згідно з вченням І. Малиновського, схожість права народів у формі звичаїв, а в його складі й звичаїв кримінально-виконавчих. Національні ж особливості в праві більшою мірою стали проявлятися з набранням ними писаної форми [2, с. 69].

За результатами дослідження власне витоків суду та права, а в їх складі й права кримінально-виконавчого, І. Малиновський приходить до висновку, що такими був самосуд, інститут загальнолюдський, який має довгу історію та пройшов дві послідовних стадії розвитку, – від свого зародження і аж до епохи, коли це явище стало регулюватися державою, а саме: самосуд у формі саморозправи, помсти як проявів

тваринного інстинкту та самосуд у формі саморозправи, помсти як права та обов'язку.

Виокремлюючи першу з названих стадій вчений виходив, за Арістотелем, з того, що людина це «суспільна тварина», оскільки умови життя та виживання, особливо на зорі людства, потреби тощо у них в принципі однакові. Тваринам властиве відчуття злості та ненависті до ворога. Тварини мстять за образу. У підтвердження цього І. Малиновський посилається на приклади жорстокої помсти з боку тварин, як вони описані в багатотомній енциклопедії німецького науковця А. Брема «Життя тварин» (1866–1869 рр.) і вказує, що помста як прояв тваринного інстинкту, характерна й людям. Мстяться, як видно з наведеного переліку, і дикі звірі, і птахи, і водоплавні. Ось окремі приклади, як їх наводить І. Малиновський за А. Бремом.

Голодний орел кинувся на свиню. Селянин прогнав орла. Орел кинувся тоді на kota. Селянин побіг додому за рушницею. Орел, побачивши знову свого ворога, відпустив kota та вп'явся кігтями в селянина [2, с. 4–6].

Помста як прояв тваринного інстинкту, каже І. Малиновський, властива й людям. Мстять тварини. Мстять діти. Первісний дикун схожий на тварину або на дитину. Первісний дикун, як і мала дитина, мстить неживим предметам. Первісний дикун не в змозі володіти своїми почуттями; він підпорядковується інстинкту мстивості і мстить за образу. Помста, це відплата злом на зло, що здійснюється руками приватної особи, – потерпілого. Під впливом роздратованого відчуття первісний дикун частіше усього інстинктивно, подібно тварині, кидається на того, хто його образив та, у відповідь на спричинену образу, убиває його [2, с. 7–8].

Ми, каже І. Малиновський, можемо лише припускати, що колись, дуже давно, такий час був. Тоді окремі випадки помсти знаходили виправдання у тому, що людей, як і тварин природа нагородила відчуттям злості та мстивості, що, підпорядковуючись цьому природньому відчуттю, люди інстинктивно віддячували злом на зло [3, с. 189].

Далі, в міру повторення окремих випадків помсти в людини поступово складається переконання про те, що мстити можна і треба. Так факт помсти перетворюється в право та обов'язок, – уже не дикий тваринний інстинкт, а право, санкціоноване юридичними, зокрема звичаєвими нормами, і разом з тим у моральний та релігійний обов'язок, бо в древності право, мораль і релігія не виокремлювалися. Так настає друга стадія самосуду. Люди переймаються свідомістю того, що мстити можна і треба, що образа може бути та неодмінно має бути відомщена [2, с. 8].

На підтвердження цього положення І. Малиновський наводить багату фактичну базу: про помсту, покладену на людину самим Богом в Біблії, в єврейських законах Мойсея, зокрема, в книгах «Числ», «Буття», «Суд Ізраїлевий», «Цар»; про помсту як волю від богів у древніх греків в «Одісеї» та «Іліаді», про вимогу особистої помсти в древніх арабських піснях, про помсту як священний обов'язок у перській поемі «Шах Наме», в сагах древніх германців, у древніх пам'ятках балтійських слов'ян, сербів, боснійців, моравців, про релігійний обов'язок помсти в древніх пам'ятках польського права, про погляд на помсту як на виконання священного обов'язку, покладеного релігією, у кавказьких горців тощо. При цьому він посилається або безпосередньо на першоджерела, або на авторитетні наукові дослідження, наприклад, на історичну працю Т. Грановського «Досвід порівняльного огляду найдревніших пам'ятників народної поезії германської та слов'янської» (1861 р.), «Твори» Н. Іванишева (1876 р.), дослідження Леонтовича «Адати кавказьких горців» (1883 р.), працю В. Серошевського «Якути» (1896 р.) та інші. Ось конкретні приклади. В книзі «Числ» значиться: «Месник за кров сам може умертвити вбивцю: лише тільки зустріне його, сам може умертвити його». «Одісей убив женихів Пенелопи. Ця помста була виконанням закону богів: Дієв їх суд поразив; від своїх беззаконній загинули».

І. Малиновський поділяє погляди тих вчених, які вважали помсту в первісному суспільстві «добродійним інститутом». Він наводить такий, зокрема, вислів англійського вченого, спеціаліста з питань первобутньої культури, Ед. Тайлора, з його наукової праці, виданої у 1882 р. у Санкт-Петербурзі, «Антропология»: «Суспільство ради свого блага користується інститутом помсти, який людина поділяє з нижчими тваринами... Ніхто у кровавій помсті не може заперечувати її практичної розумності та користі для утримання людей від насильства на тому ступені, де не існує ще особливих суддів і катів. По суті з поміж усіх дикунів і варварів кровавий месник, як би мало не усвідомлював цього в своєму дикому шаленстві, виконував свою долю обов'язку порятунку народу від смерті, як наслідку кровавих справ» [2, с. 49]. Він погоджується також з вітчизняними істориком-юристом А. Богдановським, що «самозахист, самосуд, який обумовлювався обставинами часу, на протязі цілих віків був мірою, що сприяла до вищого розвитку суспільних відносин» [2, с. 8].

Як зазначає, І. Малиновський в кожній історичній епосі поряд з рисами, які характеризують цю епоху мають місце так звані «переживання» минулого [4, с. 8]. Проходять віки. Міняються умови життя. Міняються погляди і поняття. І те, що вважалось подвигом, стало

вважатися злочином. Законодавства культурних народів під страхом покарання стали забороняти самосуд і помсту. Їх замінили суд і показання за вироком. Між тим бувають випадки, коли і в культурному суспільстві як виняткові явища можуть відроджуватися старовинні традиції самосуду і помсти. Вони пояснюються станом сильного збудження, яке може приймати характер епідемії в епохи смут і народних бунтів, і в будь який інший час може охопити людину, яка стала жертвою тяжкої образи. Навпаки, у міжнародному житті вони складають загальне правило. Війна – останній, вищий засіб, за допомогою якого вирішуються суперечки між державами. А війна повертає нас у давно минулі часи самосуду і помсти [5, с. 14–18].

Отже, згідно поглядів проф. І. Малиновського, кримінально-виконавче право зародилося на зорі людства й складало з правом кримінальним та судовим органічну єдність. У своєму первісному розвитку це право пройшло дві стадії: перша – у формі самосуду як тваринного інстинкту, а друга – у формі самосуду як права людини і її священного обов'язку. На другій стадії свого розвитку самосуд став витіснятися державою, її писаним правом. Але прояви самосуду мали місце й в подальшій історії людства та мають дотепер. Одним з таких проявів самосуду є війни, де самосуд, саморозправа, помста проявляються і у формі тваринного інстинкту, і у формі права та обов'язку.

Література:

1. Малиновський О. О. Радянські поправчо-трудові установи порівнюючи з буржуазними тюрмами. Збірник Соціально-Економічного відділу Всеукраїнської Академії Наук № 16. У Києві. 1928. 293 с.
2. Малиновський І. Кровавая месть и сметрныя казни. Выпуск I. Томскъ. Типо-литоргафія Сибирскаго Т-ва Печатн. Дѣла, уг. Дворянк. ул. и Ямск. пер., с. д., 1908. 209 с.
3. Малиновський І. А. Начальная страница из истории смертной казни (кровавая месть). Записки Императорскаго Русскаго Географическаго общества по отделению этнографіи. Том XXXIV/ Сборник в честь семидесятилетию Григорія Николаевича Потанина. 1909. С. 189–210.
4. Малиновський І. Лекції по історії русскаго права. Выпуск I. Томскъ. Типо-литографія Сибирскаго Т-ва Печатн. Дѣла, уголь Дворян. ул. и Ямск. пер., соб. домъ, 1907. 296 с.
5. Малиновський І. А. Война и судъ (по поводу юбилея судебной реформы 1864 года). Варшава. Типографія Варшавскаго Учебнаго Округа. 1915. С. 14–18.

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДНЕСЕННЯ
ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ДО НЕТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ**

Михайліченко Т. О.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Полтава, Україна,
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Рак С. В.

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри філософії та суспільних наук
Української медичної стоматологічної академії,
м. Полтава, Україна
науковий співробітник
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Однією із найдискусійніших тем серед вчених-криміналістів та практиків останнього десятиліття стало питання (не)доцільності введення кримінальних проступків до кримінального законодавства України. 1 липня 2020 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22 листопада 2018 р. (далі – Закон № 2617-VIII), яким було введено до Кримінального кодексу (далі – КК) кримінальний проступок. Науково-практична спільнота, особливо спеціалісти з кримінально-процесуального права, загалом схвально сприйняла цю новелу. Натомість науковці, котрі є фахівцями у галузі кримінального права, поставилися з певними пересторогами до вказаних змін, звертаючи увагу на низку недоліків, які були допущені законодавцем.

Так, одним із найдискусійніших серед усіх зауважень є питання: за яким саме принципом ті чи інші злочини невеликої чи середньої тяжкості

були віднесені до кримінальних проступків? Що стало підставою для цього? Грунтовних аргументів пояснювальна записка до відповідного законопроекту № 7279-д від 20 квітня 2018 р., на жаль, не містить.

Новелізація призвела до того, що достатньо близькі за своєю природою склади суміжних кримінальних правопорушень, які передбачені ст. 197 КК («Порушення обов'язків щодо охорони майна») та ст. 367 КК («Службова недбалість»), достатньо неочікувано (так як у попередніх усіх законопроектах їх пропонувалося відносити до кримінальних проступків) опинилися в переліку нетяжких злочинів відповідно до ч. 4 ст. 12 КК, оскільки Законом № 2617-VIII були змінені санкції (а саме збільшені розміри штрафу) досліджуваних статей. Зокрема за невиконання чи неналежне виконання особою, якій доручено зберігання чи охорона чужого майна, своїх обов'язків нині суб'єкту загрожує штраф вже не до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.), а від однієї тисячі до чотирьох тисяч н.м.д.г. Так само як і санкція кримінального правопорушення, встановленого ч. 1 ст. 367 КК, тепер передбачає покарання у виді штрафу від двох тисяч до чотирьох тисяч н.м.д.г.

Постає питання: наскільки виправданими є такі новели? На нашу думку, це є закономірним, оскільки зумовлено низкою причин:

- 1) наявність високого ступеню суспільної небезпечності;
- 2) негативна динаміка даних діянь;
- 3) наявність умов вчинення цих злочинів, які неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності тощо.

Основним і, по суті, найголовнішим із критеріїв криміналізації та її збереження є достатньо високий ступінь суспільної небезпечності відповідного діяння. За своєю спрямованістю порушення особою, якій доручено зберігання чи охорона майна, своїх обов'язків та службова недбалість є діяннями, які здатні спричинити суспільно небезпечні наслідки. Основним показником при визначенні суспільної небезпечності аналізованих злочинів і, відповідно, виборі виду відповідальності за них, є соціальні властивості наслідків розглядуваних діянь, а точніше, їхня тяжкість. Своєрідним «розшифруванням» тяжкості наслідків злочину є визначення соціальних властивостей наслідків, серед яких особливо слід звернути увагу на: 1) неможливість усунення і 2) тяжкість реальної шкоди. Розглядаючи особливості наслідків у вигляді тяжких наслідків (ст. 197 КК), варто визнати, що інколи вони можуть бути усунуті лише частково. Так, у випадку загибелі або зруйнування майна шкода не може бути усунена; при викраденні майно не завжди може бути повернуте власнику в первісному вигляді; при його пошкодженні, навіть після ремонту, можливе часткове, інколи

суттєве, знецінення. Отож, наслідки порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони майна є достатньо тяжкими.

У частині характеристики повторюваності порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони майна, можна відповідно до даних Єдиного державного реєстру судових рішень даний злочин стає предметом судового розгляду доволі регулярно (до 15 справ щороку), показники ж по ч. 1 ст. 367 КК значно вищі – у середньому за 2017–2019 роки близько 200 справ. Також варто враховувати, що достатньо велика частина винних осіб звільняються від кримінальної відповідальності. Отже, ці діяння перебувають у необхідних межах: мають тенденцію до поширення, не є поодинокими та випадковими і водночас їх не можна віднести до загальновикористовуваних.

Окрім того, на нашу думку, не всі умови існування службової недбалості чи недбалого ставлення до чужого майна людьми можна усунути без застосування кримінального закону. Вчинення конкретного злочину є результатом взаємодії негативних морально-психологічних властивостей особи та зовнішніх об'єктивних обставин – криміногенної ситуації. Складна економічна та політична ситуація в країні, правовий нігілізм, а також відсутність можливостей для самореалізації, достойного рівня життя лише сприяють загальній байдужості, небажанню працювати належним чином, бо особа не отримує від своєї роботи ні морального задоволення, ні високого рівня матеріального забезпечення. Особи, котрі виконують адміністративно-господарські функції, працюють охоронцями часто є людьми із вищою освітою, котрі не отримали підтримки держави для власної самореалізації, не мають належних засобів для існування. На ступінь суспільної небезпечності вчинюваних злочинів впливає також і ставлення винної особи до діянь і спричинених ними наслідків. Зневага існуючим обов'язком, порушення службових, професійних, договірних чи інших правових зобов'язань мають наслідком шкоду для інтересів держави, окремих фізичних чи юридичних осіб. А враховуючи те, що ми не можемо негайно піднести рівень життя в Україні до європейського, викоринити правовий нігілізм громадян і, зрештою, забезпечити (без криміналізації) караність винних осіб таким чином, щоб злочинці відчували невідворотність покарання, порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони майна (ст. 197 КК) та службова недбалість (ст. 367 КК) мають бути саме злочинами.

Додатково можна відмітити, що це є проявом наступності в праві, що виступає в якості закономірності його розвитку: закріплення в ст. 197 КК кримінальної відповідальності за порушення професійних, договірних чи інших правових обов'язків поряд із існуванням ст. 367 КК «Службова недбалість», забезпечує реалізацію принципу повноти складу, адже при

однорідності злочинних діянь, суб'єкти злочину різні: у ст. 367 КК – це лише службова особа, а в ст. 197 КК – навпаки, тільки неслужбова.

Отже, підводячи підсумок, слід відмітити, що збереження кримінальних правопорушень, передбачених ст. 197 та ст. 367 КК, як злочинів, а саме нетяжких злочинів, вважаємо обґрунтованим і доцільним.

ЩОДО МОТИВАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Пашенко Є. М.

*аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету*

*Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Термін «мотивація» як у психологічній, так і в юридичній літературі традиційно розуміється в статичному і динамічному аспектах. По-перше, поняття мотивації вживається для характеристики сукупності мотивів, властивих особі в тій або іншій формі поведінки, і, по-друге, цим терміном позначається процес виникнення і формування мотиву поведінки.

В цій роботі ми будемо вживати мотивацію саме у першому значенні, а саме як певну сукупність відносно однорідних мотивів, які мають спільну психологічну характеристику. Дослідники проблеми мотивації саме військової злочинності виділяють три її основних види: корислива, насильницько-егоїстична та анархічна. Корислива лежить в сфері матеріальних проблем, насильницько-егоїстична в сфері емоцій, анархічна обумовлена потребами спілкування суб'єкта з близькими [1, с. 82].

В свою чергу, Є.Б. Пузиревський зазначає, що для структури мотивації військових злочинів є характерним: порушення рівноваги, коли домінуюче положення здобувають особисті інтереси і потреби; діапазон спонукань військових злочинів є значно вужчий, ніж діапазон людської поведінки взагалі; мотивація більшості військових злочинів носить ситуативний в при цьому вузько особистісний і примітивно-побутовий характер; серед криміногенних факторів значна роль у мотивації військових злочинів належить факторам педагогічного і психологічного плану [2, с. 17–18]. На наш погляд, такий підхід не дозволяє виділити види мотивації насильницьких злочинів військовослужбовців. В цих випадках є просте перерахування мотивів злочинів військовослужбовців.

На наш погляд, самостійні види мотивації насильницьких злочинів можуть бути виділені на підставі дослідження внутрішнього змісту

кримінального насильства. Таке насильство може бути ворожим по відношенню до жертви. Мотивація насильницьких злочинів також може бути і ворожою, і інструментальною. Ворожість є динамічною, спонукальною силою агресивної поведінки. Основою відповідних мотивів виступає будь-яка незадоволена індивідуальна, групова, або інша вимога чи потреба. Стан ворожості та гніву виникає часто у конфліктній ситуації у відповідь на агресію з боку потерпілого або внаслідок непереборної перешкоди до досягнення певної мети.

Ворожа мотивація найбільш присутня в таких злочинах, як вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень тощо. Ці злочини часто носять імпульсивний характер. Про це свідчать ситуативність, швидкість розвитку конфлікту, а також неадекватне реагування суб'єктів на ситуацію.

Іншим видом мотивації насильницьких злочинів є інструментальна мотивація. Вона виникає тоді, коли злочинці не відчують ворожих почуттів до об'єкта насильства, а прагнуть таким чином задовольнити іншу свою потребу, наприклад, матеріальну. Інструментальна мотивація присутня в діях осіб, які скоюють злочини під впливом потреби зняти свою емоційну напругу. Такі дії російські кримінологи Ю.М. Антонян та інші називають замісними. Вони виділяють декілька видів такого роду агресивних дій.

По-перше, такі дії можуть бути спрямовані не тільки проти осіб, які є джерелом незадоволення, а і проти близько пов'язаних з ними осіб: родичів, знайомих тощо.

По-друге, такі дії скоюються з причини вираження так званих суміжних асоціацій, коли хтось ототожнюється з кривдником і йому заподіюється шкода.

По-третє, такі дії можуть бути спрямовані проти особи, яка просто першою «попалася під руку».

По-четверте, людина може переносити агресію на саму себе (автоагресія), коли не може виконати свої агресивні наміри назовні [3, с. 154–155].

Окремим видом мотивації насильницьких злочинів є негативістська. На відміну від ворожої мотивації, вона не обумовлена станом фрустрації. «Мотиви, які називаються негативістськими позбавлені, усвідомленої раціональної основи, хоча витікають з індивідуальної потреби в самоактуалізації [4, с. 143]. Прикладом такого роду мотивів є так звані маргінальні мотиви, джерелом яких виступає потреба індивіда заявити про себе, залишити про себе пам'ять, виділитись з маси. Це власне нормальна потреба людини, але коли для задоволення цієї потреби вибирається поведінка, яка заборонена кримінальним законом, то має місце негативістська мотивація злочинної поведінки. У таких мотивах головне місце займає бажання людини самоствердитись.

Слід зазначити, що можливе об'єднання мотивів вчинення насильницьких злочинів.

Підводячи підсумки, слід зазначити встановлення дійсних мотивів насильницьких злочинів військовослужбовців дозволить досягти наступного:

- встановити криміногенні фактори таких злочинів;
- врахувати суспільну небезпечність особистості при призначенні кримінального покарання;
- розробити ефективні заходи запобігання вказаним злочинам з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних детермінант такого виду злочинності.

Література:

1. Карпенко М.І. Причини і запобігання військовим злочинам анархічної мотивації. *Юридична наука*. 2013. № 3. С. 81–90.
2. Пузиревський Є.Б. Кримінологічний аналіз і запобігання військовим злочинам: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08, ХНУВС, 2011. 21 с.;
3. Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступления и расследования преступлений: монография Москва : Юрист, 1996. 336 с.;
4. Бандурка А.М., Зелінський А.Ф. Вандалізм: монография. м. Харків : Університет внутрішніх справ, 1996. 199 с.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА ШКОДУ ЕКОНОМІЧНИМ ІНТЕРЕСАМ ДЕРЖАВИ

Хороновський О. І.

*кандидат юридичних наук,
здобувач відділу аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Поняття транснаціональної організованої злочинності є досить складним об'єктом дослідження, про що свідчить значна кількість наукових праць та відсутність єдиних підходів у визначенні сутності та характерних ознак цього соціально-негативного явища.

В науковій літературі знаходимо велику кількість дефініцій поняття транснаціональної організованої злочинності, наведемо окремі з них.

М.Г. Вербенський транснаціональну організовану злочинність визначає як системне функціонування злочинних організацій і співтовариств, що мають розгалужену мережу філій в інших країнах, які використовують міжнародні зв'язки для постійного здійснення глобальних незаконних операцій, пов'язаних з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних ресурсів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або кількох іноземних державах для одержання істотної економічної вигоди, а також для ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства й використання протиріч і прогалин у системах кримінального законодавства та правосуддя різних країн [1, с. 11].

На думку І.В. Пшеничного, транснаціональна організована злочинність є формою міжнародної діяльності організованих злочинних груп або організацій із використанням різних методів, у тому числі і примусового характеру, шляхом використання в своїй діяльності заборонених товарів і послуг. Діяльність таких організованих злочинних груп або організацій має виходити за межі однієї країни [2, с. 7].

На думку Г.П. Жаровської, транснаціональною організованою злочинністю можна вважати окремих корисливий вид злочинної діяльності у сфері економіки, фінансів, торгівлі, в інших сферах суспільного життя, спрямований за межі національних кордонів, який здійснюється транснаціональними злочинними організаціями, що відповідно структуровані і організовані на засадах дворівневої злочинної комунікації, використовують у своїй діяльності передові технології та інтелектуальну складову [3, с. 113].

Є.Д. Скулиш та В.О. Глушков визначають транснаціональну організовану злочинність як якісно нову форму розвитку національної організованої злочинності, один із вищих рівнів кримінальної еволюції, суб'єктами якої є стійкі злочинні організації, сфера впливу та діяльність яких у вигляді злочинного промислу розповсюджується на декілька держав, групу сумісних держав, регіон, континент або світове співтовариство [4, с. 193].

Нормативні основи для визначення цього поняття містяться у статтях 2 та 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [5]. Перш за все, стаття 2 Конвенції надає визначення організованої злочинної групи, під якою розуміє структурно оформлену групу у складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду.

Під «серйозним злочином» Конвенція розуміє злочин, який карається позбавленням волі на максимальний строк не менше чотирьох років або більш суворою мірою покарання. Оскільки національне кримінальне законодавство не містить такого терміну, в Законі України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють» зазначається, що поняттю «серйозний злочин» відповідають поняття «тяжкий» і «особливо тяжкий злочин».

Що стосується власне транснаціональної організованої злочинності, то ст. 3 Конвенції відносить до неї:

- конкретні види злочинів, передбачені статтями 5, 6, 8 і 23 Конвенції (участь в організованій злочинній групі, відмивання доходів від злочинів, корупція, перешкоджання здійсненню правосуддя);

- «серйозні злочини», якщо ці злочини носять транснаціональний характер і вчинені за участю транснаціональної організованої групи.

Відповідно до п. 2 ст. 3 Конвенції, злочин носить транснаціональний характер, якщо він вчинений: у більш ніж одній державі; в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

Таким чином, у Конвенції підкреслюється, що транснаціональна злочинність – це перш за все організована злочинна діяльність, що здійснюється у двох та більше державах, характеризується корисливими мотивами, плануванням і належною підготовкою злочинів, розвинутою структурою, наявністю спеціальної цілі – вчинення серйозних злочинів.

Надана в Конвенції характеристика транснаціональної організованої злочинності є подібною до поширених у доктрині і законодавстві різних країн визначень організованої злочинності, та доповнюється ознакою ігнорування кримінальними структурами державних кордонів і юрисдикцій.

Усі форми транснаціональної організованої злочинності пов'язані з отриманням доходу від злочинної діяльності, однак далеко не завжди їх діяльність можна оцінити як економічну.

Слід зазначити, що в літературі та офіційних документах викладено різні точки зору з приводу сутності транснаціональної організованої злочинності на шкоду економічним інтересам держави. Не розглядаючи докладно усі наведені дослідниками теоретичні та прикладні аспекти визначення цього поняття, вважаємо за необхідне відокремити у

найбільш загальному вигляді її основні риси: злочини на шкоду економічним інтересам держави вчиняються у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг, як правило під прикриттям легальної діяльності; корисливий мотив та мета – злочини спрямовані на одержання максимальної економічної вигоди при максимальній захищеності від відповідальності; систематичний та триваючий характер злочинної діяльності; спричинення економічних збитків держави.

Відповідно, до найпоширеніших транснаціональних організованих злочинів на шкоду економічним інтересам держави належать: легалізація (відмивання) коштів та майна, здобутого злочинним шляхом; транснаціональна корупція; транснаціональна кіберзлочинність; контрабанда; незаконний обіг предметів мистецтва; злочини у фінансово-кредитній сфері тощо.

Узагальнюючи положення Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, а також напрацювання українських та зарубіжних вчених, можна сформулювати ряд характерних ознак сучасної транснаціональної організованої злочинності на шкоду економічним інтересам держави:

- множинність кримінально караних дій – в якості транснаціональних злочинів повинні розглядатися лише ті діяння, які кваліфікуються як злочинні у праві принаймні двох держав, під юрисдикцію яких вони підпадають;

- множинність юрисдикції – вихід за межі однієї країни та використання кримінальних зв'язків в інших країнах для реалізації злочинної мети;

- корисливі мотиви злочинної діяльності, направлені на отримання незаконних надприбутків;

- ієрархічна побудова структури: транснаціональні злочинні організації мають складну структуру, пов'язані з іншими соціальними інститутами; всередині організацій має місце суворі ієрархія. В якості важливої їх риси виділяється пірамідо подібна організаційна структура, яка ізолює ватажків транснаціональних злочинних організацій, зв'язок яких з конкретними злочинними видами діяльності важко встановити і безпосередню участь яких у злочинних діяннях навряд чи можна виявити [6, с. 14–15];

- адаптивність: ці організації швидко реагують на заходи, що вживаються правоохоронними органами, перебазовуються у країни з набагато слабшими системами кримінального правосуддя;

- інноваційність: транснаціональні організовані злочинні групи можуть використовувати найсучасніші технології, впроваджувати

програми інтенсивних досліджень і розробок, використовувати новітні інформаційні технології, сучасні засоби транспорту та комунікацій тощо;

– корумпованість: транснаціональні злочинні угруповання корумпують як національних, так і іноземних посадових осіб з метою отримання можливості вести або продовжувати економічну діяльність у якій-небудь країні або отримувати які-небудь переваги.

Таким чином, транснаціональна організована злочинність на шкоду економічним інтересам держави є суттєвим фактором посилення соціальної напруги і дестабілізації суспільних відносин, перешкоджає зростанню економіки, сприяє деформації міжнародних економічних підприємницьких відносин, а її масштаби є реальною загрозою становленню соціально-економічних реформ та входженню України в світове співтовариство.

Література:

1. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання: 12.00.08: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Вербенський Михайло Георгійович; Дніпропетровськ, держ. ун-т внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2010. – 40 с.

2. Пшеничний І. В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2000. – 16 с.

3. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків / Г. П. Жаровська // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Вип. 660. Правознавство. – С. 111–117.

4. Скулиш Є. Д. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом / Є. Д. Скулиш, В. О. Глушков // Право і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 190–194.

5. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

6. Вербенський М. Г. Ознаки сучасних транснаціональних злочинних організацій та транснаціонального наркобізнесу / М. Г. Вербенський, Е. В. Расюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2007. – № 3. – С. 1–23.

ДУАЛІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Хряпінський П. В.

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри публічного права*

*Інституту гуманітарних та соціальних наук
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна*

В правовій доктрині традиційно вважається, що правовідносини між суб'єктами кримінального права вибудовуються у вигляді підкорення одних іншим. Публічно імперативний характер кримінального права як галузі публічного права, що має специфіку свого предмету та методу серед інших галузей публічного права, приводить до висновку про те, що суб'єктом, чию поведінку воно регулює, є виключно держава в особі відповідних органів. Саме для держави кримінальне право визначає обсяг повноважень щодо протидії вчинюваним злочинам. У кримінально-правових відносинах, які виникають з моменту вчинення злочину, держава завжди є домінуючим і уповноваженим суб'єктом [1, с. 23]. Кримінальний кодекс України (далі – КК) передбачив низку законодавчих положень як результат впливу євроінтеграційних процесів у вирішенні кримінально-правових конфліктів. Вітчизняні вчені все частіше вказують на очевидне використання диспозитивного методу реалізації кримінально-правової політики в Україні [2, с. 15]. За допомогою цього методу кримінально-правові відносини моделюються без елементів примусу та підкорення, з урахуванням вільного вибору того чи іншого варіанту поведінки суб'єктом права.

Диспозитивність в праві найчастіше розглядають у двох аспектах, – як принцип або як метод правового регулювання. З методологічних позицій її розглядають як «особливу модель побудови правової матерії». С.С. Алексєєв вважав, що диспозитивність є однією з таких моделей (дозволеної або диспозитивної побудови правового матеріалу, що реалізується у схемі: суб'єктивне право + юридичні гарантії), яка базується на приватному інтересі. Її зміст, – у наданні особі можливості самій, своєю волею визначати власну поведінку, що відкриває простір для особи діяти за своїм баченням, за своєю волею та в своїх інтересах [3, с. 589]. Диспозитивність можна розглядати як загально-правовий, універсальний метод правового регулювання, що виражається у нормативно передбаченій можливості вибору особою того чи іншого варіанту поведінки за власною волею та на свій розсуд.

В правовій доктрині сталим є поділ права на публічне, з притамним йому імперативним методом, й приватне, із домінуючим диспозитивним методом правового регулювання. Проблема поділу права на публічне і приватне, співвідношення сфер правового регулювання, є однією з найсуперечливіших у вітчизняному правознавстві. Узагальнюючи наявні дослідження, можна виділити кілька теорій розподілу та етапів їх розвитку у використанні різних критеріїв щодо такого поділу. Втім соціально-правова ефективність та перспективність постановки проблеми «дихотомії чи дуалізму права» як протистояння публічного і приватного права, імперативного і диспозитивного методів викликає сумніви. Більш привабливою і реальною в правовій матерії вдається поєднання в одній галузі законодавства, скажімо, кримінальному, публічних і приватних засад з природним домінуванням однієї над іншою. У кримінальному праві юридичними фактами, з якими пов'язують кримінально-правові відносини, визнаються вчинення особою: діяння за обставин, що виключають його злочинність, суспільно-небезпечного діяння та/або злочину, правомірної посткримінальної поведінки тощо. Припинення одних та виникнення інших (трансформація) кримінально-правових відносин має обумовлюватися новим юридичним фактом, скажімо, правомірною посткримінальною поведінкою у вигляді дійового каяття, коли особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 45 КК) чи сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня) до притягнення її до кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 212 КК) та інші.

Правовідносини, що виникають у визначений спосіб набувають характеру порозуміння між державою в особі уповноважених на застосування заохочення органів, з одного боку, і особою, яка вчинила правомірні посткримінальні вчинки, що стимулюються кримінальним законом. Так, одним із завдань інституту судимості є створення у свідомості звільнених осіб додаткових мотивів утримання від вчинення нових злочинів. Наявність у законодавстві, – вказує В.В. Голіна, – дострокового зняття судимості, визнання у зв'язку з цим, особи не судимою, ще більше стимулює її законослухняну поведінку. Судимість таким чином, це певна пересторога для особи наступу суттєвих негативних наслідків при відхиленні від норми, вона є формою посилення у особи відповідальності за свою поведінку [4, с. 14]. В регулюванні цих правовідносин застосовується метод заохочення, спрямований на усунення, звільнення або пом'якшення потенційного чи реального

кримінально-правового обтяження. Об'єкт зазначених правовідносин ніяким чином не пов'язаний з визначенням заходів державного примусу у вигляді обмеження прав і свобод особи. Вид та міра кримінально-правового заохочення, безумовно, визначається владним суб'єктом правовідносин, – державою, але фактичні підстави його застосування є, як правило, суб'єктивним правом, а не обов'язком особи. Правий І.Е. Звечаровський, коли стверджує, що застосування заходів заохочення завжди тягне за собою змінення кримінально-правового статусу заохочуваного суб'єкту [5, с. 115]. Утім, ця теза потребує розвитку й уточнення змін у правовому стані суб'єкта, що застосовує заохочення.

Суб'єктний склад заохочувальних правовідносин це, з одного боку, держава у вигляді спеціально уповноважених органів (дізнання, слідства, прокуратури, суду) та особа, яка вчинила злочин. Але, органи, що уповноважується державою застосовувати заохочення різко скорочується, й це право є прерогативою суду (ч. 1 ст. 44 КК). Під заохоченням розуміють виключно позитивний збуджувальний процес, формування спонукання, прагнення до правомірної, соціально-корисної поведінки. На відміну від «норм-стимулів», «норми-заборони» відіграють роль анти-стимулу, гальмуючого фактору, що обмежує особу у визначених законом рамках поведінки, забороняють вчиняти суспільно-небезпечні діяння під страхом кримінального покарання [6, с. 234]. Дуалізм категорій «дозвіл – заборона», «позитивне – негативне», «заохочення – покарання» у свідомості існує у якості структури психічно-активності людини. Особливість кримінально-правового стимулювання полягає у активному цілеспрямованому психологічному впливі на свідомість і волю особистості. Діючи правомірно у сфері кримінально-правового регулювання, особистість узгоджує (співвідносить) свою поведінку з правовими нормами і виявляє вільний вибір між різними варіантами можливої поведінки. Вибір правомірного варіанту поведінки забезпечує різноманітну державну підтримку: інші суб'єкти права зобов'язані сприяти таким діям, не втручатися у них, у раз невиконання ними своїх обов'язків держава застосовує примус, відновлює порушене право правомірно діючої особи тощо. Відтак, правомірна кримінально-правова поведінка як юридичний факт тягне не просто виникнення правовідносин, а певний комплекс засобів правового впливу, спрямований на виникнення, розвиток, стимулювання правомірної поведінки, як форми гармонійного співіснування інтересів особи і суспільства [7, с. 36].

Правовий статус суб'єктів заохочувальних правовідносин передбачає певні гарантії застосування приписів, що передбачають, скажімо, право чи обов'язок суду звільнити особу від кримінальної відповідальності. Варіанти гарантій держави, як владного суб'єкту заохочу-

вального правовідношення, відповідають поділу звільнення від кримінальної відповідальності на імперативні та дискреційні види. Якщо, позитивна поведінка утворює для держави у відношеннях повноваження на звільнення особи від кримінальної відповідальності як альтернативу покласти на неї таку відповідальність, то має місце дискреційний (необов'язковий) вид звільнення від кримінальної відповідальності. Суд, який представляє державу у цих правовідносинах, спершу обирає одне з двох повноважень, що йому належать, а потім реалізує обране повноваження. Інша ситуація складається, коли повноваження держави покласти на особу кримінальну відповідальність повністю змінюються на звільнення її від останньої. Суд має повноваження і зобов'язаний звільнити особу від кримінальної відповідальності, що характерно для імперативних (обов'язкових) видів звільнення. Відносини, що регулюються методом заохочення є природно кримінально-правовими. Можливість припинення заохочувальних правовідносин і повернення знову до правовідносин охоронного типу, з застосуванням до особи примусу та визначенні виду та міри обмежень прав і свобод, виникає у випадках умовного звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, коли особа неналежним чином виконує покладені на неї обов'язки (ст.ст. 75, 76 КК).

Підсумовуючи, слід прогнозувати поширення диспозитивного методу як регулятора кримінально-правових відносин, насамперед заохочувального типу щодо прав особи потерпілого, звільнення від кримінальної відповідальності та/або покарання, угоди про визнання вини тощо. Ідея розвитку диспозитивізму у кримінальному праві є перспективною, проте вона не повинна розхитувати соціальне завдання кримінального права, – протидію злочинності, яке вирішується публічними правовідносинами та імперативним методом. Разом із основними, «стволовими» заборонними нормами заохочувальні норми мають вирішувати завдання, передбачене у ч. 1 ст. 1 КК. Відтак дуалізм кримінально-правового регулювання не є протиставлення публічного і приватного права, імперативного і диспозитивного методів, а є поєднанням публічних і приватних засад із природним домінуванням публічно імперативного методу.

Література:

1. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи: моногр. Ю.В. Баулін, М.В. Буроменський, В.В. Голіна та ін. К. : Парламентське видання, 2015. 688 с.;

2. Фріс П.Л., Козич І.В., Гануляк Е.М. Диспозитивний метод реалізації кримінально-правової політики: моногр. – Івано-Франківськ, Голіней О.І. 2020. 203 с.

3. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования: моногр. М. : Статус, 1999. 712 с.;
4. Голина В.В. Судимість: моногр. Харків : Харків юридичний, 2006. 384 с.
5. Звечаровский И.Э. Уголовно-правовые нормы, поощряющие посткриминальное поведение личности: моногр. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1991. 160 с.;
6. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у законодавстві України про кримінальну відповідальність. Велика українська юридична енциклопедія. У 20-ти томах. Том 17. Кримінальне право / Ред. 17-го тому: Тацій В.Я., Борисов В.І., Тютюгін В.І. та ін. Харків: Право. 2017. 1064 р.
7. Ященко А.М. Застосування заходів кримінально-правового характеру: моногр. Харків : Харьк. нац. ун-т внутр. справ Ніка-Нова, 2014. 388 с.

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Щербаков В. В.

*кандидат юридичних наук,
суддя*

*Рівненського окружного адміністративного суду
м. Рівне, Україна*

Детальним аналізом чинного КВК України нами встановлено окремі суперечності, що негативно впливають на застосування положень кримінально-виконавчого законодавства на практиці.

Предметом усунення правових прогалин є суспільні відносини, що потребують правового регулювання. Структура цих суспільних відносин є наступною: а) повністю відсутні у кримінально-виконавчому законодавстві України правові норми, що стосуються процесу виконання та відбування покарань. Так, виключивши з глави 26 КВК України норми (ст. ст. 160–162), що стосувались контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання, законодавець залишив це питання без правового регулювання, враховуючи, що як у ст. 13 КВК, так і у Законі України «Про пробацію» відсутні такі об'єкти контролю, як: засуджені, звільнені від подальшого відбування покарання умовно-достроково (ст. 81 КК); по хворобі (ст. 84 КК); по амністії (ст. 86) та по помилуванню (ст. 87), які, згідно статистичних даних,

вчиняють щорічно за час невідбутої частини покарання від 25 до 45% кримінальних правопорушень повторної злочинності [3, с. 77].

Виходячи з цього, логічно було б КВК України доповнити ст. 160 «Контроль за особами, звільненими від подальшого відбування покарання» такого змісту: «Контроль за особами, звільненими в установленому порядку від подальшого відбування покарання, здійснюється відповідно до положень цього Кодексу та інших законів України».

Для забезпечення реалізації положень ст. 160 КВК, крім цього, варто ч. 1 ст. 13 даного Кодексу доповнити реченням такого змісту: «Уповноважений орган з питань пробації у межах своїх повноважень забезпечує здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених згідно закону від подальшого відбування покарання» та викласти цю норму в новій редакції. Аналогічні зміни необхідно у зв'язку з цим внести у ч. 1 ст. 6 Закону України «Про пробацію», віднісши контроль за даною категорією раніше судимих осіб до завдань органів пробації; б) частково відсутні у кримінально-виконавчому законодавстві України правові норми, які мають відношення до змісту кримінально-виконавчої діяльності.

Так, відповідно до вимог ч. 2 ст. 25 КВК, громадський контроль у сфері виконання покарань України зведений тільки за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань, що є явно недостатнім з огляду тих проблем, які існують у зазначеній сфері суспільних відносин, а також витікають із змісту слова «контроль» (перевірка відповідальності контролюваного об'єкта встановленим вимогам) [2, с. 307]. Крім цього, часткове правове регулювання з цих питань у сфері виконання покарань полягає у тому, що громадський контроль зводиться по суті до діяльності спостережних комісій та піклувальних рад (ч. 2 ст. 25 КВК).

Враховуючи зазначене та з метою усунення зазначеної прогалини у кримінально-виконавчому законодавстві, логічно було б ст. 25 КВК доповнити частиною третьою такого змісту: «Порядок здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань визначається цим Кодексом та іншими законами України». Важливі у цьому контексті положення були закріплені в Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними Органами держави», який, на жаль, на сьогодні в Україні відмінений у червні 2018 року.

Цікаві у даному сенсі норми визначені у Законі України «Про Національну поліцію», а саме: звіт про поліцейську діяльність (ст. 86) та прийняття резолюції керівником органів поліції по його результатах (ст. 87).

Враховуючи відсутність аналогічних норм у КВК, слід було б цей Кодекс доповнити ст. 25-1 «Звіт про кримінально-виконавчу діяльність

та його наслідки для органів та установ виконання покарань» такого змісту: «З метою інформування та забезпечення контролю громадськості за кримінально-виконавчою діяльністю керівники органу та установи виконання покарань раз на рік готують та опубліковують на офіційних вебпорталах цих органів та установ звіт про стан виконання – відбування покарань в Україні. Верховна Рада України, Верховна Рада автономної республіки Крим, Київська та Севастопольська міські ради, обласні, районні та інші міські ради мають право за результатами оцінки діяльності органу та установи виконання покарань прийняти резолюцію недовіри керівнику відповідного органу чи установи (чи відповідного підрозділу), що є підставою для звільнення його із займаної посади»; в) колізійні норми у кримінально-виконавчому законодавстві України.

При усуненні прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України слід враховувати вимоги нормотворчої техніки та принципи нормотворчості. У науковій літературі під нормотворчою технікою розуміють систему засобів і правил вираження та закріплення змісту нормативно-правових актів, використання якої забезпечує ясність, точність, чіткість і несуперечливість цих актів [1, с. 216].

Література:

1. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
2. Великий тлумачний словник української мови / уклад. О. Єрошенко. Донецьк : ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
3. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 272 с.

СЕКЦІЯ 12. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

NATIONAL SECURITY IN THE LIGHT OF COUNTER TERRORISM

Batiuk O. V.

*Candidate of Law Science, Associate Professor
Associate Professor at the Department of Political Science,
Management and State Security
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Niczyporuk Janusz

*Prof. Dr Hab.,
Head of the Department of Administrative Procedure
Maria Curie Skłodowska University
Lublin, Polska*

The urgency of the topic is determined by the fact that the formation of the right to national security may be associated with the need for safe not only the functioning but also the development of both the Ukrainian and international community. We believe that under such conditions the norms of national security law should acquire new qualities: to ensure the preservation, restoration and development of human activity in the context of the realization of its legitimate rights and interests. In this context, it is also appropriate to raise another, no less important, issue: the reform of international security law, which should expand the current horizons to include the fundamental principles of national security law of individual countries. After all, the dialogue of civilizations, the globalization of threats and the corresponding globalization of security systems presuppose the formation and emergence of new procedural ties, relations governed by national security law at the state level and conceptually updated international security law at the international level.

The processes of integration into collective security systems presuppose an adequate need to fill national legal systems with new standards, designed to harmonize in some way both the security relations themselves, which in this case unite states, and their respective security legislation.

Terrorism is a multifaceted social phenomenon. Therefore, in order to find adequate and effective counteraction to this serious threat, it is necessary to analyze it from different positions. Terrorism is a socially dangerous activity that involves the deliberate, targeted use of violence by taking hostages, arson, murder, torture, intimidation of the population and the authorities, or other encroachments on the life or health of innocent people or the threat of criminal acts. in order to achieve criminal goals [1].

Terrorist crimes, which are a special and most dangerous form of extremism, can take various forms, but among them there are two main features: first, they are aimed at causing fear, helplessness and insecurity in the population through organized and brutal violence or threats; secondly, they are characterized by targeted pressure on the authorities, international organizations, individuals or legal entities in order to achieve the desired consequences for terrorists through the actions of the recipients of influence [2, p. 46].

Among the factors contributing to the spread of terrorism, the criminalization of society has a special place. Organized criminal groups resort to the most brutal forms of eliminating competitors. Organized crime is characterized by careful planning, execution of criminal acts associated with a detailed division of functional responsibilities between members of criminal groups and combined with a high level of their technical support and thoughtful measures to counter in case of their detection [3, p. 147]. Increasingly, such criminal acts can be seen in the economic and political interests of stakeholders and circles, which suggests that criminals can use any means, including terrorist ones, to achieve their goals. In this regard, the problem of counter-terrorism is becoming increasingly important for Ukraine.

It should be noted that the main principles that determine the order of state policy in the field of national security and defense are:

- 1) the rule of law, accountability, legality, transparency and adherence to the principles of democratic civilian control over the functioning of the security and defense sector and the use of force;

- 2) observance of norms of international law, participation in the interests of Ukraine in international efforts to maintain peace and security, interstate systems and mechanisms of international collective security;

- 3) development of the security and defense sector as the main tool for implementing state policy in the areas of national security and defense [4].

The definition of the subjects of the fight against terrorism is provided in Art. 4 of the Law of Ukraine «On Combating Terrorism». According to Part 1 of Art. 4 of the Law, the organization of the fight against terrorism in Ukraine and providing it with the necessary forces, means and resources is carried out by the Cabinet of Ministers of Ukraine within its competence.

It is worth agreeing with scholars who note that ensuring national security is integral to the main activities of the state and is to ensure the

security of relevant national interests (values) in the military, environmental, economic, political, information spheres, or facilities. protection of the territorial, ecological, economic, political and information security of the state, respectively, in the event of negative tendencies to create potential or real threats to national interests [5].

The system of national security of Ukraine forms a single state and legal mechanism in which each security entity performs tasks and performs the functions of protecting the vital interests of man and citizen, society and the state within the powers defined by applicable law. In a broad sense, the system of national security of Ukraine, as a state and political superstructure in the power structure, focuses on the practical coordination of all activities of state and public institutions in the interests of achieving the strategic goal – building a sovereign, democratic, social and legal state.

To create and maintain the required level of protection of security facilities in Ukraine, a system of regulations governing relations in the field of national security is being developed, the legal basis for public authorities and management in this area is being determined, security bodies and control mechanisms are being formed or improved. and overseeing their activities.

We agree with scholars who believe that in recent years there has been a positive shift in public consciousness in the field of national interests of Ukraine.

Due to economic miscalculations and protracted reform processes, the negative consequences of globalization of a transnational nature (terrorism, organized crime, illegal arms trade, the spread of dangerous diseases), a set of negative environmental factors and specific features of cultural and historical development of Ukraine, there are a number of challenges, risks and strategic goals:

- globalization in the economic and information spheres forms a multilevel branched international economic system, which contributes to the development of some countries, but limits the potential for socio-economic development of less developed countries;

- transnational corporations and companies are increasingly influencing the situation in certain countries and regions, including in the military-political sphere, which is considered by Ukraine as a threat to international and regional stability;

- there is a possibility of new and escalation of existing interethnic and interstate conflicts in the immediate vicinity of Ukraine, which is exacerbated by the instability of socio-economic and political situation in some countries, increasing refugee numbers, increasing trafficking in human beings, drugs and weapons, and national, religious and interethnic contradictions remain. The transit potential of Ukraine remains the subject of growing interest of organized international criminal groups [6].

In conclusion, national security in the light of counter-terrorism should be considered as a set of legislative and organizational measures aimed at permanent protection of vital interests of man and citizen, society and the state, which ensures sustainable development of society, timely detection, prevention and neutralization of real and potential threats to national interests in the areas of law enforcement, anti-corruption, border and defense, migration policy, health, education and science, science and technology and innovation policy, cultural development, freedom of speech and information security, social policy and pensions, housing and communal services, financial services market, protection of property rights, stock markets and securities circulation, fiscal and customs policy, trade and business, banking services market, investment policy, auditing monetary, monetary and monetary policy, information protection, licensing, industry and agriculture, transport and communications, information technology, energy and energy conservation, the functioning of natural monopolies, subsoil use, land and water resources, minerals, ecology and the environment, and other spheres of public administration in the event of negative tendencies to create potential or real threats to national interests.

It should be noted that at the international level there is no single, generally accepted definition of terrorism. This fact has long been pointed out by researchers and analysts of international organizations. However, national-legal relativism is still insurmountable in its approaches to the concept of terrorism. In addition, the existing experience and prospects for the development of national liberation movements, and especially their political assessments in view of the current historical situation, do not contribute to the development of agreed positions on the criteria for distinguishing terrorism from the struggle for independence of nations and peoples. These issues are obviously beyond the bounds of legal dogma and form a wide field for scientific discussion and no less a wide field for political manipulation. Therefore, one should not hope for their solution in the foreseeable future.

References:

1. Yemel'yanov V. Problemy kryminal'no-pravovoyi protydyiyi teroryzmu. V. Yemel'yanov. Derzhavna polityka protydyiyi teroryzmu: Zbirnyk materialiv kruhloho stolu , 24 lyutoho, 2011 roku. za red. M. H. Hutsalo. K. : NISD, 2011.– 120 s.
2. Pro borot'bu z teroryzmozom: Zakon Ukrayiny vid 20 bereznnya 2003 roku № 638-IV.v redaktsiyi vid 03.07.2020 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-15>

3. Alenyn YU.P. Vyyavlenye y rassledovanye ochahov prestuplenyy: teoriya y praktyka. YU.P.Alenyn. Odessa. Yurydycheskyy ynstitut Odesskoho hosudarstvennoho unyversyteta vnutrennykh del, 1996. 276 s/

4. Zakon Ukrayiny «Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny» vid 21 chervnya 2018 roku № 2469-VIII v redaktsiyi vid 15.08.2020, pidstava – 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19№Text>

5. Lemak O.V., Zabezpechennya natsional'noyi bezpeky yak funktsiya derzhavy. Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho unyversytetu Seriya Pravo. Vypusk 38 tom 2. S. 64–67.

6. Sytnyk H. P., Bohdanovych V. YU., Yezheyev M. F. Neopolityka i natsional'na bezpeka: Navch. prsib.– K. Tsentr navchal'noyi literatury, 2004. 74 s.

МЕЖІ АПЕЛЯЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Білічак О. А.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права, кримінології,
цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ, Україна*

Однією із важливих процесуальних гарантій законності кримінального провадження є забезпечення права на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вишого рівня у порядку, передбаченому КПК України (ч. 2 ст. 24 КПК України) [1, ст. 88].

Судове провадження із перегляду судових рішень може здійснюватися в апеляційному, касаційному порядках, або ж в порядку провадження за нововиявленими або виключними обставинами. Відповідно вимог чинного кримінального процесуального законодавства, вироки та інші рішення суду першої інстанції, що не набули законної сили, підлягають перегляду в судах апеляційної інстанції. Головним завданням апеляційного провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального судочинства. Його виконання досягається шляхом перегляду судами апеляційної інстанції рішень, прийнятих органами досудового розслідування та судами першої інстанції, з метою усунення порушень закону, забезпечуючи таким чином судовий контроль за їх діяльністю.

За змістом ч. 1 ст. 404 КПК України, перегляд рішень суду першої інстанції обмежений межами апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції вправі вийти за межі апеляційних вимог, лише у разі, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Під час розгляду апеляційної скарги апеляційний суд наділений правом досліджувати докази (проводити судове слідство) у повному обсязі або частково. Суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за одночасної наявності таких умов:

1) якщо вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями;

2) за клопотанням учасників судового провадження.

Однак судова практика, сформована за цим напрямом є неоднорідною, та потребує роз'яснення і узагальнення. У ході апеляційного провадження суди нерідко відмовляють стороні захисту у дослідженні доказів, посилаючись на те, що вони вже вивчалися судом першої інстанції, та відповідно, їх повторне дослідження призведе до невиправданого затягування судового процесу та безпосередньо перешкоджає реалізації принципу процесуальної економії кримінального судочинства. Таким чином, апеляційний перегляд поволи набирає ознак формального процесу, коли перевірка повноти та об'єктивності рішення суду першої інстанції вже не є його безпосередньою метою. У зв'язку з цим, останнім часом з'являються непоодинокі факти касаційних оскаржень рішень судів апеляційної інстанції з підстав відмови у дослідженні доказів за клопотанням сторони захисту. Так, 10 червня 2020 року колегією суддів Третьою судовою палатою Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду (справа № 712/2341/15-к, провадження № 51-364км19), було проголошено рішення, яким забезпечується роз'яснення змісту положень ст. 404 КПК України зокрема у частині дослідження доказів судами апеляційної інстанції. У рішенні Суду наголошувалося, що повторне дослідження доказів є правом, а не обов'язком суду, а відмова у задоволенні клопотання щодо повторного дослідження доказів свідчить не про порушення кримінального процесуального закону та неповноту досліджень доказів, а про відсутність аргументованих доводів щодо необхідності цих дій [2; 3].

У своїй касаційній скарзі засуджений вказував на істотні порушення кримінального процесуального закону, допущені при ухваленні рішень судами першої та апеляційної інстанцій, та зокрема на те, що апеляційний суд, безпосередньо не дослідивши доказів, надав їм іншу оцінку, аніж суд першої інстанції. Розглянувши матеріали справи, Верховний

Суд дійшов висновку, відповідно до ч. 3 ст. 404 КПК України за клопотанням учасників судового провадження суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, що суд першої інстанції дослідив їх не повністю або з порушеннями, і може (але не зобов'язаний) дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується. Також у рішенні Суду вказано: «Якщо суд першої інстанції дослідив усі можливі докази з дотриманням засади безпосередності, а суд апеляційної інстанції погодився з ними, останній не має потреби знову досліджувати ці докази в такому ж порядку, як це було зроблено в суді першої інстанції (див. рішення у провадженнях № 51-1208км18, № 51-297км19, № 51-1139км18)». Колегія суддів зауважила, що відмова в задоволенні клопотання щодо повторного дослідження доказів свідчить не про порушення кримінального процесуального закону та неповноту дослідження доказів, а про відсутність аргументованих доводів щодо необхідності цих дій [4].

У іншому кримінальному провадженні, що розглядалося цією ж палатою Касаційного кримінального суду було встановлено, що апеляційний суд не має права дати іншу оцінку доказам, ніж ту, яку дав суд першої інстанції, безпосередньо не дослідивши їх на підтвердження або спростування фактичних обставин кримінального провадження [5].

З проаналізованого випливає, що розглядаючи апеляційну скаргу відповідний суд уповноважений самостійно приймати процесуальне рішення щодо необхідності повторного дослідження доказів, якими обґрунтовувався вирок суду першої інстанції. Однак, якщо сторона захисту з тих чи інших міркувань наполягає на повторному дослідженні доказів, що вже досліджувалися судом першої інстанції, вона повинна подати на цей предмет аргументоване клопотання.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України КПК України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

2. ВС: повторне дослідження доказів є правом, а не обов'язком суду. Судово-юридична газета. URL. https://sud.ua/ru/news/publication/172178-vs-povtorne-doslidzhennya-dokaziv-ye-pravom-a-ne-obovyazkom-sudu?fbclid=IwAR1p1yZArB0xiIW1FQot_4Oaeb2a5hZ-cShM (доступ 14.10.2020 р.).

3. Постанова Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 10 червня 2020 року (справа № 712/2341/15-к, провадження № 51-6364км19) URL. http://reyestr.court.gov.ua/Review/89819681?fbclid=IwAR1gfaBsrhSH0RV5j9H_-w4qNNTxwOTvIVtFLOAJIO-5ZTXIdO0rVt7qQ1w (доступ 14.10.2020р.).

4. Постанова Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 22 квітня 2020 року (справа № 759/9974/18, провадження № 51-757 км 20). URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88952145>

5. Постанова Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати від 10 червня 2020 року (справа № 158/803/14-к, провадження № 51-1952км18). URL. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89763086> (доступ 14.10.2020р.).

РОЗШИРЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПІДКУПУ ВИБОРЦІВ ВІДПОВІДНО ДО ЗМІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Грига М. А.

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Григорова Є. В.

*здобувач кафедри досудового розслідування
Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Однією з ознак демократичного вектору розвитку держави є можливість її громадян впливати на формування органів державної влади й органів місцевого самоврядування шляхом реалізації свого виборчого права. Необхідно зазначити, що в цілому у нашій державі створені відповідні умови для дотримання законності під час виборів:

на законодавчому рівні закріпленій комплекс нормативно-правових актів, які відповідають міжнародним стандартам гарантування конституційних виборчих прав громадян, забезпечено активну участь у виборчому процесі міжнародних спостерігачів та представників громадських організацій тощо. Втім, як показали минулі виборчі перегони, це не стало на заваді значній кількості виборчих порушень, серед яких підкуп виборців та інших учасників виборчого процесу набув подекуди масового характеру та міг суттєво вплинути на реальні результати голосування. Водночас розслідування таких злочинів відзначалося надзвичайною складністю через цілу низку факторів: від високого ступеня їхньої латентності та небажання співпрацювати зі слідством осіб-учасників через матеріальну зацікавленість останніх до значних ускладнень із документуванням таких протиправних діянь, оскільки попередня редакція ст. 160 КК України («Підкуп виборця, учасника референдуму») суттєво обмежувала процесуальні можливості слідчого через надто м'які санкції. Питання про необхідність посилення санкцій даної норми неодноразово піднімалося як на законодавчому рівні, так і на рівні діяльності громадських організацій.

Одним з перших у цьому контексті став законопроект, спільно розроблений Громадянською мережею «Опора», Міністерством внутрішніх справ України та Національною поліцією України ще у 2016 р. [1]. Даний документ включав обґрунтовані пропозиції слідчих, які безпосередньо розслідували виборчі правопорушення, спостерігачів від громадських організацій та інших суб'єктів виборчого процесу, науковців тощо, що забезпечувало його комплексний характер та реальну дієвість запропонованих новацій. Наступним законопроектом, що також був розроблений з метою посилення кримінальної відповідальності за підкуп виборців став № 3571 від 02.06.2020 р. [2]. Зрештою, прагнення законотворців та активістів не виявилися марними і 16 липня 2020 р. напередодні чергових виборів був прийнятий Закон України [3], який крім іншого, вніс суттєві зміни до ст. 160 КК України, зокрема, у напрямку посилення кримінальної відповідальності за злочини, що нею передбачені.

Пропонуємо проаналізувати зміни, внесені до даної кримінальної норми з позицій розширення можливостей слідства щодо документування та розслідування підкупу виборців.

Передусім, за новою редакцією розширюється коло осіб, яким може бути надана неправомірною вигода під час виборчих перегонів: якщо раніше йшлося лише про виборця, учасника референдуму, то зараз ст. 160 КК України передбачає відповідальність за «Підкуп виборця,

учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму» [4]. Крім того, санкція ч. 1 даної норми, яка передбачає відповідальність цих осіб за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за вчинення або невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним своїх виборчих прав, прав на участь у референдумі тепер передбачає позбавлення волі на строк до двох років. На цих змінах давно наполягали практики, оскільки раніше представники Національної поліції не могли здійснювати затримання порушника на місці без ухвали слідчого судді (ст. 208 КПК України). Водночас, саме даний вид підкупу найчастіше вчиняється безпосередньо на виборчій дільниці, в день голосування або в публічних місцях та може бути зафіксований спостерігачами.

Крім того, шляхом збільшення санкції у вигляді позбавлення волі до 6 років посилюється відповідальність за злочини, передбачені ч.ч. 2 та 3 ст. 160 КК України. Крім суто профілактичної ролі, дані зміни мають на меті отримання правових підстав для затримання правопорушників та проведення відповідних процесуальних заходів. Зокрема, завдяки цим змінам правоохоронці отримали можливість здійснювати негласні слідчі дії та збирати належні докази для притягнення до відповідальності недобросовісних учасників передвиборчої боротьби.

Новелою, крім іншого, є й те, що у ч. 3 ст. 160 КК України тепер передбачена відповідальність за підкуп кандидата. Такі зміни зумовлені намаганнями запобігти використанню доволі поширених негативних виборчих технологій, пов'язаних із висуванням так званих «технічних кандидатів» чи кандидатів-двійників, які апriorі не мають жодних шансів на перемогу, але можуть вплинути на результати голосування.

Крім того, у ч. 3 ст. 160 КК України розширене коло суб'єктів, яким може надаватися неправомірна вигода під час передвиборчої агітації або агітації з референдуму. Так, якщо у минулій редакції статті це були лише підприємства, установи, організації, то відтепер – це також окремі виборці, учасники референдуму та юридичні особи.

Знайшли своє відображення у оновленій ст. 160 КК України і пропозиції щодо можливості звільнення від покарання особи (крім організатора та підбурювача), якщо вона добровільно до притягнення до кримінальної відповідальності повідомила про вчинення злочину та сприяла його розкриттю. Метою даної новації, крім урахування позитивного міжнародного досвіду (Грузія, Болгарія), є мотивація громадян, яких намагаються втягти до незаконної діяльності під час виборів, сприяти правоохоронцям.

І зрештою, у новій редакції ст. 160 КК України суттєво розширено зміст примітки щодо тлумачення неправомірної вигоди, яка може незаконно надаватися під час виборчих перегонів. Зокрема, до такої неправомірної вигоди включено продукти харчування, спиртні напої та тютюнові вироби (незалежно від їх вартості), які масово роздаються на виборах в Україні. Розширено й перелік об'єктів, вартість яких не повинна перевищувати встановлений законом мінімум (0,06 неоподаткованого мінімуму доходів громадян). Зокрема, до переваг та пільг додалися роботи, подарункові сертифікати, цінні папери, кредити, лотерейні білети.

Таким чином, у новій редакції статті знайшли втілення майже всі пропозиції практиків, науковців та законотворців, які містилися у раніше розроблених законопроектах і арсенал процесуальних засобів протидії підкупу під час виборчих перегонів суттєво розширився. Залишається лише висловити щирі сподівання на те, що реалізація на практиці згаданих новацій реально допоможе слідчим органам під час документування і розслідування згаданих злочинів.

Література:

1. Законопроект № 8270 щодо відповідальності за виборчі злочини підтримали на комітеті та радили до прийняття у ВР. *Сайт Громадянської мережі «Опора»*. URL: <https://www.oporaua.org/news/vyboru/46591-zakonoproekt-8270-shchodo-vidpovidalnosti-za-vyborchi-zlochyny-pidtrymaly-na-komiteti-ta-radyly-do-priyniattia-u-vr>.

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії підкупу виборців № 3571 від 02.06.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=68995.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства: Закон України № 805-IX від 16 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-20?find#Text>.

4. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квіт. 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

5. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності щодо проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення виборчого законодавства № 8270 від від 13.04.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63864.

ПРАВА ПОТЕРПІЛОГО У ПРОВАДЖЕННІ З ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Дільна З. Ф.

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Потерпілий є повноправною особою, із визначеним процесуальним статусом, якого законодавець відносить до учасників кримінального провадження зі сторони обвинувачення. Відповідно, якщо особа визнана потерпілою, вона наділяється правами, реалізація яких повинна забезпечуватись відповідними процесуальними гарантіями.

Відповідно до положень ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди[1]. В науці кримінального процесуального права, під правовим статусом особи потерпілого розуміють таке його становище у процесі, яке визначається сукупністю правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з визнанням особи потерпілою, виникненням, строком дії і припиненням повноважень потерпілого, процесуальними гарантіями [2, с. 111].

Відтак, права та обов'язки у потерпілого виникають з того моменту, коли ним подана заява про вчинене щодо неї кримінальне правопорушення чи заяви про залучення такої особи до кримінального провадження як потерпілого.

Кримінальне процесуальне законодавство повинно гарантувати насамперед дотримання прав потерпілого в усіх стадіях кримінального провадження, в тому числі і стадії виконання судових рішень, де він також може проявляти активність щодо встановлення обставин, які мають значення для доказування та дослідження доказів.

У провадженні з виконання судових рішень законодавець не виключає участі потерпілого, і це видається доволі виправдано, адже саме його права та інтереси є безпосередньо пов'язаними із тим, чи виконується судове рішення і як саме. Наприклад, коли мова йде про необхідність вирішення питань щодо умовно-дострокового звільнення засудженого від відбування покарання, про відстрочку виконання

вироку, про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким тощо, потерпілий таки буде зацікавлений у результатах такого розгляду.

Або коли засуджений був звільнений від відбування покарання (з випробуванням або якщо мова йде про вагітних жінок чи таких, що мають дітей віком до трьох років), тоді потерпілий очевидно буде зацікавлений у розгляді питання щодо направлення таких осіб для відбування покарання, звісно за наявності відповідних підстав.

Так, відповідно до ст. 539 КПК України, потерпілий наділений правом звернутись до суду із клопотанням щодо вирішення того чи іншого питань, яке пов'язане із виконанням вироку (із зазначенням того, якщо таке питання безпосередньо стосується його прав, обов'язків чи законних інтересів). Таке право є похідним від закріпленого законодавцем у ст. 56 права потерпілого подавати докази, заявляти відводи та клопотання, давати пояснення, показання, оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність суду тощо.

Однак, якщо аналізувати норми статей, що регламентують порядок розгляду та вирішення питань в стадії виконання судових рішень, то вбачаємо, що участь потерпілого обмежується лише право на звернення до суду, проте про виклик його чи участь у судовому розгляді згадки немає (і серед осіб, які підлягають виклику до суду в порядку статті 539 КПК України потерпілий не згадується).

Така позиція є такою, що суттєво обмежує права потерпілого. У випадку, коли відповідне клопотання було подано самим потерпілим, правильно було б таки визнати обов'язкову його участь у судовому розгляді. Це насамперед потрібно для того, щоб надати йому можливість дати пояснення з відомих обставин, що мають значення для справи, надати докази, висловити свою позицію, оскаржити прийняте рішення тощо. У разі неможливості його присуття у такому випадку, допустимо використовувати відеоконференцв'язок. Щодо цього слушно зазначила Н.В. Михайлова, зокрема, що захист інтересів потерпілого і є сенсом кримінального провадження [3, с. 203].

Звісно така обов'язкова участь потерпілого не може стосуватись усіх питань, які можуть бути розглянуті на цьому етапі провадження. Це насамперед певною мірою ускладнювало б сам процес розгляду питань, і призводило до невиправданого затягування судового розгляду. Окрім того, щодо більшості питань думка потерпілого не може мати для суду вирішальне значення. Проте потерпілий мав би повідомлятися про час та місце судового розгляду та про рішення, яке прийняте судом (наприклад шляхом надсилання його копії).

Не менш проблемним питанням залишається і право потерпілого оскаржувати судові рішення, прийняті за результатами розгляду судом питань, пов'язаних з виконання судових рішень. Щодо цього, позиція Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду України є наступною. Зокрема Суд вважає, що потерпілі не можуть визнаватися учасниками провадження в стадії виконання судових рішень, відповідно не наділені правом оскаржувати в апеляційному порядку ті рішення місцевого суду, які ухвалені за наслідками такого розгляду. Також суд вважає, що вирішення питань в стадії виконання вироку не відноситься до кримінального провадження, а здійснюється в межах окремої процедури судового розгляду, і виходячи з цього, коло прав учасників провадження у ході виконання судового рішення є відмінним (в тому числі і право на апеляційне оскарження). Тим більше, як зазначається у Постанові вищевказаного суду, ч. 6 ст. 539 КПК України хоч і регламентує право на оскарження в апеляційному порядку ухвал, які прийняті за результатом вирішення питань в стадії виконання вироку суду, проте це стосується тих осіб, що беруть участь у такому їх розгляді.

Однак така позиція безумовно повинна бути піддана критиці, а відповідно сам потерпілий як учасник цього провадження повинен мати можливість реалізувати своє право на оскарження судового рішення, яке гарантується ч. 2 статті 24 КПК України (зокрема право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому цим Кодексом, гарантується незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді).

З огляду на вищенаведені проблемні питання вбачається необхідність внесення законодавцем доповнень до кримінального процесуального закону шляхом конкретизації положень щодо його прав та можливості їх реалізації в провадженні з виконання судових рішень.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 12.04.2012 року № 4651-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Гошовський М.І. Потерпілий у кримінальному процесі України. К. : Юрінком Інтер, 1998. 188 с.
3. Михайлова Н.В. Інститут захисту прав потерпілого за новим КПК України. *Право і суспільство*. 2013. № 2. С. 203–206.

**РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ НОРМ
ЯК ІНДИКАТОР ЯКОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО РЕГУЛЮЄ
ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Клепка Д. І.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу дослідження проблем
кримінального процесу та судоустрою
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташица
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Якість законодавства безпосередньо пов'язана з його ефективністю, адже саме якість закону виступає мірилом і критерієм ефективності розроблених законодавчих актів [1]. Розглядаючи ефективність закону крізь призму предмета нашого дослідження, можна зробити висновок, що лише якісний закон може забезпечити реалізацію особою свого права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності та досягти необхідного результату.

Зазначимо, що процес констатації дефектності того чи іншого об'єкта в багатьох випадках відбувається не на підставі аналізу самого об'єкта (хоча такий шлях також можливий), а враховуючи ті негативні наслідки, які відповідним дефектом викликані. Величезна кількість нормативно-правових актів (у тому числі й законів), які приймаються в державі, доволі часто створює ілюзію повного правового регулювання суспільних відносин. Але доводиться констатувати, що значна частина нормативних приписів з тих чи інших причин залишається без дії. Процес реалізації закону починається не з моменту прийняття закону, а саме з моменту його застосування на практиці, адже лише реально діючий закон може служити базою впорядкування суспільних відносин [2, с. 9–13].

Крім того, у п. 51 Доповіді про верховенство права Венеційська Комісія також зазначено, що такі стрижневі елементи верховенства права як юридична визначеність (legal certainty) та вищість закону (supremacy of the law) передбачають, що закон застосовано на практиці. Це також означає, що він є *придатним для застосовування*. Тому надзвичайно важливо ще до прийняття закону оцінити його на предмет придатності його застосування на практиці, а також перевірити а posteriori, чи буде його застосовування ефективним [3, с. 89–105].

Однак аналіз правозастосовної практики свідчить про наявність низки норм, які не відповідають тому рівню якості, який може забезпечити реалізацію їх регулятивного та охоронного призначення. Яскравою ілюстрацією зазначеного є частини 2,3 ст. 303 КПК України, відповідно до яких скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача, або прокурора, які не передбачені ч. 1 ст. 303 КПК України не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами статей 314-316 КПК України. Під час підготовчого судового засідання також можуть бути оскаржені рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, передбачені пунктами 5 та 6 ч. 1 ст. 303 КПК України.

Так, у межах дослідження нами було проаналізовано 100 ухвал суддів суду першої інстанції за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора у підготовчому провадженні. Аналіз судової практики свідчить, що у 100 % випадків судді відмовляють у задоволенні скарги і більше ніж у 70 % підстава для відмови це відсутність процедури розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність у підготовчого провадження.

У своїй ухвалі суддя Соснівського районний суд м. Черкаси мотивує відмову тим, що статтями 314-316 КПК України передбачено, які рішення має право прийняти суд у підготовчому судовому засіданні, які питання повинен вирішити суд, пов'язані з підготовкою до судового засідання. Однак, статті 314-316 КПК України не передбачають розгляду скарги про скасування обвинувального акту під час підготовчого судового засідання [4]. Аналіз вимог частин 2,3 ст. 303 КПК України та повноважень суду, наданих йому статтями 314-316 КПК України дає можливість зробити висновок, що розглядаючи скарги під час підготовчого провадження, суд не наділений правом визнавати незаконним чи скасовувати постанови прокурора, винесені ним під час досудового розслідування [5].

У іншому рішенні зазначається, що відповідно до ст. 291 КПК України, надання суду інших документів, крім обвинувального акту з додатками, до початку судового розгляду забороняється, а тому доводи поданих на стадії підготовчого судового засідання скарг можуть бути досліджені повно, всебічно та об'єктивно безпосередньо тільки під час судового розгляду [6].

Водночас такий аргумент суду заслуговує на критичне зауваження, оскільки ч. 3 ст. 315 КПК України передбачено, що під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II цього Кодексу. Підкреслимо, що подання

клопотання про застосування, зміну чи скасування заходу забезпечення кримінального провадження передбачає долучення до нього доказів, якими воно обґрунтовується. Таким чином, суддя у підготовчому провадженні не позбавлений можливості досліджувати і інші документи окрім обвинувального акту та додатків до нього.

Цікавою видається позиція судді Петриківського райсуду Дніпропетровської області, який відмовляючи у задоволенні скарги на рішення прокурора зазначає, що скарги на рішення прокурора, які не підлягають оскарженню слідчому судді та подані під час підготовчого судового засідання, мають бути враховані судом лише з огляду на те, чи впливають викладені у них доводи на прийняття рішень передбачених ст. 314-316 КПК України [7].

На підставі вище викладеного можна зробити висновок, що хоча законодавцем і передбачена можливість оскаржити рішення, дії або бездіяльність, які не включені до вичерпного переліку ч. 1 ст. 303 КПК України у підготовчому судовому засіданні, водночас у статтях 314-317 КПК України не передбачена ані процедура, ані можливість прийняття рішення за результатами розгляду скарги, що робить частину 2,3 ст. 303 КПК України суто декларативною нормою.

Література:

1. Легін Л. М. Поняття та критерії якості закону: проблеми визначення. *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 196–204.

2. Гулиев В. К. Проблемы эффективности реализации законов как источников конституционного права России. *Конституционное и муниципальное право*. 2006. № 9. С. 9–13.

3. Глинська Н. В. Доброякісність кримінального процесуального закону як основа забезпечення єдності його застосування. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2019. Вип. 38. С. 89–105.

4. Ухвала слідчого судді Соснівського районного суду м. Черкаси від 02.03.2020 р. справа № 712/6268/19 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88096519> (дата звернення 20.09.2020)

5. Ухвала слідчого судді Московського районного суду м. Харкова від 11.02.2020 р. справа № 643/1359/20 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87500180> (дата звернення 20.09.2020)

6. Ухвала слідчого судді Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 21.05.2020 р. справа № 583/1283/20 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89366112> (дата звернення 20.09.2020)

7. Ухвала слідчого судді Петриківського райсуду Дніпропетровської області від 20.01.2020 р. справа № 196/1400/19 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87002460> (дата звернення 20.09.2020)

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ
СПЕЦІАЛІСТІВ ДОСЛІДНО-ВИПРОБУВАЛЬНИХ
ЛАБОРАТОРІЙ ДСНС ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЖЕЖ
І ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПО НИМ**

Климась Р. В.

*начальник відділу досліджень, статистики пожеж
та надзвичайних ситуацій*

*Інституту державного управління
та наукових досліджень з цивільного захисту
м. Київ, Україна*

Наразі в Україні питаннями розслідування (дослідження) пожеж, проведення пожежно-технічних експертиз і досліджень займаються слідчі Нацполіції, експерти-пожежотехніки експертних підрозділів МВС, судові експерти науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту, спеціалісти підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) відповідно до покладених на них завдань беруть участь у розслідуванні пожеж, причин виникнення надзвичайних ситуацій та невиконання запобіжних заходів, а також проведенні оцінки дій органів управління і сил щодо організації та проведенні ними рятувальних і інших невідкладних робіт [1].

Безпосередньо завдання щодо дослідження пожеж покладено на дослідно-випробувальні лабораторії територіальних органів ДСНС (далі – ДВЛ).

Дослідження пожеж здійснюється з метою: встановлення осередків пожеж, джерел і технічних причин їх виникнення; визначення умов і обставин, що сприяли виникненню горіння, його розвитку та спричинили тяжкі наслідки; визначення поведінки будівельних конструкцій, виробів і матеріалів під час пожежі; визначення технічного стану й ефективності роботи автоматичних засобів виявлення, оповіщення та гасіння пожеж, систем димовидалення і водопостачання, вогнегасників та інших засобів пожежогасіння; визначення ефективності дій аварійно-рятувальних підрозділів і використання техніки під час гасіння пожеж; виявлення чинників, що спричинили загибель людей; узагальнення даних, отриманих за результатами дослідження пожеж, розроблення на їх основі інформаційних і методичних матеріалів, а також пропозицій щодо вдосконалення профілактичної роботи у сфері пожежної безпеки, засобів, прийомів і способів гасіння пожеж, зниження пожежної небезпеки виробництв та обладнання [2].

З введенням у дію у 2012 році нового *Кримінального процесуального кодексу України* [3] органи ДСНС, що виконували функції дізнання у справах про пожежі, виявилися практично відстороненими від даного процесу, як наслідок, змінився порядок залучення спеціалістів ДСНС, зокрема співробітників дослідно-випробувальних лабораторій, до дослідження пожеж.

Щорічний аналіз діяльності ДВЛ останніх років свідчить, що кількість досліджених ними пожеж від 2012 року значно знизилася та впродовж останніх п'яти років коливалася в межах 2,5 % від загальної кількості пожеж (Рис. 1).

Рисунок 1. Динаміка кількості пожеж, досліджених ДВЛ

Прийнятий, відповідно до *Кримінального процесуального кодексу України* [3] з метою організації спільних дій працівників органів внутрішніх справ, осіб начальницького складу Державної інспекції техногенної безпеки України та Міністерства надзвичайних ситуацій України на місці пожежі, наказ МВС та МНС від 30.11.2012 № 1106/1377 [4] – у повній мірі не вирішив питання взаємодії спеціалістів ДСНС зі слідчими органів внутрішніх справ під час дослідження пожеж і встановлення причин їх виникнення; не був чітко визначений порядок залучення фахівців ДВЛ до дослідження пожеж.

Загалом, над проблематикою залучення спеціалістів до розслідування кримінальних правопорушень працювали Белкін Р.С., Ковальов В.В., Коновалова В.Е., Лазебний А.М., Лук'янчиков Є.Д., Махов В.М., Романюк Б.В., Сегай М.Я., Яремчук В.О.; питання особливостей взаємодії слідчих з експертами та спеціалістами висвітлено в праці Азарова Ю.І. [5]; процесуальним аспектам залучення спеціалістів ДВЛ присвячено роботу [6].

З метою вдосконалення організації взаємодії посадових осіб Нацполіції, ДСНС та Експертної служби МВС на місці пожежі Головним слідчим управлінням Нацполіції було ініційовано прийняття наказу МВС від 24.07.2017 № 621 [7], відповідно до якого територіальні органи ДСНС залучаються для установлення причин виникнення пожеж, а також обставин та умов, що сприяли їх виникненню, а посадові особи ДСНС виступають у якості спеціалістів.

Кримінальний процесуальний кодекс України [3] визначає спеціаліста як учасника кримінального провадження, до якого він залучається з метою сприяння виявленню, закріпленню, вилученню та дослідженню доказів чи застосування технічних засобів для покращення організації і підвищення ефективності кримінального провадження [8]; особливостями взаємодії слідчого та спеціаліста ДВЛ на початковому етапі досудового розслідування є порядок (алгоритм) їх взаємних дій відповідно до тактики огляду місця події [9].

Одним із головних надбань *Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами* [7] є встановлення критеріїв, за якими слідчі мають залучати ДВЛ до дослідження пожеж (участі в огляді місця події, фіксації обставинки на місці пожежі, проведення пожежно-технічних досліджень (експертизи) та установлення обставин і причин виникнення пожежі) [10].

Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [11] передбачено, що під час оформлення матеріалів для проведення експертиз орган чи особа, які її призначили, можуть залучати спеціалістів для відбирання зразків. Також визначено основні завдання пожежно-технічної експертизи, але перед нею можуть ставитися й інші завдання, для розв'язання яких необхідні спеціальні знання в галузі пожежної справи. Саме їх і могли б вирішувати спеціалісти ДВЛ.

Ще одним із проблемних питань залишається залучення спеціалістів або використання їх пояснень і допомоги сторонами кримінального провадження під час судового розгляду справ про пожежі, адже фахівці ДВЛ, володіючи спеціальними знаннями, можуть не тільки звертати увагу сторони кримінального провадження на характерні обставини чи особливості речей, а й відповідно до змін у [3, ст. 71, ч. 4, п. 3¹] викладати у своєму висновку відомості, що мають значення для кримінального провадження щодо яких йому не були поставлені питання.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1052 «Про затвердження *Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій*» (Офіційний вісник України, 2015 р., № 102, ст. 3514).

2. Хом'як Я.І., Скоробагатько Т.М., Климаць Р.В. Організація діяльності дослідно-випробувальних лабораторій територіальних органів управління МНС з дослідження пожеж. *Судова експертиза. Сучасний стан та перспективи розвитку*: Тези доповідей. К. : Міністерство юстиції України, 2010. С. 309-311.

3. *Кримінальний процесуальний кодекс України* від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013 р., № 9-13, ст. 88).

4. Наказ МВС та МНС від 30 листопада 2012 р. № 1106/1377 «Про затвердження *Порядку спільних дій органів внутрішніх справ, Державної інспекції техногенної безпеки України та Міністерства надзвичайних ситуацій України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами*» (zareєстрований в Мін'юсті 28.12.2012 за № 2220/22532) (Офіційний вісник України, 2013 р., № 8, ст. 293).

5. Азаров Ю.І., Рафальський Є.О. Особливості взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) на початковому етапі досудового розслідування. *Науковий юридичний журнал: Юридична наука*. К. : № 10, 2014. С. 87–96.

6. Середа Д.В., Климаць Р.В. Процесуальні аспекти залучення спеціалістів дослідно-випробувальних лабораторій територіальних органів ДСНС до участі в огляді місця події, пов'язаної з пожежею. *Науковий журнал: Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса: № 1, 2020. С. 165–167. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.1.34>.

7. Наказ МВС від 24 липня 2017 р. № 621 «Про затвердження *Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами*» (zareєстрований в Мін'юсті 14.08.2017 за № 998/30866) (Офіційний вісник України, 2017 р., № 72, ст. 2216).

8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, С.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право. 2012. 768 с.

9. Степаненко С.Г., Білкун Д.Г., Яник Я.М., Тимошук Ю.Т. Дослідження пожеж: довідково-методичний посібник. К. : «Пожінформ-техніка», 1999. 224 с.

10. Климась Р.В. Запровадження критеріїв дослідження пожеж дослідно-випробувальними лабораторіями. *Запобігання надзвичайним ситуаціям і їх ліквідація*: Матеріали науково-практичного семінару. Харків : НУЦЗ України, 2018. С 24–26.

11. Наказ Мін'юсту від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 «Про затвердження *Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень*» (зарєєстрований в Мін'юсті 03.11.1998 за № 705/3145) (Офіційний вісник України, 1998 р., № 46, ст. 1715).

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Лук'янчиков Є. Д.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційного права
та права інтелектуальної власності*

*Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Історії людства відомі не поодинокі випадки, коли для з'ясування причин тяжкого захворювання або раптової смерті людини зверталися до обізнаних осіб. Відомості про такі факти містяться в науковій і художній літературі. Так, імператор Східної Римської імперії Іоан Цимиський після чергового походу в Азію раптово тяжко захворів і усі очікували його смерті. Для з'ясування причини захворювання запросили одного з відомих лікарів того часу, який встановив причину захворювання та повідомив найближчим про можливість його вилікувати. На наступний день лікаря знайшли мертвим, біля свого будинку, а хуліганів, що його вбили встановити не вдалося [1, с. 29–30].

З наведеного стає очевидним, що використання знань, якими володіли певні особи для з'ясування обставин захворювання або смерті людини обумовлено об'єктивними обставинами і потребами громади, незважаючи на те, що такого порядку не було закріплено у відповідних нормативних документах. По-друге, це свідчить про особисту небезпеку

для осіб, які володіли такими знаннями. Вже у ті далекі часи не всі прагнули встановити істину певних подій, що зберіглося і до сьогодні.

Вперше поняття «обізнаної особи», яку залучали для з'ясування окремих обставин злочину зустрічається у Зводі кримінальних законів Російської імперії (1832). Висновки, які вони надавали за результатами дослідження, використовуючи свої знання, називали свідченнями та визнавали доказами у судочинстві [2, с. 12]. За такого підходу до використання знань обізнаних осіб ще не йшлося про одну із сучасних форм використання спеціальних знань: залучення спеціаліста до участі у провадженні, або призначення судової експертизи. Отримані від таких осіб відомості розглядалися як свідчення (у сучасному розумінні – показання). Вперше про судову експертизу документів, як одну з форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні згадується у Зводі законів Російської імперії 1857 р. Там зазначалося, що розгляд і дослідження почерків проводиться обізнаними у цій мові особами, яких призначає суд. Далі наводилися вимоги, яким мали відповідати такі особи [3, с. 102]. У подальшому нормативне закріплення можливості запрошення до участі у кримінальному судочинстві обізнаних осіб (володіють спеціальними відомостями або мають певний досвід у науці, мистецтві, ремеслі, промислі або будь-якому занятті) зустрічається в ст. 112 Статуту кримінального судочинства 1864 року. На жаль, у даній нормі не визначено, в яких формах особи, які володіли такими знаннями, могли брати участь у провадженні (спеціаліст, експерт).

З аналізу норм чинного КПК України можна зробити висновок, що під час досудового розслідування особи, уповноважені на його здійснення, можуть застосовувати спеціальні знання безпосередньо або опосередковано, залучаючи до цього обізнаних осіб (спеціаліст, експерт). Розглянемо докладніше питання пов'язані із залученням спеціаліста до участі у кримінальному провадженні.

Відповідно до чинного КПК України спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та висновки *під час досудового розслідування і судового розгляду* з питань, що потребують відповідних спеціальних знань. Цим розширюються можливості використання знань обізнаних осіб слідчим. Якщо в ст. 128¹ КПК України 1960 року йшлося про участь спеціаліста у проведенні слідчих дій, то відповідно до ст. 71 чинного КПК спеціаліст бере участь протягом усього кримінального провадження, складовою частиною якого є досудове розслідування (п. 10 ст. 3 КПК).

Слід також звернути увагу на те, що окрім надання практичної допомоги слідчому в застосуванні технічних або інших засобів спеціаліста можуть залучати для надання консультацій та висновків під час досудового розслідування (ст. 71 КПК), а також під час дослідження

доказів в суді (ст. 360 КПК), що дозволяє стверджувати про процесуальний характер такої діяльності. Саме тому не можна погодитися з думкою А. М. Черенкова про те, що консультаційна допомога обізнаних осіб відноситься до непроцесуальних форм використання спеціальних знань [4, с. 12].

Законодавець передбачив випадки обов'язкової участі спеціаліста у кримінальному провадженні: в допиті малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 226 КПК), а ст. 238 КПК – обов'язкову участь в огляді трупа судово-медичного експерта, а у випадку його відсутності – іншого лікаря.

Аналіз норм чинного КПК України дозволяє виділити такі форми залучення спеціаліста до участі у кримінальному провадженні: а) для надання безпосередньої технічної допомоги під час досудового розслідування і судового розгляду (ч. 2 ст. 71 КПК); б) для надання консультацій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань (ч. 1 ст. 71; ч. 1 ст. 360 КПК); в) для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків (ч. 2 та п. 7 ч. 4 ст. 71); г) для надання письмових роз'яснень під час дослідження доказів в суді (ч. 1 ст. 360 КПК). Отже, про участь спеціаліста у кримінальному провадженні йдеться у двох розділах, а саме: а) загальні положення (ст. 71 КПК); б) судові провадження у першій інстанції (ст. 360 КПК).

Інші автори пропонують поділяти форми використання спеціальних знань на три групи: зазначені та врегульовані КПК; зазначені, але не регламентовані КПК; не зазначені й не регламентовані законом. До першої групи відносять та вважають процесуальними такі: застосування спеціальних знань слідчим, спеціалістом, що бере участь під час проведення слідчих (розшукових) дій (ч. 7 ст. 237 КПК); педагогом під час допиту малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 226 КПК); педагогом, психологом або лікарем у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 227 КПК); перекладачем (сурдоперекладачем) (ст. 29, 68 КПК); судово-медичним експертом або лікарем під час проведення освідування (ст. 241 КПК); судово-медичним експертом або лікарем під час огляду трупа (ст. 238 КПК); експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду (ст. 69, 242–245 КПК) [5, с. 183].

Наведену класифікацію не можна вважати бездоганною. Не викликає заперечень думка, що слідчий, спеціаліст та експерт є тими учасниками провадження, для яких використання спеціальних знань є професійним і службовим обов'язком. Щодо віднесення до форм використання спеціальних знань допомоги інших наведених осіб, є деякі застереження. В першу чергу це стосується перекладача. Наскільки доцільним є віднесення його до спеціаліста, про якого йдеться в ст. 71 КПК України. Він є самостійним учасником кримінального провадження. Його права та

обов'язки чітко та однозначно визначені законом та відсутні застереження, що на нього поширюються права і обов'язки спеціаліста.

Педагог, психолог, лікар, судово-медичний експерт, на нашу думку, охоплюється одним поняттям учасника кримінального провадження – спеціаліст в певній галузі знань. Мабуть, зважаючи на важливість питань, для з'ясування яких їх залучають, законодавець не тільки вказав на необхідність залучення спеціаліста, але і з якої саме галузі знань його доцільно запросити до участі у слідчій дії. Що стосується згадки про лікаря, то його запрошують «за необхідності» (ч. 1 ст. 227 КПК) або «якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта» (ст. ст. 238, 241 КПК). Тобто мова йде про використання спеціальних знань певної галузі, а змінюється тільки особа (рівень її кваліфікації та професійної підготовки з певних питань), яка ними володіє: судово-медичний експерт або лікар.

Аналізуючи нормативне регулювання форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні не можна обійти увагою Закон України від 22 листопада 2018 року [6]. Відповідно до цього закону передбачено використання спеціальних знань проведенням медичного освідування особи, а також залученням спеціаліста для надання висновку з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків. У невідкладних випадках це може здійснюватися до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). На жаль, законодавець не розкриває сутності медичного освідування. Подібне поняття містилося в КПК 1960 року, але із чинного КПК правомірно та обгрунтовано вилучено. Не вказано, в якому процесуальному документі мають відобразитися результати такого освідування, хто має його складати та яке доказове значення буде мати подібний документ. Скоріше за все це буде довідка лікаря, який оглянув особу. Вона не може дорівнюватися висновку експерта, оскільки освідування має завданням огляд тіла людини, а встановлення її стану потребує відповідних досліджень, що можливо тільки під час проведення експертизи.

На завершення слід зазначити, що додаткового роз'яснення потребує діяльність спеціаліста, за результатами якої буде надано ним висновок. Чи не повернемося ми до обговорюваного раніше питання про можливість проведення експертизи до початку кримінального провадження (до внесення відомостей до ЄРДР).

Література:

1. Скляренко С. Владимир: роман. М. : Худож. лит., 1981. 543 с.
2. Основи судової експертизи : навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового

експерта / авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Х. : Право, 2016. 928 с.

3. Винберг А. И., Шавер Б. М. Криминалистика. М., 1949. 272 с.

4. Черенков А. М. Розслідування декларування недостовірної інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2020. 19 с.

5. Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 269 с.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення 28 лютого 2020 р.)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИСУТНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ОСІБ, ЧИЙ ПРАВА ТА ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ МОЖУТЬ БУТИ ОБМЕЖЕНІ АБО ПОРУШЕНІ

Лучко О. А.

*викладач циклу загально-правових дисциплін
Державної установи «Криворізька академія патрульної поліції»
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Однією із гарантій забезпечення прав осіб під час проведення слідчих (розшукових) дій є закріплення у ч. 3 ст. 223 КПК України (далі – КПК) серед загальних вимог до їх проведення вжиття належних заходів слідчим, прокурором для забезпечення присутності під час їх проведення осіб, чий права та інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Законом України № 2213-VIII від 16.11.2017 року КПК було доповнено таким учасником кримінального провадження, як інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування [1]. До таких осіб під час проведення огляду можна віднести осіб, щодо майна яких проводиться огляд (власники, користувачі).

Крім загальної норми, обов'язок забезпечення присутності осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені чи порушені, закріплені і у спеціальній нормі щодо проведення обшуку житла чи іншого

володіння особи, в саме у ч. 1 ст. 236 КПК, за правилами якого проводиться і його огляд.

В юридичній науці деякі науковці висловлюючись з цього приводу, наголошують на необхідність скасування даної норми. Так, на думку А.М. Лазебного, в КПК необхідно скасувати вимогу щодо вжиття слідчим, прокурором належних заходів для забезпечення присутності під час проведення огляду місця події осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Це на його думку вплине на його оперативність [2, с. 235].

Скасувати дану норму на теперішній час є неможливим. Окрім закріплення вказаної вимоги у національному кримінальному процесуальному законодавстві, на обов'язок забезпечення присутності осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені під час проведення огляду, наголошує і Європейський Суд з прав людини (далі ЄСПЛ) у своєму рішенні від 23.01.2014 року (справа «East/West Alliance Limited» проти України», заява № 19336/04). Так, через те, що 30 березня 2001 року податкова міліція провела огляд місця події, на аеродромі у м. Узин та в аеропорті м. Черкаси, під час якого вилучила шість літаків Ан-28 та вісім Л-410, не забезпечивши при цьому присутність представника підприємства-заявника, і позбавивши його можливість заявляти заяви і клопотання під час його проведення, ЄСПЛ дійшов до висновку, що підприємство-заявник було позбавлене належних йому літаків у надзвичайно свавільний спосіб, всупереч принципів верховенства права [3].

Вважаємо, що в практичній діяльності з реалізацією обов'язку щодо забезпечення присутності під час огляду осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені можуть виникнути проблеми, зокрема, процес забезпечення присутності таких осіб не дасть можливість провести огляд своєчасно та невідкладно. Особливу складність в цій частині викликають випадки проведення так званого «невідкладного огляду». Так, у ч. 3 ст. 233 КПК закріплені невідкладні випадки, за яких можна увійти до житла чи іншого володіння особи та провести у них огляд чи обшук без дозволу власника чи ухвали слідчого судді, а саме у випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей чи майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Зауважимо, що у кримінальному процесуальному законодавстві передбачено лише процедура узаконення факту проникнення до житла

чи іншого володіння особи у якому було здійснено обшук чи огляд, звертаючись з клопотання до слідчого судді після їх проведення («постфактум»). Однак, в КПК не передбачено обов'язку уповноважених на проведення огляду осіб на сповіщення особам, щодо майна яких було проведено огляд про обмеження чи порушення конституційних прав, з можливістю оскарження таких дій. Про необхідність сповіщення особи, в житлі чи іншому володінні якої було проведено обшук, про розгляд клопотання слідчого чи прокурора до слідчого судді, про проведення обшуку в невідкладних випадках, коли слідча дія була проведена до постановлення ухвали слідчого судді, про можливість брати участь у розгляді такого клопотання і у такий спосіб захистити свої права та інтереси, наголошувала у своєму дисертаційному дослідженні І.В. Вегера-Іжевська [4, с. 6]. Підтримуючи дану позицію, пропонуємо передбачити у КПК обов'язок про сповіщення особам, чії права і інтереси можуть бути порушені під час огляду про його проведення незалежно від наявності юридичних на це підстав (наприклад наявність ухвали слідчого судді на огляд). Це сприятиме посиленню гарантій щодо захисту законних інтересів особи.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування : Закон України від 16.11.2017 р. № 2213-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19#Text_
2. Лазебний А.М., Бичок Т.П. Огляд місця події (правові, організаційні та техніко – криміналістичні проблеми). *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 1–2 (10–11). 2018. С. 228–236.
3. Рішення Європейського Суду з прав людини від 23.01.2014 року : Справа «East/West Alliance Limited» проти України». Заява № 19336/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_994#Text.4.
4. Вегера-Іжевська І.В. Забезпечення права на недоторканість житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 22 с.

**МЕЖІ СЛІДЧОГО КОНТРОЛЮ НАД ПРОВЕДЕННЯМ
НСРД ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ
ПРАВООХОРОННИХ ВІДОМСТВ**

Озерський І. В.

*доктор юридичних наук, професор,
академік*

*Національної академії наук вищої освіти України,
професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна*

Слідчий контроль над проведенням негласних розшукових дій оперативними підрозділами правоохоронних органів, безпосередньо пов'язаний з основним функціональним призначенням негласних слідчих (розшукових) дій, а саме, як зазначив А. Глушко, «в забезпеченні оптимальних шляхів використання у кримінальному провадженні інформації, здобутої з використанням негласних сил та засобів, якими послуговується оперативно-розшукова діяльність» [1, с. 202]. Слідчий контроль є об'єктивно необхідним процесуальним параметром у системі цілісного досудового контролю, оскільки оперативним підрозділам досконало не відомі матеріали кримінального провадження і безпосередні виконавці можуть не звернути увагу на інформацію, яка є вагомою для подальшого досудового розслідування. Проте навіть така наша позиція є досить спірною у тих випадках, коли фактичним ініціатором початку кримінального провадження виступає працівник оперативного підрозділу, який до моменту внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР проводив комплекс оперативно-розшукових або контррозвідувальних заходів щодо осіб, які причетні до вчинення зазначеного злочину, та володіє щодо них значним (або достатнім) обсягом різнопланової інформації [2, с. 58].

Відповідно до цього слідчий має контрольні повноваження щодо реалізації оперативними підрозділами своїх доручень. Адже, керівник слідчого підрозділу в межах своїх повноважень здійснює контроль за правильністю оформлення доручення слідчого [3, с. 131]. Зокрема доручення повинно бути мотивованим, містити інформацію, яка необхідна для його виконання, містити конкретне завдання і визначені строки виконання, а також повинні бути визначені конкретний прокурор, якому слід направляти матеріали в порядку ст. 252 КПК України, порядок взаємодії між слідчим, прокурором і уповноваженим опера-

тивним підрозділом та терміни складання протоколів про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії [4, с. 23]. Крім того, керівник слідчого органу відповідно до відомчих нормативно-правових актів, контролює дотримання строків і повноту виконання доручення. Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, слідчий, має право залучати інших осіб до проведення НСРД у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом (ст. 275 КПК України)

Зважаючи на означене, нами пропонується внести зміни до п. 2 ч. 2 ст. 40 КПК України, де виключити вказівку про право слідчого проводити виключно будь-які негласні слідчі (розшукові) дії, особливо конспіративного характеру, натомість виписати положення про здійснення слідчим досудового контролю над проведенням оперативними підрозділами НСРД та особистою реалізацією винятково технічно можливих, а також фізично та методично допустимих НСРД. В. Фінагеев, зауважив, що надання слідчому права контролю за проведенням НСРД у цілому сприятиме розв'язанню споконвічних організаційних проблем професійних стосунків між слідчим та оперативними підрозділами, а також розширить пізнавальні (пошукові) можливості слідчого в отриманні доказової інформації [5, с. 306].

Водночас, у контексті означеного лишається дискусійним питання щодо доцільності надіслання доручень слідчого уповноваженому оперативному підрозділу (зокрема – керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування та/або оперативні підрозділи, уповноважені на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК України), який безпосередньо НСРД не проводить, а для цього на підставі свого завдання згідно з п. 3.8 вже згаданої раніше «Інструкції» лише залучає відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи [6, с. 68].

О. Капліна зазначає, що доручення слідчого про проведення НСРД відповідним оперативним підрозділам повинно надаватись тільки у випадках, викликаних необхідністю. Це впливає з вимог закону. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 38 КПК України досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування. Згідно з ч. 1 ст. 92 КПК України обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК України, за загальним правилом, покладається на слідчого та прокурора [7, с. 13]. А. Балашов, підкреслює, що реалізація права слідчого доручати слідчі дії оперативному підрозділу пов'язана з виключними умовами, до яких відносяться: а) відсутність у слідчого можливості, через будь-які причини, своєчасного проведення цих дій

особисто, що створює загрозу втрати певного обсягу доказової інформації; б) забезпечення максимальної ефективності в результаті поєднання процесуальних можливостей слідчого та оперативних підрозділів [8, с. 39, 43]. Доручення слідчим відповідним оперативним підрозділам проведення НСРД може бути пов'язана з необхідністю прискорення досудового розслідування, оскільки слідчий не відволікається на проведення нескладних слідчих дій, а також із необхідністю залучення до проведення НСРД фахівців оперативних підрозділів, які мають спеціальну підготовку, необхідний досвід, спеціальну техніку для їх проведення [9, с. 127–128].

Таким чином, особливості слідчого контролю над проведенням негласних розшукових дій оперативними підрозділами правоохоронних органів за дотриманням прав та законних інтересів осіб, стосовно яких проводяться НСРД, полягають у:

- дотриманні строків виконання оперативними підрозділами доручення слідчого (детектива НАБУ);
- дотриманні повноти виконання оперативними підрозділами доручення слідчого (детектива НАБУ);
- негайному повідомленні слідчого про неможливість виконання доручення;
- негайному повідомленні слідчого про затримку виконання доручення з обґрунтуванням причини;
- нагляді за уповноваженими оперативними підрозділами, аби ті, не виходили за межі доручень слідчого, оскільки це може стати наслідком порушення прав і свобод особи стосовно якої проводяться НСРД;
- здійсненні контролю за виконавцями – оперативними підрозділами (оперативні чи оперативно-технічні підрозділи), аби їх негласна діяльність відбувалася у відповідності до відомчих нормативно-правових актів заради дотримання процесуальної процедури дотримання прав і свобод особи стосовно якої зrealізовані НСРД;
- нагляді, над тим, аби матеріали, котрі можуть розшифрувати конфіденційних осіб отримання інформації, не відображалися в протоколах та додатках до них;
- контролі, над тим, аби оперативні підрозділи не передоручати виконання доручення оперативним підрозділам правоохоронних органів;
- контролі над фіксацією оперативними (оперативно-технічними) підрозділами результатів негласної слідчої (розшукової) дії, аби вона здійснювалась таким чином, щоб завжди була можливість експертним

шляхом встановити достовірність цих результатів (п. 4.8. Інструкція 2012 р.);

– контролі, над тим, щоб співробітниками (працівниками) оперативних підрозділів – виконавцями негласних слідчих (розшукових) дій, бути вжиті необхідні заходи щодо забезпечення збереження і цілісності одержаних матеріалів;

– виявленні порушення законності, а також винних у цих порушеннях оперативних працівників відповідних правоохоронних органів та заявленні клопотання перед відповідними керівниками про притягнення останніх до юридичної відповідальності.

Література:

1. Глушко А. П. Негласні слідчі (розшукові) дії як спосіб об'єднання слідчої та оперативно-розшукової діяльності. Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013р.). Київ. : НАВС, 2013. С. 202–203.

2. Соколов О. В. Виконання оперативними підрозділами доручень слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 243 с.

3. Денисенко М., Стрелюк Я. Окремі аспекти організації контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2015. С. 130–135.

4. Скулиш Є. Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. №2. С. 15–23.

5. Фінагеев В. О. Загальні положення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 302–310.

6. Малюга В. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів : дис ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.09. Львів, 2016. 289 с.

7. Капліна О. В. Проблеми нормативного регулювання та практики проведення обшуку під час кримінального провадження. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2015. № 2. С. 1–20.

8. Кримінальний процес : підручник / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» ; за ред. В. Я. Тація та ін. Харків : Право, 2013. 824 с.

ПРОБЛЕМЫ КЛАССИФИКАЦИИ МЕТОДОВ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Ропот Р. М.

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры криминалистических экспертиз
следственно-экспертного факультета учреждения образования
Академии Министерства внутренних дел Республики Беларусь
г. Минск, Республика Беларусь*

Науке известны различные подходы к классификации методов судебной экспертизы, которая возможна по ряду оснований: степени общности, целевому назначению, характеру изучаемых свойств и признаков, стадиям экспертного исследования, производным наукам и пр. Многообразие методов, используемых в теории и практике судебной экспертизы, неоднозначное толкование при их систематизации нередко приводят к затруднениям в понимании сущности и порядка проведения экспертных исследований, как со стороны экспертов, так и со стороны субъектов, не обладающих специальными знаниями, что детерминирует необходимость в выработке более рациональных критериев дифференциации «экспертных» методов.

Классификация методов по степени общности, используемая в теории судебной экспертизы, заимствована из криминалистики, что вполне логично, учитывая генетический характер взаимосвязи двух наук. Объединение методов по данному основанию независимо от сферы их применения, научной или практической, носит условный характер и прежде всего необходимо как методологический базис решения тех или иных экспертных задач, будь то задачи общей теории судебной экспертизы или задачи практической экспертной деятельности. Классификация методов по степени общности выступает высшим уровнем по отношению к классификациям, осуществляемым по другим основаниям. В этом выражается характер взаимосвязи всех элементов системы методов, их иерархии. И если классификация по степени общности объединяет абсолютно все методы, используемые экспертами, то классификации по другим основаниям, как правило, касаются частнонаучных и специальных методов исследования. Однако это не снижает их научной значимости, а с точки зрения практической важности их ценность сложно переоценить.

Одним из широко распространенных оснований для классификации частнонаучных (специальных) методов исследования является характер изучаемых свойств и признаков объектов. На основе такого рода классификаций, как правило, образуются группы однородных методов исследования: микроскопические, фотографические, спектральные, хроматографические, рентгенографические и т. д. Данные классификации имеют преимущественно общеметодическое значение, поскольку основной их целью является упорядочение используемых методов по принципу общности их действия, что является необходимым условием для создания реестров (справочников) методов. В то же время с практической точки зрения отразить реальное содержание данных классификаций практически невозможно, так как многие методы при исследовании различного рода объектов и решении разноплановых экспертных задач будут повторяться в рамках разных групп (звеньев) классификации, а некоторые из частных методов могут просто не соответствовать ни одной из групп.

Известны также классификации экспертных методов по наукам, из которых данные методы заимствованы (по «материнским» наукам). В данном случае речь идет о построении системы методов, по содержанию и терминологии соответствующих базовым областям научных знаний (физика, химия, математика, биология, медицина, психология, социология и т. д.). Однако следует отметить, что систематизация экспертных методов по «материнским» наукам представляется достаточно условной и непригодной ни для учета методов, ни для практической их реализации. Указанные недостатки обусловлены законами дифференциации и интеграции научных знаний, которые вполне закономерно привели к тому, что методы, используемые в экспертных исследованиях, как правило, представляют собой симбиоз знаний различных наук, а именовать отдельные методы, например, физическими или химическими возможно только в научных экспериментальных разработках, когда целенаправленно исследуются исключительно физические, химические и т. п. свойства объектов, явлений, процессов.

Существующие классификации экспертных методов по объектам исследования и стадиям экспертизы также обладают рядом существенных недостатков. Один из основных минусов таких классификаций – невозможность их детального построения применительно к широкому кругу исследуемых объектов, многообразие которых делает данные системы малоэффективными. Разработка классификаций такого рода может быть оправдана только в отношении узкого круга объектов (в случае классификаций по объектам) или для решения конкретной экспертной задачи (при классификации по стадиям).

Как известно, одним из источников формирования методов исследования, как в криминалистике, так и в судебной экспертизе является направление их разработки, обусловленное стоящими перед исследователем задачами, которые, в свою очередь, не только имеют определяющее значение при выборе экспертного метода, но и могут быть стимулом к его разработке. Кроме того, полагаем, что экспертные задачи могут выступать также в качестве оснований для классификации методов исследования.

Взаимообусловленность метода и задачи, наличие стойкой связи между данными категориями на теоретическом и эмпирическом уровнях познания не вызывают никаких сомнений. Именно поэтому использование задачи как основания для классификации методов исследования является, по нашему мнению, одним из важнейших оснований среди прочих. На эмпирическом уровне познания классификация методов исследования по решаемым задачам выступает методологическим базисом систематизации частнонаучных (специальных) экспертных методов, аналогично классификации методов по степени общности на уровне научного познания.

При детальном анализе отдельных направлений экспертных исследований можно заметить, что используемые в них методы очень часто рассматриваются разрозненно, применительно к решению конкретной (частной) экспертной задачи, иногда небольшой группы однородных задач. Данная тенденция, по-видимому, вызвана практическими соображениями, когда набор методов исследования обусловлен не только задачей, но и предметом и объектом экспертизы. Такой подход, полагаем, является эффективным инструментом разрешения конкретной экспертной ситуации, при которой все характерные особенности представленного объекта и методы его исследования применительно к типовой экспертной задаче хорошо известны и описаны в специальной литературе. Именно таким образом разрабатывается большинство частных экспертных методик.

Однако современное многообразие нетиповых объектов экспертного исследования в совокупности с постоянным совершенствованием и разработкой методов вызывают определенные трудности при решении экспертных задач, поскольку в таких условиях заранее известного алгоритма не существует, так как разработать на каждый возможный случай свою частную экспертную методику невозможно, а типовые методики могут не охватывать некоторые вопросы.

Особые затруднения в нестандартной ситуации, как правило, вызывает процесс выбора необходимых методов исследования, который, по нашему мнению, может значительно облегчить их систематизация, основанная на стоящей перед экспертом задаче. Иными словами, четкое

уяснение экспертом задачи в совокупности со знанием системы и возможностей соответствующих методов исследования позволят наиболее эффективно достичь конечной цели экспертизы независимо от особенностей представленного объекта. Таким образом, в основу системы методов экспертного исследования может быть положен принцип универсальности оснований их дифференциации, базирующийся на классификации экспертных задач, что позволяет считать данную структуру типовой для построения частной системы методов в отношении любых родов и видов (подвидов) судебных экспертиз.

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ДОКУМЕНТОВ КАК КЛЮЧ К ПОНИМАНИЮ ИХ СУЩНОСТИ

Рубис А. С.

*доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры уголовного процесса учреждения образования
Академии Министерства внутренних дел Республики Беларусь*

Ахраменко Т. В.

*преподаватель кафедры криминалистических экспертиз
следственно-экспертного факультета учреждения образования
Академии Министерства внутренних дел Республики Беларусь
г. Минск, Республика Беларусь*

Темпы развития современных информационных технологий настолько стремительны, что научная систематизация документов, особенно электронных, вызывает определенные трудности. Разработка общей систематизации электронных документов представляет собой одно из ведущих, но недостаточно разработанных теоретических направлений. Теоретическое и практическое значение систематизации электронных документов состоит в том, что она позволяет уяснить особенности их отдельных видов, учесть эти особенности при установлении места электронных документов в системе средств доказывания; способствует криминалистическому исследованию данных объектов с целью установления наличия или отсутствия их фальсификации и использованию электронных документов для раскрытия преступлений и расследования уголовных дел.

Авторы, рассматривающие в своих работах проблемы электронного документа, выделяют различные критерии и основания их систематизации. В основном авторами электронные документы систематизации по следующим основаниям: источник происхождения электронного документа, степень защищенности электронного документа, форма выражения информации, форма существования электронного документа.

По источнику происхождения Т.Э. Кукарникова выделяет электронные документы, создаваемые пользователем и компьютерной системой.

Документы, создаваемые пользователем могут быть текстовыми, графическими, иметь звуковой или видеоряд. Однако некоторые виды документов являются результатом простого или комплексного взаимодействия программ, элементов файловой системы, пользователя [1, л. 71].

Систематизация по данному основанию имеет значение для оценки электронных документов в качестве доказательств. Применительно к электронным документам, являющимся результатом операций, произведенных компьютерной системой, в некоторых случаях может оспариваться правильность и надежность алгоритмов преобразования информации, заложенных в компьютерную программу и использовавшихся для получения итоговых данных [2, л. 39].

По степени защищенности электронные документы могут быть открытыми и закрытыми.

Закрытые электронные документы, как правило, снабжены электронной цифровой подписью либо другими средствами защиты электронного документа от фальсификации (например, водяными знаками или установкой пароля на документ).

Данная систематизация имеет важнейшее значение для криминалистического исследования и правильной оценки электронных документов в качестве доказательств. Во внимание должны приниматься наличие или отсутствие средств защиты, степень защищенности электронного документа и используемая для этого технология.

По форме выражения информации А.П. Вершинин подразделяет электронные документы на письменные (текстовые), звуковые (записи устных выступлений, речей) и изобразительные (рисунки, схемы, фото-, кино-, видеоизображения) [3, с. 61].

По мнению С.И. Гонгало электронные документы делятся на визуализированные «мониторные»; печатные (текстовые); звуковые; комбинированные [4, с. 96].

Т.Э. Кукарникова приводит более детальную классификацию и выделяет файлы, содержащие текстовую информацию, графику, анимацию, фото– или видеоряд, а также информацию, записанную специальными машинными кодами и обозначениями [1, л. 72–73].

Данное основание систематизации имеет существенное значение при назначении соответствующего вида судебной экспертизы.

Для судебно-экспертной деятельности немаловажную роль играет такое основание систематизации, как форма существования электронного документа.

По мнению Т.Э. Кукарниковой по форме существования электронные документы могут быть классифицированы на материальные и виртуальные. Материальный электронный документ – объект, зафиксированный на электронном носителе, несущий информацию, имеющую смысловое значение и существующий только в электронной среде. Виртуальный электронный документ – документ, представляющий собой совокупность информационных объектов, создаваемых в результате взаимодействия пользователя с электронной информационной системой [1, л. 73].

Следует обратить внимание на то, что автор в качестве материальных электронных документов не выделяет документы, созданные при помощи компьютерной техники и распечатанные с помощью какого-либо знаковосинтезирующего устройства.

В связи с этим, на наш взгляд, по форме существования наиболее удачно систематизировал электронные документы С.И. Гонгало, который выделил материализованные электронные документы и электронные документы, хранящиеся в памяти электронных устройств. По мнению автора, материализованные электронные документы могут выступать объектами судебной технической экспертизы документов [4, с. 97].

Для решения вопросов в ходе проведения судебной технической экспертизы материализованных текстовых электронных документов имеют значение способ нанесения знаков и изображений на поверхность носителя и технические средства, которые при этом используются.

Исходя из этого, материализованные текстовые электронные документы, в свою очередь, в зависимости от вида знаковосинтезирующего устройства можно подразделить на:

- документы, изготовленные при помощи матрично-игольчатого принтера;

- документы, изготовленные при помощи струйного принтера (с жидкими и твердыми чернилами);
- документы, изготовленные при помощи электрофотографических устройств (лазерных и светодиодных);
- документы, изготовленные при помощи устройств с термопереносом красящего вещества (термовосковых и сублимационных).

Таким образом, рассмотрев систематизацию электронных документов, предложенную различными авторами, можно сделать вывод, что основания, по которым они построены, взаимосвязаны и не могут считаться конкурирующими и взаимоисключающими. Для наиболее полной характеристики электронного документа необходимо использовать различные классификационные признаки, поскольку их не всегда легко разграничить, а также расширять основания систематизации электронных документов параллельно с развитием информационных технологий и возможностей экспертного исследования объектов данного вида.

Литература:

1. Лаевская, А.В. Электронные доказательства в гражданском и хозяйственном процессе Республики Беларусь: дис. ... канд. юрид. наук. – Минск, 2017. – 190 с.
2. Кукарникова, Т.Э. Электронный документ в уголовном процессе и криминалистике: Дис. ... канд. юрид. наук. – Воронеж, 2003. – 204 с.
3. Вершинин, А.П. Электронный документ: правовая форма и доказательство в суде. – М. : ООО «Городец-издат», 2000. – 248 с.
4. Гонгало, С.И. Классификация электронных документов как объектов судебной технико-криминалистической экспертизы документов / С.И. Гонгало // Вестник Томского государственного университета, 2013 – № 367, Февраль – С. 95–97

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКСПЕРТИЗЫ УДАРНО-РАЗДРОБЛЯЮЩЕГО ХОЛОДНОГО ОРУЖИЯ

Рубис А. С.

*доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры уголовного процесса учреждения образования
Академии Министерства внутренних дел Республики Беларусь
г. Минск, Республика Беларусь*

Лапко А. О.

*старший лейтенант юстиции,
эксперт
Могилевского межрайонного отдела
Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь
г. Могилев, Республика Беларусь*

Возрастающие требования правоприменительных органов к заключению эксперта и его содержанию в части повышения обоснованности и достоверности полученных выводов, влияющих на квалификацию деяния лица, остаются в настоящее время по-прежнему актуальной проблемой совершенствования судебно-экспертной деятельности в Республике Беларусь.

В юридической науке вопросы, касающиеся криминалистического и экспертного исследования ударно-раздробляющего холодного оружия, получили отражение в работах следующих ученых: Ю. П. Голдованского, Ю. М. Дильдина, Н. И. Емельянова, Д. А. Корецкого, А. В. Лапина, В. М. Логвина, М. Г. Любарского, Г. Н. Мухина, В. М. Плескачевского, А. С. Подшибякина, Д. П. Расейкина, А. Н. Самончика, Х. М. Тахо-Годи, Е. Н. Тихонова, А. И. Устинова, а также белорусских специалистов-практиков: А. А. Артюшина, В. П. Егорова и.

К сожалению, используемые экспертными подразделениями методики криминалистического исследования указанной категории холодного оружия в настоящее время не в полной мере отвечают предъявляемым требованиям по ряду определяющих критериев, призванных дифференцировать объекты, поступившие на экспертизу. Кроме того, анализ положений нормативных правовых, технических нормативных правовых актов, устанавливающих соответствующий режим оборота холодного и метательного оружия и меры административной и уголовной ответственности за незаконные действия с ним на территории Республики Беларусь, свидетельствует об отсутствии терминологического единства, логической последовательности в использовании

терминов и их определений в процессе нормотворческой, судебно-экспертной деятельности.

Данные обстоятельства не способствуют повышению качества производства экспертиз и исследований, затрудняют качественную оценку содержания заключения эксперта, а достоверность отраженных в нем сведений не может быть установлена в достаточном для этого объеме.

На вопросы отнесения объектов экспертного исследования к категории ударно-раздробляющего холодного оружия влияет ряд существенных обстоятельств, требующих своего уточнения и научной разработки. Как известно, оружие как элемент человеческой культуры появилось в глубокой древности. Именно ударно-раздробляющее холодное оружие явилось первым и единственным средством, позволившим человеку выжить в условиях дикой природы. С появлением цивилизаций возникла необходимость в использовании орудий охоты как оружия для защиты своих границ от внешних угроз. В качестве ударно-раздробляющего оружия для ведения боев на крепостных стенах появился такой вид холодного оружия, как кистень, а позднее шестоперы и клевцы.

Правоприменительная деятельность и экспертная практика Республики Беларусь свидетельствуют о том, что в настоящее время несколько увеличилось количество преступлений, связанных с использованием при его совершении ударно-раздробляющего холодного оружия, а также изделий, сходных с ним конструктивно. Данное обстоятельство обусловлено прежде всего простотой конструкции различных видов ударно-раздробляющего холодного оружия. В указанном контексте ввиду соответствия методик экспертного исследования холодного оружия указанной категории современным реалиям в правоприменительной и экспертной практике возникают затруднения при разрешении вопросов об отнесении тех либо иных объектов к категории ударно-раздробляющего холодного оружия.

Как известно, ударно-раздробляющее холодное оружие – оружие, боевая часть которого формирует разможнение мягких тканей и разможнение или переломы костных тканей. Основным элементом данного вида оружия является сосредоточенная масса – массивная металлическая или изготовленная из иного твердого материала боевая часть холодного оружия с шипами, выступами или без них.

Исторически сформировались следующие основные разновидности ударно-раздробляющего холодного оружия, принадлежность к которым определяется наличием либо отсутствием в его конструкции гибкого сочленения (подвеса):

1) холодное оружие, представляющее в общем случае стержень (рукоять) некоторой длины, на одном из концов которого расположена

сосредоточенная масса в виде утолщения, отдельного массивного элемента конструкции (либо без нее), в котором при ударе используется прочность оружия, его масса и скорость, придаваемая ему мускульной силой пользователя (дубинки, палицы, булавы, битки, перначи, шестоперы, боевые молоты, боевые топоры, чеканы, клевцы);

2) объекты со стержнем (рукоятью) или петлей, к которым прикреплена на гибком подвесе сосредоточенная масса в виде отдельного элемента конструкции; таким образом, в процессе применения используется сила инерции сосредоточенной массы (кистени, нунчаку);

3) ударно-раздробляющее оружие, увеличивающее силу удара кисти руки, открытой или сжатой в кулак (кастеты, наладонники).

В Законе Республики Беларусь «Об оружии» закреплены следующие определения:

оружие – устройства и предметы, конструктивно предназначенные для поражения живой или иной цели;

холодное оружие – оружие, предназначенное для поражения цели при помощи мускульной силы человека при непосредственном контакте этого оружия с объектом поражения.

В технических нормативных правовых актах, в частности государственном стандарте СТБ ГОСТ Р 51215 «Оружие холодное. Термины и определения», установлено, что холодное оружие – оружие, конструктивно предназначенное для поражения цели с помощью мускульной силы человека.

Вместе с тем понятия поражаемости как вида наносимого ущерба человеческому организму ни один нормативный правовой акт, в том числе и технический, не содержит. Кроме того исследования проводимые специалистами в области судебной экспертизы, также до настоящего времени не выработали объективных количественных показателей критерия поражаемости организма человека в результате воздействия на него ударно-раздробляющего холодного оружия.

По нашему мнению, только научно обоснованные и проверенные в ходе экспериментальных исследований (в том числе и на биообъектах) результаты применения того либо иного вида ударно-раздробляющего оружия могут служить основой разработки методик экспертного исследования холодного оружия ударно-раздробляющего действия.

Указанный вывод в полной мере отвечает потребностям как современной правоприменительной деятельности, так и экспертной практики, сложившейся к настоящему времени в подразделениях Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь. Негативное влияние на формирование методик исследования холодного оружия ударно-раздробляющего действия оказывает и отсутствие единого образного подхода к определению прочностных свойств объектов,

поступивших на экспертизу (исследование). Разработанные алгоритмы проверки прочностных характеристик элементов конструкции ударно-раздробляющего холодного оружия как отдельно, так и в составе единой конструкции требуют переработки и своего научного обоснования.

Приведенные выше доводы позволят устранить существующие пробелы в методиках экспертного исследования ударно-раздробляющего холодного оружия, повысят достоверность исследовательской части заключения эксперта и выводов, позволят должностным лицам правоприменительных органов дать обоснованную правовую оценку.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ ДОСТОВЕРНОСТИ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ

Рубис А. С.

*доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры уголовного процесса учреждения образования
Академии Министерства внутренних дел Республики Беларусь
г. Минск, Республика Беларусь*

Заключение эксперта, как и любые другие собранные по материалам и уголовному делу доказательства, не имеет заранее установленной силы и оценивается по общим правилам, путем всесторонней, полной и объективной проверки субъектами доказывания. И следователь, и прокурор, и судья не только могут, но и должны с особой тщательностью оценивать заключение эксперта как с точки зрения его относимости и допустимости, так и достоверности. При этом оценка достоверности экспертного заключения является принципиальным вопросом о необходимости и возможности реального использования института специальных знаний в процессе доказывания.

Тем не менее, хотя экспертное заключение и не имеет формально-юридических преимуществ по сравнению с другими доказательствами, оно характеризуется определенной спецификой, так как представляет собой умозаключение (выводы), которое основано на проведении научно обоснованного исследования с использованием инструментальных методов и специального оборудования. Поэтому природа заключения эксперта как источника доказательств такова, что для его оценки органу, ведущему уголовный процесс, приходится применять подходы, которые кардинальным образом отличаются от подходов,

применяемых при оценке иных доказательств, что часто представляет для лиц, не обладающих специальными знаниями, немалую сложность.

Процесс оценки достоверности экспертного заключения прежде всего должен быть направлен на проверку хода и результатов проведенного исследования, а также установление обоснованности и аргументированности полученных выводов. Кроме того, следует иметь в виду, что изучению должны быть подвержены как формальная, так и содержательная стороны заключения эксперта, которые должны оцениваться в совокупности.

В криминалистической литературе можно встретить различные точки зрения в отношении алгоритма и наполнения «технологии» проверки формальных и содержательных аспектов заключения эксперта. Однако большинство ученых, расходясь терминологически и предлагая собственную концепцию, по сути, указывают на схожий набор действий, который не в полной мере раскрывает весь потенциал оценки достоверности экспертных исследований. С учетом имеющихся разработок, полагаем возможным предложить следующий комплекс, который в обобщенном виде состоит в следующем:

- проверка законности экспертизы, предусматривающей соблюдение процессуального порядка подготовки, назначения и проведения исследования, соответствие заключения требованиям по его оформлению;

- удостоверение фактической компетенции эксперта, определяющей наличие у него соответствующих специальных знаний и опыта;

- определение полноты заключения и научной обоснованности выводов (соответствие количества и содержания выводов тем вопросам, которые были поставлены перед экспертом; правильность выбора и применения экспертной методики; мотивированность результатов, полученных с помощью применения тех или иных методов исследования; актуальность специальных знаний, которые были использованы для обоснования полученных результатов; характер реализованности экспертной инициативы и т. д.);

- проверка логики и алгоритма исследования (соблюдена ли должная последовательность стадий экспертизы; детерминированность полученных результатов признаками и свойствами, установленными в ходе исследования, их непротиворечивость);

- соотнесение доказательственного значения выводов эксперта с другими доказательствами по делу, установление степени их согласованности.

Внушительный перечень приведенных рекомендаций, казалось бы, предоставляет субъекту доказывания более чем достаточный и

разносторонний инструментарий по оценке достоверности заключения эксперта. Однако это только в теории.

На практике, к сожалению, дело обстоит несколько иначе. В большинстве случаев оценка экспертного заключения ограничивается установлением соответствия процессуальных требований его назначения и (или) проверкой факта того, на все ли поставленные вопросы даны соответствующие ответы (выводы). Действительно, практика ставит под сомнение способность субъекта доказывания, не обладающего специальными знаниями, самостоятельно осуществлять полноценную оценку заключения эксперта. Более того, среди лиц, ведущих уголовный процесс, до сих пор бытует мнение, что работу экспертов вообще «перепроверять» не нужно. Что это, если не возвращение в позапрошлый век – к дореволюционной концепции эксперта как «научного судьи», выводы которого не подлежат сомнению? Такое положение дел представляется тупиковым путем развития как уголовного процесса, так и судебной экспертологии.

Следует признать, что проблема эта не нова. В специальной литературе последних десятилетий многими учеными предлагались различные способы и средства ее решения: осовременивание концепции неоспоримости заключения эксперта; обязательный допрос эксперта, проводившего экспертизу; привлечение на различных этапах доказывания стороннего специалиста в качестве консультанта; участие эксперта в судебном заседании; придание заключению эксперта на законодательном уровне особого доказательственного статуса; расширение практики обязательного проведения дополнительных и повторных экспертиз; внедрение в уголовный процесс так называемых проверочных, контрольных и конкурирующих экспертиз; экстраполяция в процесс доказывания знаний о психологических особенностях работы эксперта, дефектах его деятельности, экспертных ошибках и пр.

Не умаляя актуальности и перспективности некоторых из приведенных положений (отдельные представляются нам явно утопичными), следует отметить, что в большинстве своем они носят лишь декларативный характер, рассматриваются учеными разрозненно, применительно в разрешении конкретных ситуаций, что не может способствовать реальному повышению эффективности процесса оценки достоверности заключений эксперта.

В рамках теории уголовного процесса качественно изменить сложившуюся ситуацию сложно. Однако из нее можно почерпнуть сведения о том, что нужно предпринять, поставив задачу по комплексной оценке экспертного заключения, которая может быть решена только с помощью криминалистических знаний. Именно криминалистика и судебная экспертиза призваны ответить, как это сделать

максимально эффективно, какие средства и методы должны быть использованы для достижения цели.

Проблема оценки достоверности экспертных заключений, пройдя определенный этап своего эмпирического развития и накопив достаточный объем практического материала, по нашему мнению, уже выходит за пределы сущности прикладных задач доказывания и переходит на уровень формирования общенаучных теоретических положений, требующих соответствующего осмысления и обоснования. Данной тенденции активно способствуют процессы интеграции и дифференциации научного знания, которые непрерывно взаимодействуют и приводят, в конечном счете, к их (знанию) интенсивному развитию. Иными словами, совокупность знаний, необходимых для решения задач по эффективной оценке заключений экспертов, должна представлять собой некий научный комплекс, научное направление, объединяющие разнопредметные научные положения и характеризующий процесс использования института специальных знаний в доказывании. Интеграция этих знаний, их взаимодействие при решении задач доказывания позволят получить качественно новое знание, основанное на объективной и всесторонней научной оценке выявляемых с помощью экспертиз фактических данных.

Возникает настоятельная необходимость обязательного интегрирования современных научных знаний как в процесс судебно-экспертных исследований, так и в ход процессуальной реализации имеющихся или полученных научных результатов. Требуется детерминировать искомый процессуальный результат по делу с обязательным, если нужно, использованием достижений науки в виде проведения судебно-экспертных исследований, что в свою очередь детерминирует обязанность следователя каждый раз с достоверностью убеждаться в том, что эксперт в своей работе использует только должным образом апробированные и репрезентативные методы исследования. Именно это знание в значительной степени и делает судебную экспертизу инструментарием доказывания, именно оно поможет оценить содержательную сторону заключения эксперта: компетентность эксперта; научную обоснованность, полноту, всесторонность и объективность исследования; правильность сделанных выводов; логичность умозаключений эксперта; соответствие выводов промежуточным исследованиям и всему исследованию в целом; их непротиворечивость и т. д.

Таким образом, только применение системного подхода к оценке доказательств в целом и оценке достоверности судебно-экспертных исследований в частности искоренит сложившуюся среди правоприменителей практику, когда субъекты доказывания при оценке достоверности заключения судебного эксперта перестанут брать его на веру,

а начнут реально оценивать его в строгом соответствии с требованиями уголовно-процессуального закона. Реализация такого подхода возможна только путем разработки междисциплинарного научного направления – учения, базирующегося на положениях теории доказывания, криминалистических знаниях о доказательствах и понимании достоверности экспертных исследований как неотъемлемой составляющей общеметодологических основ судебной экспертологии.

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ УМИСНИХ ВБИВСТВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сиводєд І. С.

прокурор відділу

*Спеціалізованої прокуратури у військовій
та оборонній сфері Південного регіону,
аспірант*

*Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна*

Криміналістична класифікація злочинів є основою для утворення криміналістичних характеристик злочинів і будови системи криміналістичних методик розслідування відповідних злочинів.

Проблемам наукового обґрунтування класифікації окремих видів злочинів в науці криміналістики в 80–90-х роках минулого століття видатними криміналістами не лише України, а й всього Радянського союзу приділялася значна увага.

Водночас, вагомий внесок в побудову класифікаційних ознак різного роду злочинів внесли такі вчені, як професори Бахін В.П., Зелінський А.Ф., Кузьмічов В.С., Коновалова В.О., Образцов В.А., Саїнчин О.С., Тищенко В.В., Шепітько В.Ю. та інші.

Однак, комплексне вивчення внутрішніх процесів, що детермінують розробку основ класифікації умисних вбивств, у вітчизняній криміналістиці не проводилося [1, с. 293–304].

Намагаючись відповісти на питання, що собою має представляти поняття класифікація умисних вбивств військовослужбовців, ми приходимо до висновку, що це має бути система супідрядних понять щодо розподілу вбивств військовослужбовців по класам (видам) відповідно до завчасно визначених ознак.

Історія розвитку криміналістики свідчить, що в перших роботах по криміналістичній методиці була прийнята класифікація злочинів зі змі-

шаними основами: система окремих криміналістичних методик будувалася на основі кримінально-правової класифікації: по роду і виду злочину, але при цьому використовувалася й інша основа для класифікації (криміналістична) – спосіб вчинення злочину [2, с. 114–115].

У науці криміналістиці існує методологічний підхід, який дозволяє виділяти загальні закономірності як в скоєнні, так і в розслідуванні злочинів. В основу такого методологічного спрямування покладено принцип системно-діяльнісного підходу до дослідженого об'єкта.

Зазначений підхід дозволяє:

По-перше, розглядати злочини та їх розслідування як різнопланові, протидіючі, антагоністичні форми і види людської діяльності, у яких різні цілі (у злочинця – досягти злочинного результату і залишитися не викритим, уникнути відповідальності; у слідчого – виявити злочин, пізнати обставини події, встановити осіб, які їх вчинили та довести їх провину), але загальні закономірності, які впливають на її процесі та результати, загальні структурні елементи;

По-друге, сама діяльність є системним утворенням, яке продуктивно впливає на системно-структурний і системно-функціональний аналіз з метою виявлення взаємозв'язку між її елементами, ступеня її складності і їх спрямованості.

Така діяльність характерна для осіб, в свідомості яких домінують певні мотиви, а поставлені цілі мов би позбавлені безумовного кінцевого результату. Так, корисливі мотиви, мета матеріального збагачення, постійно підштовхують злочинця до вчинення нових злочинів, який при цьому не тільки не допускає думки про зниження свого рівня життя, але і знаходить нові стимули до продовження, інтенсифікації злочинної діяльності [3, с. 11].

Щодо можливостей класифікації злочинів, вважається можливим умисні вбивства відносно військовослужбовців класифікувати за наступними ознаками:

- за особою потерпілого;
- за особою злочинця;
- за місцем скоєння злочину;
- за способом скоєння вбивства;
- за зброєю та вибуховими пристроями, які використовує вбивця;
- за слідами, які залишилися на місці пригоди;
- за особливостями приховування вбивства та інші.

Якщо мова йде про об'єднання з іншими злочинами:

- вбивство з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження;
- порушення правил поведіння зі зброєю, що спричинило смерть потерпілого;

– умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення;

– умисне вбивство з метою приховування іншого злочину тощо.

Умисні вбивства військовослужбовців, виходячи, з демографічних і соціальних особливостей проживання особи злочинця здійснюють:

– міські жителі;

– жителі сільських регіонів;

– іноземці;

– робочі;

– службовці;

– учні;

– непрацюючі, які проводять паразитичний спосіб життя;

– пенсіонери.

Викладені обставини дають змогу в подальшому як використовувати раніше розроблені особливості класифікації умисних вбивств військовослужбовців, так і додатково розробити інші критерії побудови раніше не визначених криміналістичних елементів.

Література:

1. Курс советской криминологии: Предмет, Методология, Преступность и ее причины. Преступник. М. : Юрид. лит., 1985. С. 293–304.

2. Саїнчин О. С. Кримінально-правова характеристика та основи розслідування умисних вбивств. Херсон – Одеса : Гельветика, 2018. 928 с.

3. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминологический анализ. – Одесса. Юр.лит-ра., 2002. С. 11.

ІНІЦІУВАННЯ УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ ЯК КРОК ДО ПРАВОВОГО КОМПРОМІСУ

Сіроткіна М. В.

кандидат юридичних наук,

здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики

Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Ефективним шляхом вирішення правового конфлікту при вчиненні кримінального правопорушення стала можливість досягнути компро-

місу між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) шляхом укладення угоди про примирення між ними. Законодавче закріплення та практична реалізація угоди про примирення у кримінальному процесуальному праві України є втіленням ідеї відновного або реституційного правосуддя. Результатом здійснення відновного правосуддя може стати укладення добровільної угоди про примирення, в якій задовольняються інтереси як потерпілої сторони, так і особи, що підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення.

Згідно з вимогами кримінального процесуального закону угода про примирення може бути укладена лише із переліченими у п. 1 ч. 1 ст. 469 КПК України особами – потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Інші особи – їх захисники, представники, законні представники – як вбачається зі змісту цієї норми, сторонами угоди бути не можуть. В той же час у деяких випадках мають місце певні особливості.

Так, потерпілим у кримінальному провадженні згідно зі ст. 55 КПК може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [1].

Щодо особливостей ініціювання та укладення угоди про примирення юридичної особи-потерпілої від кримінального правопорушення та підозрюваного чи обвинуваченого свої роз'яснення надав ВССУ у постанові № 13 від 11.12.2015 року. Зокрема, угода про примирення може бути укладена з юридичною особою (потерпілим), незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, за умови заподіяння останній кримінальним правопорушенням майнової шкоди. Представляє інтереси останньої у разі заподіяння кримінальним правопорушенням такої шкоди, в тому числі під час укладення угоди, представник юридичної особи (керівник юридичної особи, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за дорученням керівника юридичної особи за довіреністю на представництво, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні, згідно з укладеною з нею угодою на представництво). До матеріалів кримінального провадження мають додаватися копії завірених належним чином документів, що підтверджують правомочність конкретної особи представляти інтереси першої, а в угоді, так само як і в судовому рішенні за результатами її розгляду, у вступній/резольютивній частині при посиланні на представника слід зазначати вид цих документів.

Угода про примирення також може укладатися, якщо її сторонами чи стороною є неповнолітні. У такому випадку угода укладається за участю законних представників і захисників неповнолітніх. При цьому якщо неповнолітній досяг шістнадцятирічного віку, він має право

укладати угоду про примирення самостійно, але за наявності згоди його законного представника. Якщо ж неповнолітній не досяг шістнадцяти років, угоду про примирення за його згодою укладає законний представник неповнолітнього. Про надання згоди неповнолітнім, його законним представником у наведених вище випадках обов'язково має бути зазначено в угоді про примирення та засвідчено їх підписом. Укладення угоди про примирення у випадку, якщо неповнолітній заперечує проти такої угоди, не допускається. Такий підхід слід використовувати і тоді, коли укладається угода про визнання винуватості з неповнолітнім підозрюваним/обвинуваченим [2]. Судова практика це положення розуміє як таке, що угода про примирення може бути укладена лише з неповнолітнім особисто. Згідно з ч. 4 ст. 58 КПК представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, за винятком процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представникові. Зважаючи на викладене, неправильно є практика укладення угод і, відповідно, їх затвердження з неналежними особами, зокрема з представником неповнолітнього потерпілого (наприклад, вирок Кременського районного суду Луганської області від 6 лютого 2013 р. у справі № 414/169/13-к) [3]. Однак, на нашу думку, у наведених випадках такі тлумачення вищезазначеної норми закону мають певні неточності, а саме: неповнолітній у віці 16 років все ж таки не укладає угоду самостійно, а здійснює це *de facto* його законний представник. Вочевидь «згоду» потерпілого слід розуміти як факт того, що він угоду укладає самостійно *de jure*.

Окрім того, ініціаторами укладення угоди про примирення не можуть бути не лише представники потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого, а й адвокати, прокурори, слідчі чи інші особи. Як роз'яснив Верховний Суд України у постанові № 5-27кд16 від 31 березня 2016 року прокурор зобов'язаний здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням (стаття 36 КПК), що покладає на нього відповідальність за додержання закону як під час досудового розслідування, так і за кінцеве законне рішення у кримінальному провадженні. Це, в свою чергу, повинно сприяти активній правовій позиції прокурора при укладенні відповідних угод у кримінальному провадженні. Але варто зазначити, що ступінь активності прокурора у процесі укладення відповідних угод залежить безпосередньо від виду угоди, яка укладається у кримінальному провадженні. Так, ініціювання та укладення угоди про примирення невідконтрольне прокурору, на відміну від угоди про визнання винуватості [4].

Також варто зауважити, що згідно ст. 52 КПК України участь адвоката при ініціюванні укладення угоди про примирення не є обов'язковою, як і подальша його участь у процесі на відміну від ініціювання угоди про визнання винуватості (п. 9 ч. 2 ст. 55 КПК України). Таким чином, він також не може виступати ініціатором укладення такої угоди.

Аналізуючи вищезазначене, варто констатувати, що в даному випадку, якщо потерпілий, підозрюваний чи обвинувачений не досягли 16-річного віку, за їх добровільною згодою та клопотанням ініціатором укладення угоди може виступити їх законний представник.

Законодавчо передбачено, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою ІНШОЇ ОСОБИ, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді) (ч. 1 ст. 469 КПК України).

У науковій літературі часто виникають дискусії з приводу того, хто може бути «іншою особою», зазначеною у ст. 469 КПК. У багатьох науковців така «інша особа» зазвичай асоціюється з медіатором [5, с. 823; 6, с. 12; 7, с. 90-92], а весь інститут примирення у кримінальному провадженні із процедурою медіації. Варто зазначити, що суттєві якісні зміни у цьому напрямку є. Оскільки Закону «Про медіацію» в Україні на даний час не має, однак відповідний законопроект від 19.05.2020 р. № 3504 15 липня 2020 року прийнятий Верховною Радою України у першому читанні [8], що є вкрай необхідним та доцільним.

Отже, розглянувши певні особливості ініціювання при укладенні угоди про примирення у кримінальному провадженні, проаналізувавши доктрину та судову практику, варто зазначити, що досягнення такої угоди між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) є дієвим компромісним способом вирішення правового спору. Поряд з цим, ефективним додатковим способом вирішення кримінально-правового конфлікту шляхом досягнення компромісу поряд з угодою про примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) безумовно може стати й процедура медіації з участю в ній професійних та спеціально підготовлених медіаторів за умови прийняття спеціального закону.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 р. № 13 «Про практику

здійснення судами кримінального провадження на підставі угод». URL : <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15>.

3. Вирок Кременського районного суду Луганської області від 6 лютого 2013 р. у справі № 414/169/13-к (провадження № 1-кп/414/12/2013). URL : <https://ips.ligazakon.net/document/SO9976>.

4. Постанова Верховного Суду України № 5-27к16 від 31.03.2016 року у справі за заявою заступника Генерального прокурора України про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 8 грудня 2015 року. URL : <https://sudpraktika.wordpress.com/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-286>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / Відп. ред. : С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Харків : Одиссей, 2013. 1104 с.

6. Басиста І. В. Практичні проблеми укладення угод про примирення у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 1. С. 11–19.

7. Саєнко Г. Ю. Провадження на підставі угод у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : НАВС. 2017. 243 с.

8. Проект Закону України «Про медіацію» від 19.05.2020 № 3504. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ У ПЕРІОД ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ДО СТВОРЕННЯ СРСР

Томков О. М.

*аспірант кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби
м. Чернігів, Україна*

В різні часи на теренах теперішньої України існували нормативно-правові акти, в яких передбачилися норми та покарання за вчинення злочинних дій. Такими законодавчими актами були: Руська Правда, Судебники 1468, 1550 років, Статути 1529, 1566 і 1588 років, Права та установи Малоросії, «Соборне Уложення» 1649 року, Уложення про покарання карні і виправні 1845 року, Кримінальне уложення 1903, Кримінальні кодекси УРСР 1922, 1927 і 1960 рр., Кримінальний кодекс України 2001 року та ін. Здійснивши аналіз вказаних документів, можна

сформувати уявлення про регулювання суспільних відносин у минулому, у різні історичні етапи розвитку України, а також прослідкувати зміни кримінального законодавства, і запропонувати, які положення КК необхідно залишити, а від яких відмовитись.

В час, коли за допомогою звичаєвого права регулювались суспільні відносини (період ще до утворення Київської Русі), тоді і почало існувати кримінальне право. Звичаєве право виражалося усно, писаної форми не мало, й існувало у свідомості людей [1, с. 99].

Основним джерелом права Київської Русі були різноманітні договори з Візантією, церковне законодавство, Руська правда. Можна вважати, що в той час, діяння, яке виражалося у привласненні зброї, і входило до складу майнових злочинів, і є попередником норми, яка зараз закріплена в КК, а саме в статтях ст. 262 КК «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» та ст. 263 КК «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» [2, с. 87].

В Судебнику 1468 р. та Литовських статутах, що діяли на землях України в період Галицько-Волинської, Литовсько-Руської держави, а також у складі Речі Посполитої, в основному відображалися положення Руської Правди. В той час кримінально караними діяннями були продаж і вивіз до ворожих країн зброї, мається на увазі перевезення і збут зброї, які в теперішньому КК вказано у положеннях ст. 263 КК.

У положеннях Прав, за якими судиться малоросійський народ 1743 р., який так і не набрав чинності передбачалася відповідальність за злочини проти держави, в складі яких передбачалась відповідальність за вивезення до ворога зброї [2, с. 151, с. 283].

Наступним нормативно-правовим актом, в якому містилося кримінально-каране діяння за злочин, який ми досліджуємо, було Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., а саме – сьомий пункт «Про протизаконне вироблення та зберігання зброї або пороху та інших порушень для забезпечення правил обережності, ухвалених особистою безпекою» 8 розділу «Про злочини проти громадського благоустрою та благочиння» [3, с. 431–434].

Принципи Соборного Уложення 1649 р., Військового Артикулу 1715 р., «Статуту благочиння або поліцейського» 1782 р., Зводу законів 1832 р. (Уголовного уложення), Статуту про покарання, що накладаються мировими суддями 1864 р. та деяких інших нормативно-правових актів не містили ґрунтовних позицій щодо кримінального правопорушення, який нами досліджується.

В Уставі про попередження злочинів 1876 р. встановлювалася відповідальність за: недотримання заходів безпеки при утриманні складів вибухових речовин та при придбанні, перевезенні, зберіганні та реалізації цих речовин; таємне готування та виготовлення без особливого дозволу вогнепальних речовин, а також їх зберігання (окрім пороху); недотримання заходів безпеки при зберіганні та перевезенні пороху [4, с. 16–17].

В Уложенні про покарання 1885 року, у ст. 987-1 передбачалася кримінальна відповідальність за виготовлення, придбання, носіння та збут без належного дозволу вибухових речовин або снарядів. Також злочином визнавалося постачання зброї «шайкам» [5, с. 18].

Перед революцією 1917 року, коли на території України встановилася радянська влада, були окреслені нові перспективи розвитку кримінального права. Набрали чинності багато нормативно-правових актів, які часто перебували в колізії один з одним. В цей час основними джерелами кримінального права були: Сільсько-судовий статут 1839 р.; Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р.; Статут державних управлінь; Військовий (1868 р.) і Морський (1875 р.) статuti про покарання; Тимчасові правила про покарання, що накладалися волосним судом; Статут про виселених; Статут про утримуваних під вартою; Статут духовних консисторій; Статут про попередження і відвернення злочинів; Уголовне уложення 1903 р. [6, с. 57].

У декреті Ради народних комісарів РРФСР від 20 липня 1920 р. «Про полювання» була передбачена норма щодо незаконного поводження зі зброєю, де обмежувалося коло осіб, які мають право на мисливські рушниці. Право користуватися мисливськими рушницями мали лише громадяни, яким було видано мисливський квиток [7, с. 31].

В декреті Ради народних комісарів РРФСР від 17 жовтня 1921 р. «Про порядок ревізії й конфіскації майна приватних осіб і товариств» було передбачено положення, яке відповідає теперішній нормі, що закріплена в ч. 3 ст. 263 КК. А саме: вибухові речовини та зброя при відсутності належного дозволу на їх зберігання підлягали безоплатній передачі державі. Тобто особи, які добровільно здали зброю та вибухові речовини, що зберігалися в них без дозволу, звільняються від відповідальності [8, с. 20].

Із аналізу вказаного періоду, вбачається, що значна увага законодавця була спрямована до питань відповідальності за діяння щодо зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв, це пояснюється хиткою політичною ситуацією в державі, воєнним і повоєнним часом. Багато нормативно-правових актів того часу передбачали повне роззброєння заможних верств населення, а за ухилення від

добровільної здачі зброї та за приховування зброї, встановлювалася вища міра покарання [9, с. 53, 10, с. 7].

Спроби систематизації кримінального законодавства УСРР почали відбуватися з прийняттям першого КК України 1922 р. У главі 8 «Порушення правил, що охороняють народне здоров'я, громадську безпеку та публічний порядок» передбачалася відповідальність за злочини, пов'язані з незаконним обігом предметів підвищеної небезпеки. Відповідальність за зберігання зброї без дозволу була передбачена ст. 220 КК УСРР 1922 р. Видача дозволів на зберігання зброї здійснювали органи НКВС [7, с. 31].

Як вбачається із історичного дослідження розвитку кримінальної відповідальності за незаконний обіг зброї та розглянувши сучасні тенденції розвитку вказаних норм, ми спостерігаємо як позитивні моменти законотворчої діяльності, так і негативні, на які варто звернути увагу під час внесення змін у чинні нормативно-правові акти та розроблення нових у майбутньому.

Література:

1. Голубош В. В. Генеза кримінальної відповідальності за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ* : збірник наукових праць. 2017. № 4 (79). С. 99–108.

2. Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.

3. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Издано Н. С. Таганцевым. [7-е изд., пересмотр. и доп.]. СПб. : Государственная типография, 1892. 796 с.

4. Гаврилова К. Ю. Кримінальна відповідальність за порушення правил поведінки з вибуховими легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2011. 221 с.

5. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. 259 с.

6. Кривошеїн П. К. Злочин. Історичне дослідження. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1993. 72 с.

7. Комісаров М., Пономарьова Т. До питання «особливого» статусу гладкоствольної мисливської зброї, передбаченого ст. 263 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 24. Т. 4. С. 30–34.

8. Гаврилова К. Ю. Кримінальна відповідальність за порушення правил поведіння з вибуховими легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2011. 221 с.

9. Соколовський В. Л. Громадська безпека як об'єкт злочину: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 262 с.

10. Рибачук В. І. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діяннями при поводженні зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2001. 21 с.

МАТЕРІАЛИ
міжнародної науково-практичної конференції

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ
ТА ПРАКТИКИ В ХХІ СТОЛІТТІ»

16–17 жовтня 2020 р., м. Одеса

Частина II

Підписано до друку 20.10.2020. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 12,32. Тираж 100. Замовлення № 1120-263.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28,
+38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.